

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

AİHM KARARLARI IŞIĞINDA TÜRK CEZA
YARGILAMASINDA SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA
EVRELERİNDE MAKUL SÜRE

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Caner ÖZLER

KOACELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

AİHM KARARLARI IŞIĞINDA TÜRK CEZA
YARGILAMASINDA SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA
EVRELERİNDE MAKUL SÜRE

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Caner ÖZLER

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 10.11.2021/23

KOACELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

AİHM KARARLARI IŞIĞINDA TÜRK CEZA
YARGILAMASINDA SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA
EVRELERİNDE MAKUL SÜRE

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Caner ÖZLER

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 10.11.2021/23

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Ender Ethem ATAY

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fatih ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Ceza Yargılamasında Soruşturma ve Kovuşturma Evrelerinde Makul Süre isimli yüksek lisans tezinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan makul sürede yargılanma hakkının Türk Ceza Hukukundaki aksaklıklar nedeniyle yeterince sağlanamadığı ve bu nedenle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ülkemiz aleyhine tazminat kararları verildiği görülmektedir. Bu çalışmada ise makul sürede yargılanma hakkını içeren yaklaşık 120 AİHM kararı irdelenerek, tavsiye kararları ve AİHM kararları ışığında bu aksaklıkların giderilmesi adına önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Bu tezin savunulması ve tamamlanmasında emekleri geçen danışmanım Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR'a, tezin savunma jürisinde olmayı kabul eden değerli hocalarım Prof. Dr. Ender Ethem ATAY, Doç. Dr. Fatih ÖZTÜRK ve Prof. Dr. Fatma Şirin DİLLİ'ye, tezin oluşturulmasında desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu çalışmayı hazırladığım süreçte benden desteklerini esirgemeyen manevi yardımlarını her an yanımda hissettiren, bana katkılar sağlayan hayattayken bana hep destek olan ve henüz yeni kaybettiğim annem Aydan ÖZLER'e babam Ali ÖZLER'e, eşim Betül ÖZLER'e, teyzem Ayşe KILIÇ'a, kardeşim Taner ÖZLER ve manevi kardeşim Mikail KATMER'e, teşekkürlerimi sunarım.

Caner ÖZLER
2021/KOCAELİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ADİL YARGILANMA HAKKI

1.1. İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ YERİ.....	3
1.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)	5
1.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)	6
1.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Kapsamı.....	6
1.1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti	8
1.2. ADİL YARGILANMA HAKKI.....	9
1.2.1. Adil Yargılanma Hakkının Gelişimi.....	9
1.2.2. Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı.....	11
1.3. ADİL YARGILANMA HAKKININ UNSURLARI.....	13
1.3.1. Hak Arama	14
1.3.2. Kanuni Müstakil Bağımsız Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkı..	15
1.3.3. Hakkaniyete Uygun Yargılama Hakkı.....	17
1.3.4. Bilgilendirilme Hakkı.....	19
1.3.5. Ücretsiz Tercüman Hakkı.....	20
1.3.6. Savunmada Gerekli Zaman ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı.....	20
1.3.7. Masumiyet Karinesi.....	22

1.3.8. Aleni Yargılanma Hakkı.....	22
1.3.9. Sanığın veya Şüphelinin Kendisini Bizzat Savunma veya Kendi..... Seçeceği Bir Müdafî veya Mahkeme Tarafından Tayin Edilecek Bir Avukatın Yardımindan Yararlanma Hakkı	24
1.3.10. Makul Sürede Yargılanma Hakkı.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI DOĞRULTUSUNDA MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI VE BUNA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

2.1. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI KAVRAMI VE NİTELİĞİ...26	
2.1.1. Genel Olarak.....	26
2.1.2. Uzun Yargılamaların Neden Olduğu Olumsuz Durumlar Nelerdir?....	30
2.2. AİHM'İN MAKUL SÜRE DEĞERLENDİRMESİ.....31	
2.2.1. AİHM İctihatlarına Göre Makul Sürenin Başlangıcı ve Sonu.....	31
2.2.1.1. Makul Sürenin Başlangıcı ve AİHM İctihatları.....	31
2.2.1.2. Makul Sürenin Sonu ve AİHM İctihatları.....	33
2.2.1.3. Mahkeme Kararının Kesinleşmesi ile Makul Süre Sona Erer Mi?....	34
2.2.2. AİHM İctihatları ile Makul Sürenin Belirlenmesindeki Kriterler.....	37
2.2.2.1. Dava Konusunun Niteliği (Karmaşıklık).....	38
2.2.2.2. Başvuranın Davranışı (Tarafların Tutumu).....	40
2.2.2.3. Ulusal (Görevli) Makamların Tutumu.....	43
2.2.3. AİHS 6/3 ile AİHS 5/3 Hükümlerinde Yer Alan Makul Süre Farkı.....	47
2.2.4. Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu) Makul Süreyi Etkiler Mi?.....	50
2.2.5. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi Şartına Yönelik İstisna.....	53
2.2.6. AİHM'in Makul Süre İncelemelerinin Olumlu Sonuçları.....	54
2.2.7. Usul Ekonomisi İlkesi ve Makul Sürede Yargılanma Hakkı İlişkisi....	55

2.3. 15 NO'LU PROTOKOL İLE MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKININ İLİŞKİSİ.....	58
2.3.1 El Çekme Şartının 3. Madde ile Kaldırılmasına Yönelik İnceleme.....	58
2.3.2. 15 No'lu Protokolün 4. Maddesi ile Başvuru Süresinin 4 Ay Olarak.....	
Güncellenmesi.....	60
2.4. SAVCI-SANIK PAZARLIĞI USULÜ (PLEA BARGAINING).....	62
2.4.1. Suç İsnat Pazarlığı (Charge Bargaining).....	63
2.4.2. Suçlama Sayısı Pazarlığı (Count Bargaining).....	63
2.4.3. Ceza–Yaptırım Pazarlığı (Sentence Bargaining).....	63
2.4.4. Savcı-Sanık Pazarlığının Makul Süre ile İlişkisi.....	64
2.5. AİHS 13. MADDESİ KAPSAMINDAKİ TAVSİYE KARARLARI.....	66
2.5.1. Ceza Adaletinin Yönetimine İlişkin Olarak Avrupa Konseyi Bakanlar... Komitesi'nin (95) 12 sayılı Tavsiye Kararı.....	67
2.5.2. Takdiri Kovuşturma İlkesi.....	67
2.5.3. İthamda Takdiriliğe Benzer Amaçlı Tedbirler.....	69
2.5.4. Mahkeme Dışı Çözümler.....	70
2.5.5. Hafif Nitelikteki Suçlara Özgü Basit Usuller.....	70
2.5.6. Avrupa Bakanlar Konseyi Adaletin İşleyişini Geliştirici Hukuk..... Yargılama Usulü İlkeleri Hakkında Tavsiye Kararı.....	74
2.5.7. Mahkemelerin Aşırı İş Yükünü Önleyici ve Azaltıcı Tedbirler Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. UZUN YARGILAMALAR İLE MÜCADELE İŞ YÜKÜNÜN AZALTILMASINA İLİŞKİN ÇALIŞMALAR VE UYGULAMADAKİ SORUNLAR

3.1. HÂKİM VE SAVCILARA İLİŞKİN NEDENLER VE DENETİM MEKANİZMALARI.....

3.1.1. Mahkemelerin İhtisaslaştırılması.....	81
--	----

3.1.2.Hâkim Savcı Yardımcılığı.....	82
3.1.3. Kısa Aralıklarla Görev Yeri Değişiklikleri.....	84
3.2. MAKUL SÜREYE İLİŞKİN UYGULAMAYA YÖNELİK TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	86
3.2.1. Üç Dereceli Yargılama Sisteminin Makul Sürede Yargılanma Hakkına Etkisi.....	87
3.2.2. Uygulamada Uzlaştırma ile Karşılaşılan Sorunlar.....	89
3.2.3. Ön Ödeme Kurumun İş Yüküne Etkisi.....	94
3.2.4. Ağır İş Yükü.....	96
3.2.5. Mülhakat Adliyerleri ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar.....	98
3.2.6. Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporlarına İlişkin Sorunlar.....	99
3.2.7. Uygulamada Tebligata İlişkin Karşılaşılan Sorunlar.....	102
3.2.8. Yetkili Yargı Yerinin Makul Sürede Yargılanmaya Etkisi.....	103
3.2.9. CMK'nın 231. Maddesinin 11. Fıkrasına Yönelik Değerlendirme....	108
3.3. TÜRK HUKUKUNDA MAKUL SÜRENİN UYGULANABİLMESİNE İLİŞKİN MÜCADELELER.....	110
3.3.1.AİHM'e Başvuru Öncesi Tazminat Teklifi 6384 Sayılı Yasa.....	110
3.3.2. Adalet Akademisi Çalışmaları ve Meslek İçi Eğitimler.....	113
3.3.3. HMK'da Makul Süreye İlişkin Olumlu Değişiklikler.....	115
3.3.4. Cumhuriyet Savcısının Kamu Davasının Açılmasındaki Takdir Yetkisi ve Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi.....	116
3.3.5. Yargıda Hedef Süre Uygulaması ve Yargıda Zaman Yönetimi.....	120
3.3.6. Adli Kolluk Sorunu ve Planlanması.....	128
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	136
ÖZGEÇMİŞ.....	149

ÖZET

Uzun yargılamalar dünyada geçmişten günümüze sosyal yönden ciddi sonuçlara yol açmakta, özellikle suç oranlarının artması ve kanunsuzluğun ortaya çıkmasındaki en önemli etken olarak tüm adalet sistemlerinin ortak sorunu olmaktadır. Zamanla özellikle XX. ve XXI. Yüzyıllarda yargılamaların makul sürede gerçekleştirilmesi, adaletin sağlanması ve adil yargılanma hakkının tesisi bakımından büyük önem taşıyan bir hak haline gelmiştir. Geciken davalar, özellikle ceza yargılamasında ceza hukukunun önleyici etkisini ortadan kaldırmakta ve hatta uzun süren yargılamalar sonrasında tanıklar dahi olayı tam anlamıyla hatırlayamamakta ve bu nedenle yerinde kararlar da verilememektedir. Bu çalışmada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenmiş olan ve 6. maddede belirtilen adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak makul sürede yargılanma hakkı ceza hukukunda soruşturma ve kovuşturma evrelerinde ayrı ayrı ele alınarak mahkeme kararları ile örneklendirilmiş olup Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ülkemiz hakkında vermiş olduğu ihlal kararlarının hangi nedenlerle ihlale sebebiyet verdiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ceza Hukukunda Makul Sürede Yargılanma Hakkı, Makul süre, Adil Yargılanma Hakkı

ABSTRACT

THE RIGHT TO TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME IN THE INVESTIGATION AND PROSECUTION PHASES UNDER THE TURKISH CRIMINAL PROCEDURE IN THE VIEW OF ECHR DECISIONS

Long trials have led to serious social consequences throughout the history until today, and it has been a common problem in all justice systems, especially as the most important factor that increases crime rates and lawlessness. Over time, especially in the 20th and 21st centuries, it has become a right of greater importance in terms of ensuring the justice and realizing the right to a fair trial. Court delays remove the preventive effect of criminal law, especially in criminal proceedings, and even after long trials, witnesses cannot fully remember the event and therefore, appropriate decisions cannot be made. As an element of the right to a fair trial, which is regulated in the European Convention on Human Rights and specifically in Article 6, the right to be tried in a reasonable time is handled separately in the investigation and prosecution phases in criminal law. As exemplified by the European Court of Human Rights' decisions confirming our country's courts decisions as violating such right; reasons under which those ECHR decisions were reached, have been discussed.

Keywords: Reasonable Time on Turkish Criminal Law, Reasonable Time, Right to a Fair Trial

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AAD	: Avrupa Adalet Divanı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz	: Bakınız
B.N.	: Başvuru Numarası
CGK	: Ceza Genel Kurulu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
HD	: Hukuk Dairesi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İBK	: İçtihadı Birleştirme Kararı
RG	: Resmi Gazete
s	: Sayfa
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi

GİRİŞ

Bu çalışmada, uluslararası hukukta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi ile düzenlenen adil yargılanma hakkı unsurlarından olan makul sürede yargılanma ilkesinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından önemi ve bu doğrultuda ülkemizce atılan adımlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararlara ilişkin içtihatlar ışığında ilgili hakkın önemi, bu doğrultuda yapılması gereken ve şu ana kadar yapılmış olan iç hukuk düzenlemeleri, Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin bu ihlallerde ne durumda olduğu ve ihlallerin yıllar içerisindeki süreci analiz edilmiştir.

İnsan hakları kavramı yakın çağ döneminde bireylerin genellikle vatandaşlık bağı ile iç hukuktaki düzenlemelere konu haklar çerçevesinde korunan bir hak olarak sınırlanmış iken ilk olarak insan hakları evrensel bildirisi (kısa hali UDHR Universal Declaration of Human Rights) ile bu hak uluslararası düzeyde şekillenmeye başlamıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında ise bireyin sahip oldukları haklar devletler tarafından korunma altına alınmaya başlanmıştır.

İnsan haklarına ilişkin esaslı düzenleme ilk olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması ile ortaya konulmuş, devamında ise 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirisi (kısa hali UDHR Universal Declaration of Human Rights) ile tam olarak insan haklarına dair düzenlemelere yer verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da birlik oluşturma gereği duyularak çalışmalar başlamış ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla Avrupa Konseyi kurulmuştur. Akabinde ülkemiz 12.12.1949 tarihinde bu konseye meclis kararı ile katılmıştır. İnsan haklarının gelişmesine yönelik bir sonraki büyük adım ise Avrupa Konseyini oluşturan devletlerin kendi aralarında insan haklarına ilişkin 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalamış oldukları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (kısa hali ECHR European Convention on Human Rights) olmuştur. Ülkemiz bu sözleşmeyi 18.5.1954 tarihinde onaylamıştır. 28 Ocak 1987 tarihi itibarı ile bireysel başvuru hakkını, 28 Ocak 1990 tarihinde ise mahkemenin zorunlu yetkisini resmen tanımıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin tanınması ile birlikte Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesi'nin sözleşmedeki hakları koruma görevi üye devletler tarafından kabul edilmiştir. Ancak Avrupa Birliği tarafından yayınlanan ve ülkemizde de her yıl Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanmakta olan faaliyet raporları incelendiğinde ülkemiz hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen hak ihlallerinin en büyük kısmının adil yargılanma ilkesi hakkının ihlaline yönelik olduğu, bunun sonucunda da verilen tazminatların en büyük kısmının doğal olarak adil yargılanma ilkesinin ihlaline nedeniyle olduğu görülecektir. Bu hak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi ile düzenlenmekte olup bu hakka benzer şekilde İnsan Hakları Evrensel Beyanname si 10. Maddesinde de yer verilmiştir.

Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan makul sürede yargılanma hakkı ise ihlaller içerisinde de en büyük oranı kapsadığı açıktır. Bu nedenle konunun önemine AİHM kararları doğrultusunda değinilerek çözüm yollarına yönelik önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ADİL YARGILANMA HAKKI

Bu başlıkta adil yargılanma hakkı ve bu hakkın alt unsuru olan makul sürede yargılanma hakkının son birkaç yüzyıldaki yansımaları, insan haklarına yönelik devletler içerisindeki tartışmalar ve baş kaldırışlar ile süreç içerisinde insan haklarının nasıl oluştuğu, bu oluşum süreci sonrasında ise adil yargılanma hakkı ve makul sürede yargılanma hakkının nasıl ortaya çıktığına değinilecektir.

1.1.İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ YERİ

İnsan hakları, kavram olarak tüm dünyada birçok felsefi görüş bulunsa da tartışmasız kabul gören bir tanıma sahip değildir.¹ Genel olarak insan hakkı kavramını tamamlamak gerekirse, insan haklarının, tüm insanların doğuştan kazandığı, vazgeçilmez, salt insan olma nedeniyle sahip olunan² cins, ırk, yaş, düşünce farkı gözetilmeksizin, eşit oldukları³, maddi ve manevi olarak insanın gelişmesini, insanca yaşamayı sağlayan üstün kurallar bütünü olduğu söylenebilir.⁴ Salt insan olunması nedeniyle kazanılan bu haklar İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi 1. Maddesinde “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar” şeklinde düzenlenmiştir.

İnsan kavramı, dini ve felsefi görüşlere olduğu gibi siyasi ve iktisadi olarak da

¹ DOĞAN İlyas: *İnsan Hakları Hukuku* 3. Baskı 2019 s. 55.

² HEKİMLER Alpay: *İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşıdığı Anlam ve Önemi* 2009 s. 8. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/48005/610202> (Erişim Tarihi 09.01.2021)

³ KUYAKSİL Ali: *İnsan Hakları* Ada Kitapevi s. 15.

⁴ AKILLIOĞLU Tekin: *İnsan Hakları Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri* 9. Bası 2019 s. 15.

değişmelere tabidir. İnsan değişen bir kavram olduğu sürece bu değişim insan haklarına da sirayet etmektedir.

İnsan haklarının ortaya çıkmasından önce insan hak ve özgürlüklerinin kamu otoriteleri tarafından kabul edilmesi yüzyıllar sürmüştür. Devletler özellikle Avrupa ülkelerinde kendilerini ilahi bir güç olarak her istediği yasayı çıkarabileceğini belirten bir kurum statüsünde görmüş, istediği zaman vergileri arttırmıştır. Magna Carta, Rönesans ve Reform hareketleri gibi devlet otoriteleri ve halk tarafından ciddi bedeller ödenen toplumsal hareketler sonucunda ilk kez insan hak ve özgürlükleri devletler tarafından kabul edilmeye başlanmıştır.⁵ Toplumsal dirençle devlet otoritelerine kabul ettirilmeye başlanan insan hakları 15. Yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında iyice güçlenen Burjuva sınıfı, otoritelere karşı en büyük çabayı göstererek en etkili rolü üstlenmiştir.⁶ Devletlere en büyük vergileri veren burjuva sınıfı, reform hareketleri ile daha da güçlenmeye başlamıştır.

Reform hareketi ile birlikte insanın kendi dinini kendisinin seçebileceği bunun için kiliseye ihtiyaç duyulmayacağı şeklindeki anlayış beraberinde önemli değişiklikler getirmiştir. Öncelikle dinde reform akımı akılcılığı desteklemiştir.⁷ Böylece insanın kendi aklı ile hem kendisi ile ilgili hem de dünya ve toplum ile ilgili tüm konularda kendisinin karar verebileceği anlayışı egemen olmaya başlamıştır. Bu düşünce ise geleneksel anlayışın kırılmasına yol açmıştır.⁸ Orta çağda Avrupa’da egemen olan geleneksel anlayışın anlamı hayatı insanı ve toplumu dini kurallara göre yorumlayan skolastik anlayıştır. Bu yeniliklerle kilise tarafından yasaklanmış olmasına rağmen faizin önü açılmış, kapitalizmin doğuşunun ise temelleri atılmıştır.⁹

1215 tarihli Magna Carta, bilindiği gibi Kral John tarafından imzalanan ve kralın yetkilerinin feodal düzene karşı kısıtlandığı ilk sözleşmedir. Türk hukukunda ise II. Mahmud döneminde 29 Eylül 1808 tarihinde senedi ittifak imzalanmış olup

⁵ HEKİMLER Alpay: a.g.e. 2009 s. 3.

⁶ DOĞAN İlyas: a.g.e. s. 59.

⁷ DOĞAN İlyas: a.g.e. s. 119.

⁸ ÇAĞIL Orhan Münir: *İnsan Hakları ve Tabii Hukuk* s. 91. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/95827> (Erişim Tarihi 11.01.2021)

⁹ ÖKTEM Niyazi: *İnsan Hakları* s. 38-39.

Magna Carta'ya benzer şekilde padişahın yetkilerinin ayanlara karşı kısıtlandığı ilk anayasal belgedir.¹⁰

Otoritelerin sağlamak zorunda kaldığı bu hakların başlangıcı genellikle vergilendirme nedeniyle olmuştur. Örneğin Kuzey Amerika'daki kolonilerin İngiltere'ye karşı isyan etmeleri anavatanın kolonilerden daha fazla vergi almak amacıyla vergileri artırdığı dönemde gerçekleşmiştir.¹¹ Fransız devrimi de 1788 de Fransız Kralı XVI. Louis'in aristokratlara ek vergiler koymak istediği dönemde gerçekleşmiştir. Özetle bu süreçte devlet ve vatandaş arasındaki vergi uyumsuzlukları temel hak ve özgürlüklerin tanınmasına yol açmıştır.¹²

1.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan İnsan Hakları Komisyonu, tüm devletler tarafından ve tüm milletlerce ortak bir ideal oluşturmak amacıyla 10 Aralık 1948 tarihinde Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi kabul edilmiş, insan hak ve temel özgürlükleri ilan edilerek ilk kez evrensel anlamda insan haklarına dair bir adım atılmıştır.

İHEB, devletleri bağlayıcı bir sözleşme olarak ortaya çıkmamışsa da sözleşmede yer alan haklar yaygın bir şekilde birçok devlet tarafından kabul görmüştür. Bildirge, amaç olarak birey ve toplumun isteklerini kişisel hakları ve sosyal ve ekonomik hakları dengelemeyi amaç edinmiştir.¹³

Evrensel Bildirge, ilk olarak *“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”* düzenlemesi ile birinci maddesinde eşitliğin önemine vurgu yapılmıştır. Genel olarak bildirinin amacı insanların yeniden zorbalık baskı ve barbarca eylemlerinin ortaya çıkmasını engellemektir. Evrensel bildirideki haklar,

¹⁰ ÇÜÇEN Kadir: *İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi* s. 33.

¹¹ Çağan, Nami; *Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme*, AÜHF, C. 37, 1980, s. 131.

¹² Çağan, Nami; *Vergilendirme Yetkisi*, İstanbul 1982, s. 47.

¹³ KUYAKSİL Ali: a.g.e. s. 95

insanların ne şekilde muamele görmeleri gerektiğine ilişkin düzenlemelerdir. İnsan haklarının evrensel nitelikte olup olmadığına, hangi hakların insan haklarına girdiği, kavramının neler içerdiğine ilişkin düzenlemelerdir.¹⁴

Bu düzenlemeler içerisinde Adil yargılanma hakkına ilişkin düzenleme aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 10. Maddesinde de yer almaktadır.¹⁵

1.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan Avrupa Konseyi sonrası insan haklarının korunması, geliştirilmesi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması amacıyla üye devletlerce Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturulmuştur. Sözleşme, sözleşmede imzası bulunan devletlerce sözleşmede yer alan konu başlıklarında düzenlenen tüm hakları, sınırları içerisinde gerçekleşen olaylar açısından vatandaş, yabancı ayrımı olmaksızın tanıyacaklarını taahhüt ettiği antlaşma olarak tarihe geçmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2015 yılı Mayıs ayı itibarı ile 47 devletin üye olduğu düşünüldüğünde 4 Kasım 1950'de imzalandığı tarihte kurucu ülkeler tarafından hedeflenen çok daha fazla katılımın gerçekleştiği söylenebilir.

1.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Kapsamı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uluslararası hukukun insan haklarına dair yazılı kaynakları arasında yer alan bölgesel antlaşmalardandır. Sözleşme aynı zamanda bölgesel anlamda imzalanan hem medeni hem siyasi hakları içeren ilk sözleşmedir. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin akabinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve

¹⁴ KETENCİ Taşkır: *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki İnsan Kavramının Müphemliği ve Muğlaklığı Üzerine* s. 233-235 İstanbul Barosu Yayınları Erişim Tarihi 25.01.2021 Bkz. <http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/01/HFSA26-Ketenci.pdf>

¹⁵ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 10: *Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır.*

zorunlu yargı yetkisine sahip olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tam anlamıyla kurulmuştur.¹⁶

Sözleşmede imzası bulunan ülkeler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisini de tanımış olmaktadır. AİHM'in zorunlu yargı yetkisi ise Ek 11 Nolu Protokol ile tanınmış olup protokol sonrası bireysel başvuruların değerlendirilmesi bugünkü düzenlemeden çok farklı olarak taraf devletlerin rızalarına bağlı olarak gerçekleşmekteydi.¹⁷

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, imzası bulunan tüm devletler için ayrıcalıksız olarak yükümlülükler getirmekte olup ikili bir yapıya sahiptir. AİHM, sözleşmenin ilgili maddelerini inceleyerek başvuru sonucunda herhangi bir maddenin ihlal edilip edilmediğine ilişkin kararda bulunur. İhlal olduğunu belirttiği durumda ilgili devletin tazminat ödemesine karar verir.¹⁸ Kararın yerine getirilip getirilmediğinin denetimi ise Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından yapılır.

AİHM tarafından ihlal kararı verilen başvuru ile ilgili olarak ihlâlin halen devam ettiği durumlarda Komite ilgili devletten bu durumun sona erdirilerek ihlâlin sonuçlarının ortadan kaldırılmasını veya ihlâl öncesi duruma geri getirmeyi yani restitutio in integrum talebinde bulunur. Bu talep de belirli bir süre içinde sağlanmazsa komite konuyu tekrar gündemine alarak iç tüzükte kendisine sağlanan seçeneklere başvurur. Örneğin ihlalin yasadan kaynaklanması durumunda yasanın değiştirilmesi teklifinde bulunur. Yasa değişikliklerinin süreci kolay olmadığından komite bu konuda devlete süre tanır. İhlâlin anayasadan da kaynakladığı durumda yine komite, anayasanın değiştirilmesinin talebinde dahi bulunabilir.¹⁹ Ancak burada belirtilmesi gereken bir husus Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yetkisinin tamamlayıcı yetki olduğudur. Bunun anlamı, sözleşmeye uyma zorunluluğunun ve ihlalleri ortadan kaldırma zorunluluğunun öncelikle üye devlete ait olmasıdır. Bu yükümlülüğü

¹⁶ AKSAR Yusuf: a.g.e. s. 323.

¹⁷ ŞAHBAZ İbrahim *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri* <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-54-66> TBB Dergisi, Sayı 54, 2004 s. 192 (Erişim Tarihi 23.03.2021)

¹⁸ AKSAR Yusuf: a.g.e. s. 330

¹⁹ TÜRMEEN Rıza: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İç Hukukumuzda Etkileri* s. 37. https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/turmen.pdf (Erişim Tarihi 13.01.2021)

devletin yasama yürütme ve yargı organları üstlenecektir.²⁰

1.1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti

Anayasamızın 2. maddesinde de “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” belirtilmektedir. İnsan haklarına ilişkin 90. Madde ise “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” şeklindeki düzenleme ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin taraf olunan antlaşmaların kanunun dahi üstünde olduğunu ülkemiz Anayasası tanımaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzası bulunan devletlere, sözleşmeyi iç hukuk kurallarının bir bölümü haline getirmek ya da Sözleşme'nin ulusal alanda doğrudan uygulanmasını sağlamak gibi bir yükümlülük getirmez. Dolayısıyla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile iç hukuk arasındaki ilişki açısından monist (birci) ya da düalist (ikici) sistemlerden hangisini benimseyeceği her Devlet'in kendi seçimidir²¹.

Bu husus Anayasamızın 90. Maddesinde belirtildiği gibi “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.*” şeklinde düzenlenmiştir.

²⁰ TÜRMEEN Rıza: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırlamaları*, Yargıtay Dergisi, 2002, 28. Cilt 1. Sayı, s.202.

²¹ TÜRMEEN Rıza: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İç Hukukumuzda Etkileri* s. 32. https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/turmen.pdf (Erişim Tarihi 21.01.2021)

İlgili madde ile ülkemiz tarafından onaylanan antlaşmaların iç hukukta uygulanması için başkaca hukuki tasarruf gerekmemektedir. “Böylelikle iç hukuk ve uluslararası antlaşma tek bir hukuki sistemin parçaları olmaktadır. Bunun sonucu birey, uluslararası hukuktan doğan haklarını ulusal yargı organları önünde ileri sürebilecek, ulusal yargı organları uluslararası antlaşmaları resen dikkate alabileceklerdir.”²²

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kurulması ile uluslararası hukuk, 18, 19 ve 20. Yüzyıllarda devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı iken, 20. Yüzyıl ortalarına gelindiğinde ve özellikle günümüzde klasik anlamda yalnızca devlet arası ilişkiler olmaktan çıkarak globalleşmenin de etkisi ile hemen hemen her konunun uluslararası hukuka dahil olduğu söylenebilir.²³ Bireysel başvuruların getirilmesiyle özellikle uluslararası hukuk dalının artık yalnızca devletler arası ilişkilerden ibaret olmadığı tam anlamıyla söylenebilecektir.

1.2. ADİL YARGILANMA HAKKI

1.2.1. Adil Yargılanma Hakkının Gelişimi

Adil yargılanma hakkının tarihi gelişimi 1215 tarihli ve kralın yetkilerinin kısıtlandığı Magna Carta’ya kadar uzanmaktadır. Amerikan Anayasasında adil yargılanma hakkı due process olarak adlandırılmış ve yargılanmanın anayasal garantisi olarak belirtilmiştir.²⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi adil yargılanma hakkını 6. Maddesinde “*Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.*” Şeklinde

²² TÜRMEEN Rıza: a.g.e. s. 33.

²³ AKSAR Yusuf: *Teoride ve uygulamada Uluslararası Hukuk* 2. Baskı s. 313.

²⁴ PEKCANITEZ Hakan: *Medeni Yargıda Adil Yargılama* İzmir Barosu Dergisi Nisan 1997 2. Sayı s.37

düzenlemiştir. Adil yargılanma hakkına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirisi tarafından hakkın ne anlama geldiğine dair bir tanım yapılmamıştır. Doktrinde, adil yargılanma hakkı tam olarak etkin bir hukuksal korumayı amaçlayan doğal hâkim güvencesi ile yargılama yapılan bir mahkemede yargılanmayı talep etme olarak belirtilmektedir.²⁵

Adil yargılanma ilkesi bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, aleni, makul bir süre içerisinde, masumiyet karinesi, aydınlanma hakkı, silahların eşitliği ilkesi, müdafî hakkı, gibi unsurları barındırması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi arasında en önemli haklar arasında yer almaktadır. Keza AİHM faaliyet raporları incelendiğinde ülkemiz ve diğer birçok üye devlet hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen hak ihlallerinin en büyük kısmının adil yargılanma hakkına ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. ²⁶Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan ve 6. Maddenin 1. Fıkrasında düzenlenen makul sürede yargılanma hakkının da adil yargılanma haklarının arasında en çok ihlal edildiği söylenebilir.²⁷ Ülkemiz hakkında adil yargılanma ilkesi ile ilgili verilen ihlal kararları incelendiğinde AİHM tarafından verilen kararların hemen hemen üçte birini kapsadığı ve doğal olarak ilk sırada yer aldığı anlaşılacaktır. Yakın dönemde Devlet Güvenlik Mahkemeleri nedeniyle en çok ihlale uğrayan bu madde günümüzde daha çok iş yoğunluğu nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlali ile sonuçlanan davalar olarak yerini almıştır.²⁸

²⁵ TANRIVER Süha: *Hukuk Yargısı Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı Giriş* Türkiye Barolar Birliği Dergisi 53. Sayı 2004 s.1

²⁶ DÖNMEZLER *Sulhi Ceza Adaletinde Reform İlkeleri* Hukuk Fakültesi Mecmuası s.8 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/96815> (Erişim Tarihi 11.12.2020)

²⁷ Annual Report. European Court of Human Rights of 2020 Violations by Subject Matter Bkz. https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2020_ENG.pdf (erişim tarihi 04.06.2021) s. 159

²⁸ SALİHPAŞAOĞLU Yaşar: *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler* s.274

1.2.2. Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı

AİHS 6. Maddesi Adil yargılanma hakkını düzenlemekte, hakkın kapsamını medeni hak ve yükümlülükler olarak belirtmektedir. Her ne kadar madde metninde belirtilen bu ifade nedeniyle idari yargı ve disiplin hukuku gibi alanların madde metnine dahil olmadığı anlaşılmakta ise de AİHM içtihatlarla idari yargı disiplin hukuku gibi farklı alanları da madde metnini geniş yorumlayarak medeni hak ve yükümlülükleri de bu hakka dahil etmektedir.

AİHM'in madde metnini geniş yorumlayarak medeni hak ve yükümlülükleri de hakka dahil ettiği kararlardan biri 21.02.1975 tarihli Golder- Birleşik Krallık davasıdır.²⁹ İlgili davada, idari bir heyetin eylemi adil yargılanma hakkı kapsamında incelenmiştir.³⁰ Özetle 6. Madde, adil yargılanma hakkına ilişkin olarak medeni hak ve yükümlülükler ya da cezai alanda şahsa yöneltilen suçlamalardan bahsetmekle hakkın sınırlı tutulduğu izlenimi uyanmakla birlikte AİHM hakkın kapsamını geniş yorumlanarak birçok alanı bu hakka dahil etmiş;³¹ ancak disiplin hukukundan kaynaklanan davalar, anayasaya aykırılık iddiaları, bağlayıcı karar içermeyen heyet kararları vs. kural olarak bu madde dışında tutmuştur.³²

Altıncı maddenin birinci fıkrasında belirtilen ifade ile, ilgili fıkrada belirtilen hakkın medeni ve aynı zamanda cezai alanda uygulanabildiği anlaşılmaktadır. Mahkeme incelemelerde maddi değeri çok düşük özel hukuk yargılamalarına ilişkin başvuruları reddetmekte iken ceza yargılamalarında hafif suçları dahi adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmektedir.³³

AİHM'in çok düşük maddi değerinde olan davaları hakkın kötüye kullanıldığını gerekçe belirterek reddetmekte, ancak hafif suç dahi olsa insan hürriyetini

²⁹ Golder ve Birleşik Krallık kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (Başvuru no. 4451/70) (Erişim Tarihi 24.09.2021)

³⁰ HENDEK Hasan: *Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak yargılamaların makul sürede bitirilmesi Doktora Tezi* 2015 Kocaeli s. 18.

³¹ AKBULUT Olgun: *Adil Yargılanma Hakkı Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2002 s. 176

³² GÖLCÜKLÜ Feyyaz: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama* s. 200. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/36522> (Erişim Tarihi 25.01.2021)

³³ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.176

ilgilendiren bir karar olduğundan hak ihlali olup olmadığına yönelik başvuruyu kabul etmektedir. Maddenin 2. ve 3. Fıkrası ise yalnızca cezai anlamda haktan bahsetmektedir.³⁴

Adil yargılanma hakkı ve makul sürede yargılanma hakkı gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerek Anayasa Mahkemesi tarafından çok sayıda içtihadı konu olmuş ve bu hakka ilişkin ihlallerin tek başına diğer tüm haklardan fazla olduğu faaliyet raporlarında belirtilmiştir.³⁵

Adil yargılanma hakkı ile yakından ilişkisi olan bir başka hak ise aynı anlamda olmasa da hukuki korunma talebidir. Hukuki korunma, tek tarafa aittir adil yargılanma hakkı ise her iki tarafa ait olan bir haktır.

Adil yargılanma hakkı sözleşmede fair trial olarak ifade edilmiştir. Fair trial dilimize doktrinde doğru, dürüst yargılama ³⁶ya da dürüst işlem ³⁷olarak ifade edilmiştir. Günümüzde önemli bir hak olarak yerini alan bu hak, Alman Anayasa Mahkemesi'nin içtihatlarında da oldukça yer almaktadır. ³⁸Adil yargılanma hakkı tüm yargılama süresince devam etmekte olup medeni yargıda karar sonrasında hükmün icrası da dahil devam eder. Adil yargılamanın temelinde gerçek ve efektif bir hukuki koruma yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de bu kuralın tam olarak ne anlama geldiğinden çok her somut olaya göre değerlendirme yaparak hakkın sınırlarını belirlemiştir.

6. maddenin uygulamasına ilişkin olarak tüm yargılama süreci dikkate alınmakta olup yalnızca ilk derece mahkemeleri değil tüm istinaf ve temyiz süreci incelenmektedir.³⁹ Bozkaya Türkiye kararı⁴⁰ incelendiğinde ilk derece mahkemesindeki yargılamanın makul sürede yapıldığı; ancak temyiz yargılaması ile

³⁴ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.178

³⁵ MOLE Nuala ve HARBY Carharina: *A Guide to the Implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights* s. 24 Bkz. <https://www.refworld.org/docid/49f180362.html> Erişim Tarihi 02.01.2021

³⁶ Akıllıoğlu s. 314

³⁷ Öztürk, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* 3. Bası Ankara 1995 sf 82

³⁸ PEKCANITEZ Hakan: a.g.m. sf 38

³⁹ AKBULUT Olgun: a.g.e. s.178

⁴⁰ Bozkaya ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188184> (Erişim Tarihi 04.02.2021)

birlikte toplam 5 yıl 3 ay süren davanın madde 6/1 makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁴¹

Anayasamız adil yargılanma hakkını 38. Maddesinde “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.” şeklinde düzenlemiştir.

Adil yargılanma hakkı daha çok yargılamaya ilişkin süreci ifade etmektedir. Başka bir ifade ile verilen kararın hukuka uygun adil olarak verilmesi değil, yargılama sürecinde adil karar verilebilmek için maddede belirtilen şartların sağlanıp sağlanmadığına ilişkindir.⁴² Burada vurgulanmak istenen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir temyiz mahkemesi niteliğinde olmadığı, bilhassa sözleşmede yer alan insan haklarına ilişkin maddede belirtilen şartların yargılama sürecinde etkin uygulanıp uygulanmadığıdır. Onanan ancak sonraki aşamalarda hukuka aykırı olduğu anlaşılan bir kararda sözleşmede yer alan tüm hakların doğru bir şekilde uygulanması halinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu kararın yanlış uygulama nedeniyle hatalı olduğuna ve başvurunun kabulüne şeklinde bir karar veremeyecektir.

1.3. ADİL YARGILANMA HAKKININ UNSURLARI

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. Maddesinde yer alan düzenlemeye göre, adil yargılanma hakkı geniş anlamda herkesin davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklarda ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda yasayla kurulmuş,

- Bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından,
- Kamuya açık olarak (aleni),
- Makul bir süre içinde,

⁴¹ İNCEOĞLU Sibel: *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru* El Kitapları 4. Seri s.274

⁴² İNCEOĞLU Sibel: a.g.e. s.13

- Suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayıldığı,
- Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edildiği,
- Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olduğu,
- Kendisini bizzat veya avukat aracılığı ile savunabildiği ya da maddi olanağı olmadığı durumda ücretsiz avukattan yararlanabildiği,
- Silahların eşitliği ilkesine haiz
- Mahkemede kullanılan dili anlamadığı durumda ücretsiz olarak tercümandan faydalanabildiği bir haktan bahsedilmektedir.

Bu haklara kısaca ve ayrı ayrı değinmek gerekirse;

1.3.1. Hak Arama

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde yer alan hak arama unsuru, 13. Maddede yer alan mahkemeye başvuru hakkı ile sağlanmaktadır. 13. madde ile sözleşme, üye devletin iç hukukunda etkin bir hukuk yolunun bulunmasını gerekli kılmaktadır. Etkin bir hukuk yolundan kasıt, hakkı ihlal edilenlerin ihlale konu durum veyahut olayla ilgili üye devletin iç hukuk sisteminde bir hukuk kuralının yer alması ve bu hukuk kuralının etkin bir şekilde uygulanabiliyor olmasıdır.

Maddede belirtilen şekilde etkin bir hukuk yolunun bulunmadığı durumda mahkeme hem 13. Madde hem de 6. Madde anlamında hak arama hakkının ihlali ve dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirme yaparak başvurunun kabulüne karar verecektir.⁴³

⁴³ AKBULUT Olgun: s. 179

1.3.2. Kanuni Müstakil Bağımsız Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesinde yer alan mahkeme terimi kanunla kurulan, tarafsız ve bağımsız yargılama güvencesine sahip makamı ifade etmektedir. Mahkemeden kasıt, devletin cebri yetkisine sahip olan ve karar verme yetkisine sahip olan kurumdur.⁴⁴ Tavsiye ve mütalaa veren makamlar bu maddede belirtilen şekilde mahkeme olarak sayılmaz.⁴⁵

Altıncı maddede bahsedilmekte olan mahkemenin bağımsız ve aynı zamanda tarafsız olmasıdır. Yargılamayı yapacak olan mahkemenin yasama veya yürütme tarafından talimat altına alınamaması ve aynı zamanda taraflara karşı eşit davranması kuralından bahsedilmektedir.

Ülkemizde bu anlamda Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulmuş olması ve faaliyet göstermesi AHİM tarafından bu hakkın ihlali olarak kabul edilmiştir. Örnek olarak başvuru İbrahim İncal hakkında verilen kararda Devlet Güvenlik Mahkemelerinde yargılama yapılırken iki üye hâkimin yanında asker bir üyenin varlığının bağımsız ve tarafsız mahkeme hakkını ihlal edeceği sonucuna varılarak başvuru kabul edilmiştir. Campbell Fell ve Birleşik Krallık⁴⁶ davasında da hakimlerin bağımsızlığına ilişkin incelemede bulunulmuştur.

Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin İncal ve Türkiye⁴⁷ davasında ülkemiz hakkında mahkemede rütbeli subayın bulunduğu bahisle mahkemenin bağımsızlığının ortadan kalktığı, bu nedenle tarafsız bir mahkemenin teşkil etmediğinden bahisle 6. Maddenin ihlal edildiğine hükmedilmiştir. Mahkemede bulunan rütbeli askerinin diğer iki sivil üye üzerinde baskı kuracağından bahsedilerek kurulan mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığı belirtilmiştir.⁴⁸

Kanuni hâkim ilkesi ilk kez 1971 tarihli Fransız Anayasasında düzenlenmiştir.

⁴⁴ AKBULUT Olgun: s. 181

⁴⁵ PEKCANITEZ Hakan: a.g.m. s.39

⁴⁶ Campbell Fell ve Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456> (Erişim Tarihi 12.04.2021)

⁴⁷ İncal ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197> (Erişim Tarihi 12.04.2021)

⁴⁸ İncal ve Türkiye 41/1997/825/1031 9 Aralık 1998 Tarihli karar. Karar için bkz. (Erişim tarihi 05.05.2021)<https://electionjudgments.org/en/entity/gaid7v1zfa>

Anayasamızın 37. Maddesi de kanuni hâkim ilkesine yer verilmiştir.⁴⁹ Kanuni hâkim ilkesi mahkemelerin kuruluş yetki ve yargılama usulünün önceden belirlenen kurallara göre ve yasa ile belirlenmiş olması anlamına gelmektedir. Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının da aynı zamanda hangi şekilde görevlendirilecekleri önceden belirlenmiş olmalıdır.⁵⁰

Mahkeme üyelerinin atanması usulünü mahkeme taraf devletlerin iç hukuk meselesi olduğundan bahisle önemsememekte ancak elbette hâkim ve savcıların buna ilişkin davranışlarını analiz etmektedir. Bu nedenle yürütme tarafından atanan hâkim ve savcıların tek başına 6. Maddeyi ihlal ettiği söylenemez.⁵¹

Mahkemelerin bağımsızlığı yargı organlarının emir ve talimat aldığı bir organın bulunmaması ve organların etkiden uzak şekilde görev yapmaları anlamına gelmektedir. Anayasamız hakimlerin bağımsızlığını 138. Maddede⁵², hakimlik ve savcılık teminatı 139. Maddede⁵³ ve mesleğin icrası ise 140. Maddede⁵⁴

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 37 Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

⁵⁰ On The Independence Of The Judicial System Sf 16 Bkz [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)004-e)

⁵¹ Kasım Erden, *Mehmet Solak Yasama Dergisi Bazı Ülkelerde Yargı Konseylerinin Oluşumu ve Görevleri* s. 126 bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1121185> (Erişim Tarihi 02.03.2021)

⁵² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 138 “*Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler.*

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 139 “*Hakimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.*

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.”

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 140 “*Hakimler ve savcılar adli ve idari yargı hakim ve savcılar olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hakim ve savcılar eliyle yürütülür.*

Hakimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.

Hakim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında

düzenlemektedir.

Mahkeme kararında objektif kriter aranmaktadır. Objektif kriterden kasıt ise. 3. Kişilerin bu mahkemenin bağımsız olduğunu nesnel bir şekilde düşünebilmesi anlamına gelir. Mahkemenin sübjektif açıdan da bağımsız ve tarafsız olması gereklidir. Bundan kasıt mahkeme heyetinde yer alan savcı veya hâkimin, taraflarla veya yargılanan kişilerle husumet veya menfaat ilişkisi içerisinde olmamaları anlamına gelmektedir.

Üye devletler arasında jüri ile yargılama sistemi benimsenmiş ise jürilerin de bağımsız ve tarafsız olması şartı aranacaktır.⁵⁵

1.3.3. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı

Ceza yargılamasında bulunan silahların eşitliği ilkesi bu düzenleme ile koruma altına alınmak istenmiştir. Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı yargılanmakta olan tarafların sahip oldukları hak ve sorumlulukları bakımından taraflar arasında tam bir eşitliğin bulunması ve bu dengenin bütün yargılama boyunca korunması anlamına gelmektedir.⁵⁶

İlgili bent, ispat konusunda bir zorunluluktan da bahsetmektedir. Silahların eşitliği ilkesi olarak da bilinen bu hak her iki tarafın da eşit bir şekilde davada dikkate alınmalarını konu almaktadır. İlgili bentte sunulan delillerin değerlendirilmesinden

disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Hakimler ve savcılar altmış beş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askeri hakimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hakimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, Resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.

Hakimler ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar.

Hakim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idari görevlerde çalışanlar, hakimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tabidirler. Bunlar, hakimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hakimlere ve savcılara tanınan her türlü haklardan yararlanırlar.”

⁵⁵ AKBULUT Olgun: a.g.e. s. 182

⁵⁶ Gölcüklü a.g.e. s. 218

çok her iki tarafın da delillerini ne şekilde sunabildiği AİHM tarafından incelenecektir. Üye devlet hâkimi tarafından bir delilin dava sürecine olumlu bir etkisi olmayacağından bahisle reddi, bu hükme engel teşkil etmemektedir. Ayrıca bu bentte belirtilen eşitlik, nitelik eşitliği olup davadaki iddia ve savunmaların mahkemece dengeli bir şekilde kabul edilip edilmediği önem arz etmektedir.⁵⁷

Silahların eşitliği ilkesi gereğince sanık avukatının dosya incelemesine gereken imkânın sağlanması, özellikle örgütlü suçlarla mücadele ile ilgili avukatların incelemesinde bazı sınırlamalar yapıldığından önem arz etmektedir.⁵⁸

- 25/03/1998 tarihli kararda hakkaniyete uygun yargılamaya ilişkin olarak temyiz hakkının reddedildiği karara karşı sanığa savunma hakkı verilmemesi,
- 24/11/1997 tarihli Werner kararında⁵⁹ ise savcının mütalaasına karşı tarafa cevap hakkı tanınmaması,
- 19/02/1998 tarihli Allan Jacobsson kararında⁶⁰ yerleşim planının değiştiği davada mülkü olan tarafın davada yer almaması,

Hakkaniyete uygun yargılama yapılmadığı ve bu nedenle başvurusunun kabul edildiğine yönelik örnekler olarak gösterilebilir.⁶¹

İlgili bent aynı zamanda sanık veya şüphelinin leh ve aleyhindeki tanıkların sorgulanmasındaki eşitlikten de bahsetmektedir. Silahların eşitliği ilkesinin uzantısı olarak da kabul edilen bu hak savunma tanıkları ve iddia tanıklarının aynı koşullarda dinlenilmesi amacıyla düzenlenmiştir.⁶²

Hakkaniyete uygun yargılamanın gereklerinden biri olarak gerekçeli karar hakkı da Anayasa Mahkemesi tarafından 25.02.2021 tarihli ve 2018/35900 başvuru

⁵⁷ Gölcüklü a.g.e. s. 219

⁵⁸ İnceoğlu a.g.e. s. 347

⁵⁹ Werner ve Polonya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59880> (Erişim Tarihi 22.03.2021)

⁶⁰ Allan Jacobsson ve İsveç kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58133> (Erişim Tarihi 22.03.2021)

⁶¹ AKBULUT Olgun: a.g.e. s. 187

⁶² AKBULUT Olgun: a. g. e. s.191

numaralı kararında değinilmiş olup Anayasa mahkemesi, işe iade davalarında gerekçeli kararın zamanında yazılmadığı durumlarda makul sürede yargılanma hakkının ihlal edileceğine yönelik karar vermiştir.⁶³ AİHM benzer şekilde yetkisizlik veya gerekçeli kararların zamanında yazılmaması gibi durumların uzun sürmesi halinde Reilly ve İrlanda,⁶⁴ Bunkate ve Hollanda,⁶⁵ Eckle ve Almanya⁶⁶ kararlarında olduğu gibi makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁶⁷

1.3.4. Bilgilendirilme Hakkı

Maddenin 3. Fıkrasının a bendinde şüpheli veya sanığa yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede ve anladığı dilde ayrıntılı olarak haber edilme hakkından bahsedilmektedir.⁶⁸ Madde devamında da bu hakkın bir sonucu olarak şüphelinin veya sanığın savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olması belirtilmiştir.

Sanık veya şüpheliye yöneltilen suçlamaların sebebinin ve niteliğinin derhal anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak tarafa aktarılması gerekir.⁶⁹ Şüpheli veya sanığa yapılan suç isnadının somut olaya göre ne kadar kısa zamanda yapılacağı değişebilmektedir. Bilgilendirmenin kovuşturmaya geçildiği andan önce en geç hâkim önüne çıktığı anda yapılması gerekmektedir. Bildirim şekli ise sözleşmede belirtilmediğinden amaca uygun şekilde bildirim yapılması yeterli olacaktır.⁷⁰

⁶³ Anayasa Mahkemesi 25.02.2021 tarihli ve 2018/35900 başvuru numaralı kararı <https://www.anayasa.gov.tr/media/7358/2018-35900.pdf>

⁶⁴ Reilly ve İrlanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943> (Erişim Tarihi 25.03.2021)

⁶⁵ Bunkate ve Hollanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57820> (Erişim Tarihi 25.03.2021)

⁶⁶ Eckle ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475> (Erişim Tarihi 26.03.2021)

⁶⁷ İNCEOĞLU Sibel: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi Adil Yargılanma Hakkı 4. Seri , s.273

⁶⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6.maddesinin 3. fıkrasının a bendi “*Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek*”

⁶⁹ AKBULUT Olgun: a.g.e. 188

⁷⁰ Gölcüklü a.g.e. s. 223

1.3.5. Ücretsiz Tercüman Hakkı

Altıncı madde, sanık veya şüphelinin üye devlette yargılandığı sırada yargılanmakta olduğu dili bilmediği durumlarda ücretsiz tercümandan yararlanma hakkını da tanımaktadır. Şüpheli veya sanığın şahsına yönelik suçlamalar ve onunla ilgili bulunan tüm delillerin bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir. Ancak sanığın anlayacağı dilde ifadesinden tüm dosyanın eksiksiz bir şekilde sanığın anladığı dile çevrilmesi gerektiğinin anlaşılması gerekmektedir.⁷¹

Baytar ve Türkiye kararı⁷² AİHM, gözaltı süresince tercüman hakkı sağlanmayan şüphelinin başvurusunun kabul edilebilir olduğuna hükmetmiştir. (Benzer kararlar için bkz. Luedicke, Belkacem Koç ve Almanya kararı,⁷³ Güngör ve Almanya kararı,⁷⁴

Hakkın amacı, şüpheli veya sanığın kendisini yargılamanın tüm safhalarında etkili bir şekilde savunabilmesini sağlamaktır. AİHM bu hakkı yargılanma sonucunda verilen mahkûmiyet halinde dahi sanıktan alınamayacağına hükmetmiştir.⁷⁵

1.3.6. Savunmada Gerekli Zaman ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı

Savunmanın hazırlanması için gerekli zaman ve kolaylıkların değerlendirilmesi yapılırken davanın konusu, hangi aşamada olduğu gibi somut olayın durumuna göre değerlendirme yapılmalıdır. Gerekli kolaylık olarak; şüpheli veya sanığa dosyadan örnek verme, müdafî ile görüşebilme kolaylığı, verilen kararın sanık veya şüpheliye tebliği örnek verilebilir. Gizlilik kararı verildiği durumlar bu

⁷¹ İNCEOĞLU Sibel; *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, Beta Yayınları İstanbul 2013 s. 267

⁷² Baytar ve Türkiye kararı. (Kararın Türkçe hali pdf formatında yayınlandığından link paylaşılammış olup aynı kararın İngilizce tercümesi paylaşılmıştır.) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147468> (Erişim Tarihi 11.03.2021)

⁷³ Luedicke, Belkacem Koç ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55413> (Erişim Tarihi 11.03.2021)

⁷⁴ Güngör ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-32436> (Erişim Tarihi 13.03.2021)

⁷⁵ Luedicke, Belkacem ve Koç Almanya kararı Gölcüklü a.g.e. s. 231 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57529> (Erişim Tarihi 04.03.2021)

duruma istisna olarak gösterilebilir.⁷⁶

Janowiec ve Rusya kararında⁷⁷ AİHM, Avusturya Ceza Usulü 45. Maddesinin 2. Fıkrası gereğince dava dosyasını inceleme ve fotokopi talep etme hakkı avukatla temsil edildiği durumda sanığa tanınmamıştır. Mahkeme buna ilişkin başvuruda başvuranın savunma hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Sadak ve diğerleri⁷⁸ Türkiye kararında ise sanık hakkında suçlanılan maddenin değiştirilmesi sonrası sanığa son oturumda ek savunma için yeterli süre verilmemesini sözleşmeye aykırı bulmuştur.⁷⁹

Matijašević ve Sırbistan kararında⁸⁰ henüz şüpheli veya sanık hakkında kesin bir karar bulunmadığı sırada bu kişiyle ilgili adli beyanda bulunulmasının masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

(Benzer kararlar için bkz. Wojciechowski ve Polonya kararı,⁸¹ El Kaada ve Almanya kararı⁸²)

⁷⁶ Gölçüklü a.g.e. s. 223

⁷⁷ Janowiec ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-127684&filename=001-127684.pdf> (Erişim Tarihi 04.04.2021)

⁷⁸ Sadak diğerleri ve Türkiye kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60498> (Erişim Tarihi 03.04.2021)

⁷⁹ DİRİM Vuslat: *Ceza Yargılamasında Adil Yargılama İlkesi* s. 175 Erişim tarihi 18.03.2021 Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/331447>

⁸⁰ Matijašević ve Sırbistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76896> (Erişim Tarihi 03.04.2021)

⁸¹ Wojciechowski ve Polonya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164414> (Erişim Tarihi 03.04.2021)

⁸² El Kaada ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158492> (Erişim Tarihi 03.04.2021)

1.3.7. Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesi, bir kimsenin suçlu olduğunun mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçlu sayılmaması anlamına gelmektedir.⁸³ İlk olarak 26 Ağustos 1789 tarihinde Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ile kıta Avrupası sisteminde ortaya çıkan bu karine, bildirgenin 9. Maddesinde “*Her insan suçlu olduğu bildirilinceye kadar suçsuz sayılacağından, onun tutulması gerekli görüldüğü zaman, kendisini elde tutmak için gereken sıklıktan artık bir sertlik yasayla ciddi biçimde cezalandırılmalıdır*” açıkça belirtilmiştir.⁸⁴

6. maddenin 2. Fıkrasında belirtilen bu hak nedeniyle ispat yükü iddia makamındadır.⁸⁵ Hukuk devletinin gereği olan bu ilke, Anayasamızın 38. Maddesinin 4. fıkrasında düzenlenmektedir.⁸⁶ Bu ilkenin doğal sonucu olarak şüpheli veya sanığın, suçsuz olduğunu ispat etmekle yükümlü olmadığı, iddia makamının veya mahkemenin ise şüphelinin veya sanığın suçsuz olduğuna yönelik varsayım ile hareket etmesi gerekmektedir.

AİHM ilgili karineyi çok sert ve geniş yorumlamaktadır; ancak mahkemece sorumluluk karinesi de kabul edilmiş olup şüpheli veya sanığın suçsuz olduğunu ispat etmesi gereken durumlara da yer verilmektedir. Bu ilke, tanım gereği yalnızca ceza davalarında yer almaktadır.⁸⁷

1.3.8. Aleni Yargılanma Hakkı

Yargılamanın evrensel ilkelerinden olan aleni yargılanma hakkı, duruşmaların aksi kanunlarca öngörülmedikçe herkese açık olması anlamına gelmektedir. Aleniyetin iki boyutu bulunmaktadır. İlk olarak yargılamanın halka açık olarak

⁸³ ÇAYAN Gökhan *Masumiyet Karinesi Doktrini* s. 49
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/58517/857889> (01.02.2021)

⁸⁴ ŞIK Hüseyin

⁸⁵ ÇAYAN Gökhan, *Adil Yargılanma Hakkı, Legal Yayınları*, İstanbul 2016, s. 189

⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 38/4: Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

⁸⁷ Gölcüklü a.g.e. s. 220

herkes tarafından izlenmesi, ikinci olarak ise hükmün herkese karşı aleni şekilde açıklanmasıdır.⁸⁸

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi aleni yargılama ile ilgili yalnızca kararın aleni olarak verileceğinden bahsetmişse de AİHM maddeyi geniş yorumlayarak duruşmaların herkese açık olmasını da ilgili hakka dahil etmektedir. Maddede aleni yargılamanın “*ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda*” istisnai olarak kapalı yapılabileceği belirtilmiştir. Burada istisnalardan bahsedilmiş olmakla birlikte duruşmaların aleni yapılması ve kararın kural olarak aleni olarak verilmesi gerekmektedir.⁸⁹ Elbette aleniyete ilişkin istisnalar da Strasburg mahkemesince denetime tabi tutulacaktır.⁹⁰

İlk derece mahkemesi tarafından kapalı olarak yapılmaması gereken bir duruşmanın veya kararın kapalı olarak yapılması sonrasında temyiz ve istinaf mahkemelerinin açık duruşmaya yer verdiği durumlarda kapalı yapılan duruşma telafi edilememektedir.⁹¹

Aleni yargılama hakkının amacı gizli yargılamalar sonucunda keyfi hükümlerin ortaya çıkmasını engellemektir. Maddedeki istisnalar dışında mutlak olarak uygulanması gerekli olan bu kural istinaf ve temyizde aynı şekilde zorunlu olarak görülmeyebilir.⁹²

24/10/1997 tarihli Szücs kararında⁹³ mahkeme, sözleşmenin 2 şekilde ihlal edildiğine hükmetmiştir. Bunlardan birincisi verilen kararların kamuya açık olarak

⁸⁸ KONCA KURT Nesibe: *Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması* Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel sayısı Sf 68

⁸⁹ Dovydas Vitkauskas Grigoriy Dikov (çeviri Serkan Cengiz) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması* Anayasa Mahkemesi Uygulamacılar İçin El Kitabı 2. Baskı s. 63

⁹⁰ AKBULUT Olgun: a.g.e. s. 186

⁹¹ Dovydas Vitkauskas Grigoriy Dikov a.g.e. s. 64

⁹² AKBULUT Olgun: *Adil Yargılama Hakkı* Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2002 s. 186

⁹³ Szücs ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58113> (Erişim Tarihi 12.01.2021)

duyurulmaması, ikincisi ise dosyayı inceleme maksadıyla fotokopi talebinin tam olarak karşılanmamasıdır.⁹⁴

1.3.9. Sanığın veya Şüphelinin Kendisini Bizzat Savunma veya Kendi Sececeği Bir Müdafî veya Mahkeme Tarafından Tayin Edilecek Bir Avukatın Yardımından Yararlanma Hakkı

Şüpheli veya sanığın kendisini soruşturma ve kovuşturma aşamasında bir avukatla savunabilmesi imkânı olmadığı durumlarda müdafinin atanması hakkı demokratik devletlerin çoğunda yer almaktadır. Burada sanık veya şüphelinin üç hakkı bulunmaktadır. Bunlar şahsın kendisini bizzat savunması, kendi sececeği bir avuktan yararlanması, üçüncü olarak mahkeme veya başkaca bir kuruma başvuru yolu ile ücret ödemedi avukat yardımından faydalanma hakkıdır.

Ceza Muhakemesi kanunumuzda da yer alan zorunlu müdafî hakkı belirli suçları kapsamakta olup tüm ceza yargısını kapsamamaktadır.

Süzer ve Türkiye kararında⁹⁵ ise AİHM, her ne kadar müdafî atanmasına rağmen müdafîin yeterli ve etkili olmadığından bahisle hak ihlaline hükmetmiştir.

09/06/1998 tarihli Twalib⁹⁶ kararında tarafın temyiz sürecinde adli yardımdan faydalanmak istemesine karşın Yunan hukukunda temyizde adli yardım düzenlemesinin bulunmaması nedeniyle mahkeme bu durumun madde 6/3-c fıkrasına aykırı olduğuna hükmetmiştir.⁹⁷ (Güncel tarihli ve konu ile ilgili olan AİHM kararları için bkz. Ayetullah ve Türkiye kararı,⁹⁸ İbrahim ve diğerleri ile Birleşik Krallık kararı)⁹⁹

⁹⁴ AKBULUT Olgun: a.g.e. s. 187

⁹⁵ Süzer ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140425> (Erişim Tarihi 03.02.2021)

⁹⁶ Twalib ve Yunanistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58192> (Erişim Tarihi 02.02.2021)

⁹⁷ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.190

⁹⁸ Ayetullah ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210356> (Erişim Tarihi 03.02.2021)

⁹⁹ İbrahim ve diğerleri ile Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158590> (Erişim Tarihi 04.02.2021)

Kural olarak bu hak medeni hukukta değil ceza hukuku anlamında tanınmış olup medeni yargılamada da adli yardım talebi kabul edilen biri için avukat temini yapılabilmektedir.

1.3.10. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkının bir diğer unsuru Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da en çok ihlal kararı verilen makul sürede yargılanma hakkıdır. Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin açıklamalar ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI DOĞRULTUSUNDA MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI VE BUNA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

2.1. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI KAVRAMI VE NİTELİĞİ

2.1.1. Genel Olarak

Makul sürede yargılanma, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6.maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Madde metninde “herkes davasının makul sürede görülmesini isteme hakkına sahiptir” şeklinde düzenleme bulunmaktadır.

Adil yargılanma hakkına benzer şekilde makul sürede yargılanma hakkı da ilk olarak Magna Carta Libertatum’un 40. Maddesinde yer almıştır. Maddede "Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz" şeklinde bulunan düzenlemede “geciktirmeme” sözü ile makul sürede yargılanmanın bu döneme kadar dayandığı söylenebilir.¹⁰⁰

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi makul süre (Reasonable time) kavramını kullanmıştır. Özellikle bu kavram “sosyal bakımdan kabul edilebilir davranışların sınırı” olması nedeniyle seçilmiştir.¹⁰¹

Uzun yargılama sürelerinin adaletin en büyük sorunu olduğu, gecikmiş adaletin adalet olmadığı bir gerçektir. Martin Luther King’in Birmingham Hapishanesinden yazmış olduğu mektupta dahi “çok uzun süre ertelenen adalet, engellenen adalettir.” (Justice delayed is justice denied) denilerek uzun süren yargılamaların adaleti ne kadar etkilediğine bu cümle ile değinmiştir.

AİHM kurulduğu günden itibaren makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ilişkin kararlar vermeye başlamıştır. Öyle ki 1961 yılında dahi (Lawless ve İrlanda

¹⁰⁰ Magna Carta Libertatum <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation>

Türkçe Tercümesi için bkz. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-3.pdf> (Çeviri Metin Urcin)

¹⁰¹ GÖLCÜKLÜ Feyyaz: *Yargılama Makamları Önünde “Makul Süre”* (makale) s.1

kararı)¹⁰² makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ait karar bulunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine üye devletlerin adil yargılanma hakkı dahil sözleşmede tanınan hakları etkin ve etkili şekilde uygulayacakları taahhüdünde buldukları göz önüne alındığında, her devletin uzun yargılamaların önüne geçici önlemler alması ve makul sürede yargılamanın sağlanabilmesi için kendi iç hukuklarını bu hakkı ihlal etmeyecek şekilde düzenlemeleri zaruridir.

AİHM, çeşitli içtihatları doğrultusunda makul sürede yargılanma hakkını anlamlandırmıştır. Her ne kadar örnek içtihatlarla makul sürede yargılanma hakkının sınırları belirlenmeye çalışılmışsa da her somut olay için makul süre değişebileceğinden AİHM örnek kararları bu konuyu daha detaylı ve net bir şekilde betimlemeye yardımcı olacaktır.

Makul sürede yargılanma hakkının uygulama alanına ilişkin olarak disiplin düzenlemelerinin bu madde kapsamında değerlendirilmeyeceği ancak yine de AİHM'in bazı kararlarında bu maddeyi geniş yorumladığından bahsedilmiştir. Disiplin cezalarına ilişkin olarak belirli bir grubu hedef alan düzenlemeler bulunmaktaysa ve bu düzenleme genel nitelikte bir düzenleme ise bu düzenlemenin cezai düzenleme olduğu AİHM içtihatlarından anlaşılmaktadır.¹⁰³ Örneğin Ravensborg ve İsveç kararında¹⁰⁴ taraflar hakkında duruşmanın asayişini bozduklarından bahisle taraflara para cezası verilmiş olup bu cezayı AİHM disiplin cezası olarak değerlendirerek sözleşmenin 6. maddesinin burada uygulama alanının bulunmadığına hükmetmiştir.

AİHM, yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmasını düzenleyen maddenin amacını kararlarında, yargılamanın sürüncemede kalmasını önlemek, ceza davalarında mağdur veya şüpheli tarafın uzun süre davanın ne şekilde sonuçlanacağına yönelik endişesini önlemek olarak belirtmektedir. Bu amacı ilk olarak 10.11.1969 tarihli Stögmüller ve Avusturya kararında belirtmiştir.¹⁰⁵

¹⁰² Lawless ve İrlanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518> (Erişim Tarihi 09.01.2021)

¹⁰³ HENDEK Hasan: *Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak yargılamaların makul sürede bitirilmesi* Doktora Tezi 2015 Kocaeli s. 21.

¹⁰⁴ Ravensborg ve İsveç kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57871> (Erişim Tarihi 07.09.2021)

¹⁰⁵ Stögmüller ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57582> (Erişim Tarihi 12.04.2021)

Makul sürede yargılanma hakkı, sözleşmede düzenlendiğinde tahmin edilenden çok daha fazla tartışılmış ve tahmin edilenin çok daha ötesinde kapsamlı ve karmaşık içtihatlarla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında yerini bulmuştur.¹⁰⁶

Makul sürede yargılanma hakkı, AİHM tarafından verilen kararlar incelendiğinde bir hayli fazla ihlal kararına konu olarak davanın geç sonuçlandırıldığı durumlarda doğru ve yerinde kararın verilmiş olması durumunda dahi ülkemiz aleyhine yüksek tazminatların ödenmesine neden olmuştur. AİHM’de gerçekleşen ihlaller arasında yalnızca bu hak ihlali dahi diğer tüm ihlallerden fazla gerçekleşmektedir.¹⁰⁷

Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak yargılamaların tümüne yönelik ortak bir süre belirlemek olanaksızdır. AİHM bu konuda somut olayın durumunu dikkate alarak ve davanın her yönü ile değerlendirme yaparak olumlu veya olumsuz kanaate varmaktadır. Süreyi etkileyen faktörlere ilişkin olarak AİHM çeşitli yöntemlerle uyuşmazlıkları çözmektedir. Bu yöntemlere alt başlıklarda ayrı ayrı değinilecektir.

Makul süre, hukukumuzda Anayasamız dahil çeşitli kanuni düzenlemelerde yerini almıştır.

Anayasamızın 141. maddesinin son fıkrası ise “*Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir*” şeklinde düzenlenmiştir.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 30. Maddesi “*Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür.*” şeklinde düzenlenmiştir.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 94. maddesi kesin süre başlıklı maddede ise;

¹⁰⁶ Marc-André Eissen, 1996 (ilk baskı)Frédéric Edel, 2007(ikinci baskı) *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights* s.7

¹⁰⁷ Nuala Mole ve Catharina Harby a.g.e. s. 24

(1) Kanunun belirlediği süreler kesindir.

(2) (Değişik:22/7/2020-7251/6 md.) Hâkim, tayin ettiği sürenin kesin olduğuna karar verebilir. Bu takdirde hâkim, tayin ettiği kesin süreye konu olan işlemi hiçbir duraksamaya yer vermeyecek şekilde açıklar ve süreye uyulmamasının hukuki sonuçlarını açıkça tutanağa geçirerek ihtar eder. Kesin olduğu belirtilmeyen süreyi geçirmiş olan taraf yeniden süre isteyebilir; bu şekilde verilecek ikinci süre kesindir ve yeniden süre verilemez.

(3) Kesin süre içinde yapılması gereken işlemi, süresinde yapmayan tarafın, o işlemi yapma hakkı ortadan kalkar.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile yürürlükten kaldırılan 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 77. maddesinde de benzer düzenleme olarak her iki tarafın hak ve vazifeleri başlığı altında;

“Madde 77: Hâkim tahkikat ve muhakemenin mümkün olduğu derecede sürat ve intizam dairesinde cereyanına ve beyhude masrafa meydan verilmemesine dikkatle mükelleftir.” Şeklinde düzenleme bulunmaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanunu 190. Maddesi Ara verme başlığı altında;

Duruşmaya, ara verilmeksizin devam edilerek hüküm verilir. Ancak, zorunlu hâllerde davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak surette duruşmaya ara verilebilir. (2) 176 ncı maddede belirlenen süreye uyulmamış ise duruşmaya ara verilmesini istemeye hakkı olduğu sanığa hatırlatılır.

190. madde ile duruşmaların zorunlu haller haricinde aralıksız olarak yapılarak yargılamanın bir an önce sonlandırılması amaçlanmıştır.

Ceza Muhakemesi Kanunu 195. maddesi Sanığın yokluğunda duruşma başlığı altında;

Suç, yalnız veya birlikte adli para cezasını veya müsadereyi gerektirmekte ise; sanık gelmese bile duruşma yapılabilir. Bu gibi hâllerde sanığa gönderilecek davetiyede gelmese de duruşmanın yapılacağı yazılır.

Belirtilen madde ile sanığın gelmediği takdirde de yakalama ile sanık yakalanana kadar dosyanın bekletilmesi yerine gerekli işlemlerin yapılarak yargılama süresinin kısaltılması amaçlanmıştır.

Bu ve buna benzer düzenlemelerin hemen hemen tamamı aynı zamanda usul ekonomisi ile de yakından ilgilidir. Keza Hukuk Muhakemeleri Kanunu 30. maddesinin başlığı usul ekonomisi ilkesi olarak düzenlenmiştir. AİHS madde 6/1’de düzenlenen makul sürede yargılanma ilkesi ile yakından ilgili olan bu ilkeye ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak tekrar değinilecektir.

2.1.2. Uzun Yargılamaların Neden Olduğu Olumsuz Durumlar Nelerdir?

Makul süre içerisinde sonuçlanmayan bir davada taraf her ne kadar hakkını elde etmişse de tarafın uzun süren yargılama sonucunda hakkını tam olarak elde ettiğinden bahsedilemeyecektir. Ayrıca bu durumda uzun süren yargılamalar nedeniyle yargıdan kaçışa neden olabilecek sonuçlar ortaya çıkabilecek ve bu boşluk ise yasal olmayan yollarla doldurulacaktır. Örneğin yüksek enflasyon nedeniyle kanuni faizin tam olarak karşılanamadığı bir davanın çok uzun sürmesi davada haklı olan taraf için pek bir anlam ifade etmeyecektir.¹⁰⁸

Makul sürede yargılanma hakkı çabuk yargılamanın ve ne olursa olsun hızlı bir şekilde davanın sonuçlandırılmasının amaçlandığı bir ilke değildir. Bu ilke ile doğru ve gerçek anlamda hukuki koruma, hukuki güvenliğin sağlanarak davanın sonuçlandırılması amaçlanmaktadır. Kanun koyucu, gerçek ve adil yargılanmayı sağlarken makul süre içerisinde davanın sonuçlanması arasında dengeyi kuracak şekilde düzenleme yapmalıdır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Pekcanitez a.g.m. sf 41

¹⁰⁹ Pekcanitez a.g.m. sf 43

2.2. AİHM'İN MAKUL SÜRE DEĞERLENDİRMESİ

Yargısal sürecin başlangıcı ve sonu ile ilgili kıstaslar AİHM içtihatları doğrultusunda belirlenmiştir. Bu kıstaslar ceza hukuku, özel hukuk ve bunlar dışında idari yargıda farklılık göstermektedir.

AİHM tarafından makul sürenin tam olarak ne anlama geldiğinin anlaşılabilmesi için öncelikle sürenin ne zaman başladığı ve sona erdiğinin tespitine yönelik içtihatlar doğrultusunda kıstaslara değinilecek, sonrasında ise makul sürenin ne tür davalarda ne şekilde belirlendiğine ilişkin kriterlere yönelik açıklamalarda bulunularak makul sürenin sınırları belirlenmeye çalışılacaktır.

2.2.1. AİHM İçtihatlarına Göre Makul Sürenin Başlangıcı ve Sonu

2.2.1.1. Makul Sürenin Başlangıcı ve AİHM İçtihatları

Makul sürenin belirlenmesi için öncelikle bu sürenin ne zaman başladığının ve sona erdiğinin tespiti gereklidir. İlk olarak bu sürenin davanın yetkili yargının önüne geldiğinde başladığı düşünülecekse de (Darnell ve Birleşik Krallık kararı)¹¹⁰ bazı durumlarda uyuşmazlığın yargı önüne gelme tarihinden daha önce bu süre başlayabilmektedir. Poiss ve Avusturya,¹¹¹ König ve Almanya¹¹² Schouten Meldrum ve Hollanda¹¹³ kararlarında olduğu gibi idari yargıda idari makamlara başvuru şartı olduğu durumda idari makama yapılan başvuru tarihi sürenin başlangıcı olarak kabul edileceğinden başvuru yapılan yargının hangi yargı kolunda olduğu bu nedenle önem arz etmektedir.

Ceza yargılamalarında ise sürenin başlangıcı, bir mağdurun kolluğa veya direkt olarak Cumhuriyet Başsavcılığına yaptığı müracaat veya bir şahıs hakkında

¹¹⁰ Darnell ve Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57849> (Erişim Tarihi 23.02.2021)

¹¹¹ Poiss ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57559> (Erişim Tarihi 23.02.2021)

¹¹² König ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57511> (Erişim Tarihi 23.03.2021)

¹¹³ Schouten Meldrum ve Hollanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57907> (Erişim Tarihi 24.03.2021)

şüpheli sıfatının verildiği – suçun isnat edildiği tarih olarak anlaşılması gerekmektedir. Foti ve İtalya¹¹⁴, Eckle ve Almanya¹¹⁵ kararlarında olduğu gibi şüphelinin gözaltına alındığı veya tutuklandığı anda makul süre başlamış olacağından yalnızca kovuşturma aşamasında ilk derece bölge adliye mahkemeleri ve temyiz aşamalarında geçirilen süreler dışında soruşturma aşamasının başından itibaren makul sürenin hâkim önüne gelmeden başlaması ile ceza yargısının soruşturma aşamasının da sürüncemede kalmasının önüne geçilmiş olmaktadır.¹¹⁶ (Benzer kararlar için bkz. Deweer ve Belçika kararı,¹¹⁷ Öztürk ve Almanya kararı,¹¹⁸ Mlynek ve Avusturya¹¹⁹ kararı, Foti ve İtalya kararı,¹²⁰ Corigliano ve İtalya kararı,¹²¹ Eckle ve Almanya kararı.¹²²)¹²³

09/01/2014 tarihli kararında Anayasa Mahkemesi, makul sürenin başladığı tarihi suçun isnat edildiği tarihten itibaren olduğu, makul sürenin sonunun ise nihai kararın sanık tarafından öğrenildiği tarihte bittiğini belirtmiştir.¹²⁴

Benzer yönde olan Eckle ve Almanya¹²⁵, Deweer ve Belçika¹²⁶ kararlarında AİHM suç isnadı ile makul sürede yargılanma hakkının başladığına hükmetmiştir.

Yetkili makam olarak tabir edilen kavram, genellikle mahkeme olmakla birlikte idari yargıda idareye başvurma zorunluluğu bulunduğu hallerde bu makama yapılan başvuru da makul sürenin başlangıcı olarak kabul edildiğinden yetkili

¹¹⁴ Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57489>(Erişim Tarihi 24.02.2021)

¹¹⁵ Eckle ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57476>(Erişim Tarihi 25.02.2021)

¹¹⁶ Gölcüklü a.g.e. s. 214

¹¹⁷ Deweer ve Belçika kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469> (Erişim Tarihi 03.03.2021)

¹¹⁸ Öztürk ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57552> (Erişim Tarihi 03.03.2021)

¹¹⁹ Mlynek ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57786> (Erişim Tarihi 04.03.2021)

¹²⁰ Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488> (Erişim Tarihi 05.03.2021)

¹²¹ Corigliano ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57463> (Erişim Tarihi 07.03.2021)

¹²² Eckle ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475> (Erişim Tarihi 08.03.2021)

¹²³ İnceoğlu Sibel, Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Seri 4 s. 268

¹²⁴ 09.01.2014 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/625> (Erişim Tarihi 09.03.2021)

¹²⁵ Eckle ve Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475> (Erişim Tarihi 11.03.2021)

¹²⁶ Deweer ve Belçika kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469> (Erişim Tarihi 12.03.2021)

makamdan yalnızca yargının anlaşılması gerekmektedir.¹²⁷

Barbagallo ve İtalya davasında AIHM makul sürenin başladığı tarihi istihkak iddiasının ileri sürüldüğü tarih olarak belirlemiştir.¹²⁸

Tumminelli ve İtalya davasında ise mahkeme, uyuşmazlık öncesinde gönderilen ödeme emrinin düzenlendiği tarih ile makul sürenin başladığını belirtmiştir.¹²⁹

2.2.1.2.Makul Sürenin Sonu ve AIHM İçtihatları

Makul sürenin hesabında sürenin başladığı tarih sonrasında ilgili uyuşmazlığa ilişkin olarak verilen son karar sürenin sonlandırılacağı tarihtir. Bu tarih ceza davalarında da hukuk davalarında da hükmün kesinleştiği andır. Trevisan ve İtalya¹³⁰, Wemhoff ve Almanya kararlarında¹³¹ olduğu gibi beraat eden bir sanık hakkında Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bu hüküm istinaf edilirse makul sürenin hesabı temyiz veya istinaf aşamasında da devam edecektir. Bu nedenle sürenin bitiminin en üst merci tarafından son hükmün verildiği tarih olduğu söylenebilir.

Üye devletin sözleşmeye ne zaman taraf olduğu da bu sürenin hesaplanmasında önem arz etmektedir. Taraf devletin sözleşmeyi imzalamadan önceki yargılamaları için makul sürede yargılanma hakkı mahkeme tarafından incelenememektedir.¹³²

Makul süre, tüm yargılama mercilerini hedef almakta olup ceza yargılamalarında soruşturma ve kovuşturma dahil, hukuk yargılamalarında da yine

¹²⁷ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.183

¹²⁸ Barbagallo ve İtalya kararı [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57725%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57725%22]}) (Erişim Tarihi 13.03.2021)

¹²⁹ Tumminelli ve İtalya kararı [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57762%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57762%22]}) (Erişim Tarihi 14.03.2021)

¹³⁰ Trevisan ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57815> (Erişim Tarihi 04.03.2021)

¹³¹ Wemhoff ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57595> (Erişim Tarihi 04.03.2021)

¹³² MOLE Nuala ve HARBY Catharina: a.g.e. s. 24

tahkim gibi zorunlu süreçler de dahil olmak üzere tüm süreci içine almaktadır. Ancak verilen karar sonrası mahkemeden karar yorumu için yapılan başvuru, kararın esasını etkilememesi nedeniyle makul süre hesabına dahil edilmemektedir.¹³³

Davanın sona ermesi sonrasında her ne sebeple olursa olsun tekrar davanın görülmesi durumunda son hüküm ile tekrar davanın başladığı tarih aralığında geçen zaman dikkate alınmayacaktır.¹³⁴

Sürenin sona ermesi genel olarak belirtildiği gibi kararın kesinleştiği tarih ile gerçekleşmektedir. AİHM'in başka bir kararında kesinleşme olmasına rağmen makul sürenin devam edeceğine yönelik kararı ise bir alt başlıkta açıklanacaktır.

2.2.1.3. Mahkeme Kararının Kesinleşmesi ile Makul Süre Sona Erer Mi?

Makul sürenin AİHM içtihatlarına göre kural olarak mahkeme kararının kesinleştiği tarihte sona erdiği belirtilmiştir. Ancak AİHM tarafından kabul edilen ve mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra dahi makul sürenin devam ettiğinin belirtildiği durum idari yargıda karşımıza çıkmaktadır.

İdari Yargılama Usulü Kanunu'na göre bilindiği üzere mahkeme kararının idare tarafından uygulanması zorunlu olup bu sürenin hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemediği madde metninde belirtilmiştir.¹³⁵

¹³³ Gölcüklü a.g.e. s. 214

¹³⁴ İNCEOĞLU Sibel: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi Adil Yargılanma Hakkı 4. Seri , s.269

¹³⁵ İYUK Madde 28: Kararların sonuçları:(1)(2)

Madde 28 – 1.(Değişik:10/6/1994-4001/13 md.) Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez. (İptal cümle: Anayasa Mahkemesi'nin 10/7/2013 tarihli ve E.: 2012/107 K.: 2013/90 sayılı Kararı ile.) (...) (Ek cümleler: 21/2/2014-6526/18 md.; Değişik üçüncü ve dördüncü cümleler: 10/9/2014-6552/97 md.; İptal üçüncü cümle: Anayasa Mahkemesi'nin 25/11/2015 tarihli ve E.: 2014/86, K.: 2015/109 sayılı Kararı ile.) (...) (1) (İptal dördüncü cümle: Anayasa Mahkemesi'nin 2/10/2014 tarihli ve E.: 2014/149, K.: 2014/151 sayılı Kararı ile.) (2) (Ek cümle: 10/9/2014-6552/97 md.) (...) (1) ancak disiplin hükümleri saklıdır. (1)

2. (Değişik: 2/7/2012-6352/58 md.) Konusu belli bir miktar paranın ödenmesini gerektiren davalarda hükmedilen miktar ile her türlü davalarda hükmedilen vekalet ücreti ve yargılama giderleri, davacının veya vekilinin davalı idareye yazılı şekilde bildireceği banka hesap numarasına, bu bildirim tarihinden

Mahkeme kararının kesinleşmesi ve uygulanma aşamasında da makul sürenin devam ettiğine yönelik olarak AİHM'in ülkemiz hakkında verdiği bir karar ile bu durumu örneklendirecek olursak;

Büker ve Türkiye kararında¹³⁶ Erciyes Tıp Fakültesinde asistan olarak çalışan Cengiz BÜKER'in Rektörlük tarafından mesleki yetersizlik gerekçesiyle 21 Aralık 1987 tarihinde görevine son verilmiştir.

Büker, işlemin iptali için idari yargıda Kayseri İdare Mahkemesi'ne dava açarak 6 Kasım 1989 tarihinde idari işlemin iptaline yönelik karar ile davasını kazanmıştır. Ancak her ne kadar Rektörlük tarafından verilen bu idari kararın mahkeme tarafından ortadan kaldırıldığı anlaşılmışsa da idarenin nedeni anlaşılabilen bir sebeple mahkeme kararını uygulamadığı görülmektedir. Görevine

itibaren, birinci fıkrada belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde yatırılır. Birinci fıkrada belirtilen süreler içinde ödeme yapılmaması halinde, genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur.

3. Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemeleri kararlarına göre işlem tesis edilmeyen veya eylemde bulunulmayan hallerde idare aleyhine Danıştay ve ilgili idari mahkemede maddi ve manevi tazminat davası açılabilir.

4. (Değişik: 21/2/2014-6526/18 md.) Mahkeme kararlarının süresi içinde kamu görevlilerince yerine getirilmemesi hâlinde tazminat davası ancak ilgili idare aleyhine açılabilir.

(1) Bu maddenin birinci fıkrasının üçüncü cümlesinin "23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanuna ekli (1) ve (2) sayılı cetvellerde gösterilen unvanları taşıyan görevler ile farklı atama usullerine tabi olsalar dâhi daire başkanı ve üstü görevlere, sivil memurlar hariç kolluk teşkilatlarının kadrolarına; açıktan, naklen veya vekâleten yapılan atama ve bu görevlerden alınma, bu görevlerle ilgili yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleri hakkında verilen mahkeme kararlarının gereği, ilgilinin kazanılmış hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanması suretiyle iki yıl içinde yerine getirilir." bölümü, aynı fıkranın dördüncü cümlesi ve son cümlesinin "Bu fıkranın üçüncü cümlesinde belirtilen işlemlerle ilgili mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi ceza soruşturması ve kovuşturmasına konu edilemez;" bölümü; 1/1/2015 tarihli ve 29223 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi'nin 2/10/2014 tarihli ve E.: 2014/149, K.: 2014/151 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

(2) 8/1/2016 tarihli ve 29587 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi'nin 25/11/2015 tarihli ve E.: 2014/86, K.: 2015/109 sayılı Kararı ile bu maddenin birinci fıkrasının üçüncü ve dördüncü cümleleri iptal edilmiştir.

5475

5. Vergi uyumsuzluklarına ilişkin mahkeme kararlarının idareye tebliğinden sonra bu kararlara göre tespit edilecek vergi, resim, harçlar ve benzeri mali yükümler ile zam ve cezaların miktarı ilgili idarece mükellefe bildirilir.

6. (Değişik: 2/7/2012-6352/58 md.) Tazminat ve vergi davalarında idarece, mahkeme kararının tebliğ tarihi ile ödeme tarihi arasındaki süreye 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanununun 48 inci maddesine göre belirlenen tecil faizi oranında hesaplanacak faiz ödenir. Ancak mahkeme kararının davacıya tebliği ile banka hesap numarasının idareye bildirildiği tarih arasında geçecek süre için faiz işlemez.

¹³⁶ Büker ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-125857> (Erişim Tarihi 11.04.2021)

başlayamayan Büker hakkında Danıştay 8. Dairesi tarafından karar düzeltme isteminin de reddi ile 23 Mart 1995 tarihinde karar kesinleşmiş ancak yine Rektörlük bu mahkemenin kararını da yaklaşık 6 ay sonra 7 Aralık 1995'te görevine başlama yazısı ile uygulama kararı almıştır. AİHM ilgili kararda yine başvuru tutumu, ilgili kamu organlarının tutumu ve davanın karmaşıklığı ölçütlerini değerlendirmiştir. Sürenin başlangıcı olarak davanın açıldığı tarih olan 4 Mart 1988 tarihi esas alınmıştır. Sürenin sonunu ise hükümet 23 Mart 1995 olarak iddia etmiş ancak AİHM bu sürenin üniversitenin tekrar göreve başlama yazısını tebliğ ettiği tarih olan 7 Aralık olarak belirlemiştir. Mahkemenin görüşüne göre ilgili idarenin yargının vermiş olduğu kararın uygulanma süresini geciktirdiği takdirde bu gecikme süresinin de makul süreden sayılması gerektiğini vurgulamıştır. Toplam süre yedi yıl dokuz ay olduğundan, davada herhangi bir karmaşıklık da bulunmadığından ve her iki tarafın da yargısal yollarını kullanmalarının makul sürenin aşıldığına yönelik olarak gerekçe kabul edilemeyeceğinden AİHM tarafından toplam süre makul olarak kabul edilmemiştir. Hatta AİHM uyuşmazlığın niteliğinin çalışmaya ilişkin olması nedeniyle daha çabuk sonuçlandırılması gereken davalardan olduğunu belirtmiş ve gerekçe olarak ise çalışanların hayatlarını sürdürmeleri için geçim kaynaklarından yoksun kılınmalarını göstermiştir.¹³⁷ (Ayrıca benzer karar için bkz. Trevisan ve İtalya kararı¹³⁸)

İlgili kararın çok önemli bir sonucu dikkat edilecek olursa mahkeme kararının uygulanmaması, demokratik bir devlette elbette kabul edilemez bir durum olsa da bu durumun AİHM tarafından yargılama süresine dahil edilmesi makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği anlamına gelecektir. İlgili kararın bir diğer önemli sonucu da işçi işveren ilişkilerini içeren davalara mahkemelerin daha hassas davranmaları gerektiğine ilişkin bir tavsiye niteliğinde olduğudur.

¹³⁷ DİNÇ Güney: a.g.e. s. 250

¹³⁸ Trevisan ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57815> (Erişim Tarihi 04.03.2021)

2.2.2. AİHM İçtihatları ile Makul Sürenin Belirlenmesindeki Kriterler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, makul sürede yargılanma hakkına değinmiş ancak buna ilişkin olarak hangi mahkemelerin hangi davalarda ne kadar süre içerisinde karar vermesi gerektiğine dair bir açıklamada bulunmamıştır. Keza ceza, hukuk ve idari yargı alanlarında yüzlerce dava tipi olduğundan böyle bir düzenlemenin yapılması da mümkün olmayacaktır. Bu nedenle AİHM hangi davaların ne kadar sürede çözüme kavuşturulması gerektiğine dair açıklamaları verilen kararlar ve içtihatları ile açıklığa kavuşturmuştur.

Sözleşmede ve mahkeme içtihatlarında net bir süreden bahsedilmemekte ise de AİHM her somut olayı etkileyen faktörlere göre karar vermektedir.

AİHM her davada gerçekleşen somut olaya göre makul süre hesabı yapmaktadır. Ancak bu sürenin hesaplanmasına yönelik olarak AİHM tarafından içtihatlarda makul sürenin belirlenmesinde 3 temel kriter öngörülmüştür. Bu kriterler ilk olarak König ve Almanya kararında belirtilmiştir.¹³⁹ AİHM güncel kararlarında ise Kaynar diğerleri ve Türkiye davasında olduğu gibi kriterlere ilişkin olarak Frydlender ve Fransa kararı¹⁴⁰ ve Comingersoll S.A. ve Portekiz¹⁴¹ Lupeni ve Diğerleri ve Romanya¹⁴² gibi kararlara atıfta bulunmaktadır.

AİHM makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak belirtmiş olduğu kriterleri kararlarında 3 şekilde sıralamıştır. Bunlar;

1- Dava konusunun niteliği,

2- Tarafların tutumu,

¹³⁹ König ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57511> (Erişim Tarihi 23.03.2021)

¹⁴⁰ Frydlender ve Fransa kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58762> (Erişim Tarihi 24.03.2021)

¹⁴¹ Comingersoll S.A. ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58562> (Erişim Tarihi 24.03.2021)

¹⁴² Lupeni ve Romanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169054> (Erişim Tarihi 24.03.2021)

3- Yetkili makamların tutumudur.

AİHM tarafından belirlenen bu kriterlere açıklamaları ile değinilecek olursa;

2.2.2.1. Dava Konusunun Niteliği (Karmaşıklığı)

Nitelik olarak her davanın birbirinden farklı olması ve her davanın farklı zorluklarının bulunması nedeniyle, delillerin toplanmasında geçen zorunlu süreler, yargılama sonucuna ulaşılmasındaki güçlük, olayların durumuna göre karmaşıklığı gibi durumlar davanın uzamasına neden olabilmektedir.¹⁴³

Davanın konusunun karmaşık olduğuna yönelik değerlendirme için öncelikle davanın tümünün karmaşık olup olmadığı ele alınarak değerlendirilme yapılmaktadır. Bu karmaşıklık, hukuki veya davaya konu olan olayla ilgili olabilmektedir. Dava konusunun dışında sanık sayısı, taraf ve tanık sayıları, davaların birleşmesi gibi faktörler de davanın karmaşıklığına örnek olarak gösterilebilmektedir. Çok karmaşık bir dava uzun yargılamaya sonuç verebilir ve bu uzun yargılama makul sürede yargılanma hakkının tek başına ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Örneğin Boddaert Belçika¹⁴⁴ davasında Mahkeme 6 yıl 3 ay süren davada makul sürede yargılama süresinin aşılmadığına hükmetmiştir. Buna gerekçe olarak da dava konusunun kasten adam öldürme olması ve delillerin elde edilmesindeki zorluklar gösterilmiştir.¹⁴⁵

Karmaşık olarak değerlendirilen bir başka örnek karar ise 12/06/2001 tarihli Tričković Slovenya kararıdır. Kararda Yugoslavya'nın dağılışı sonrası emekli askerlerin ödemelerine ilişkin karışıklık ortaya çıkmasının ardından dağılmanın gerçekleşmesi ile Slovenya devleti ödemelere ilişkin sorumluluğu üstlenme kararı almıştır. Buna ilişkin alınan karar sonrası uzun süren yargılamalar nedeniyle AİHM'e yapılan başvuruya ilişkin olarak mahkeme, dava konusunu karmaşık bularak taraf sayısının da fazla olması nedeniyle davada geçen sürenin makul sürede yargılanma

¹⁴³ Gölcüklü a.g.e. s. 215

¹⁴⁴ Boddaert ve Belçika kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57768> (Erişim Tarihi 27.01.2021)

¹⁴⁵ MOLE Nuala ve HARBY Carharina: a.g.e. s. 26

hakkının sınırları içerisinde sonuçlandırılmış olduğuna hükmetmiştir.¹⁴⁶

Mahkeme, somut olaya göre makul süre değerlendirmesi yaparken olayın özelliklerini, davanın karmaşıklığını ve tarafların tutumunu incelemektedir. Olayın özellikleri ve davanın karmaşıklığı davalarda bulunan taraf ve tanık sayılarının fazlalığı, delillerle ilgili zorluklar, taraflara ulaşmadaki zorluklar, hukuki nitelendirmede ortaya çıkan zorluklar, davaların başka davalarla bağlantılı olabileceği durumlar makul sürenin değerlendirilmesinde kıstas olarak alınabilmektedir.

22/05/1998 tarihli Hozee kararında¹⁴⁷ mahkeme, davanın karmaşıklığı nedeniyle davanın 8 yıl 5 ay 18 gün sürmesine karşın, bu sürenin makul sürede yargılanma hakkının sınırları içerisinde sonuçlandığı sonucuna varmıştır. 09/06/1998 tarihli Cazenave De La Roche kararında¹⁴⁸ ise mahkeme 6 yıllık süre içerisinde sonuçlanan idari yargıya konu uyuşmazlığın karmaşık olmadığına hükmederek makul sürenin aşıldığı sonucuna varmıştır.¹⁴⁹

Dava konusu her ne kadar karmaşık olsa da sırf karmaşık olduğundan bahisle makul süre hakkının ihlal edileceği veyahut ihlal edilemeyeceği söylenemez. Ferrantelli ve Santangelo İtalya kararında¹⁵⁰ yaşı küçük çocukların da bulunduğu zor bir cinayet davasının karmaşık olduğuna hükmetmişse de 16 yıllık yargılamanın makul süre sınırını aştığına hükmetmiştir. Çok karmaşık bir dava da olsa 16 yıllık dava süresinin makul sürede yargılanma hakkı içerisinde sonuçlandırıldığı söylenmesi makul sürenin mantığına aykırı olacaktır.

Başka bir karar olarak Meilus ve Litvanya¹⁵¹ kararında ise dava karmaşık olmasına rağmen davalı devletin uzun süren yargılamaya gerekçe göstermemesi de

¹⁴⁶ a.g.e. s. 26

¹⁴⁷ Hozee ve Hollanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58170> (Erişim Tarihi 15.05.2021)

¹⁴⁸ Cazenave De La Roche kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62734> (Erişim Tarihi 15.05.2021)

¹⁴⁹ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.184

¹⁵⁰ Ferrantelli ve Santangelo İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57997> (Erişim Tarihi 15.05.2021)

¹⁵¹ Ferantelli ve Santangelo İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61435> (Erişim Tarihi 19.06.2021)

davalı devleti sorumluluktan kurtaramamıştır.

Pelissier Sassi ve Fransa kararında¹⁵² ise AİHM davanın karmaşık olması için hiçbir sebebin olmadığı toplam yargılama süresinin beş yıl on beş gün gibi bir sürede tamamlanmasının makul sürede yargılanma hakkının ihlali olduğunu belirtmiştir.

AİHM'in tazminat davaları hakkında ise genel olarak davaların karmaşık olmadığına hükmetmektedir. Örnek olarak Mavronichis kararında¹⁵³ mahkeme, 8 yıl 2 ay süren tazminat davasını karmaşık bulmayarak makul sürenin aşıldığı sonucuna varmıştır.¹⁵⁴

2.2.2.2. Başvuranın Davranışı (Tarafların Tutumu)

AİHM'e başvuruda bulunan başvuruçunun veya tarafların tutumu ise hukuk davalarında özellikle taraflarca getirilme ilkesinin olması nedeniyle daha çok önem arz etmektedir. Taraflarca getirilme ilkesi davada yer alacak ve değerlendirilecek olan delillerin toplanma yetkisinin taraflara tanındığı ilkedir.¹⁵⁵ Her ne kadar taraflarca getirilme ilkesi nedeniyle tarafların yargılamadaki tutumu önemli düzeyde ise de bu durum mahkemenin keyfi davranmasını gerektirmez. Hukuk davası olmasına rağmen Buchholz ve Almanya,¹⁵⁶ Guincho ve Portekiz,¹⁵⁷ Martins Moreira ve Portekiz,¹⁵⁸ kararlarında davalı devletler kusurlu bulunmuştur. Yargısal makamların ve aynı zamanda idari makamların gerekli dikkat ve özeni göstermeleri gerekecektir. Taraflarca getirilme ilkesi nedeniyle başvuranın, davanın uzamasında herhangi bir

¹⁵² Pelissier Sassi ve Fransa kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58226>

¹⁵³ Mavronichis ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58163> (Erişim Tarihi 19.06.2021)

¹⁵⁴ MOLE Nuala ve HARBY Carharina: a.g.e. s. 27

¹⁵⁵ Akgün Raşit: Taraflarca Getirilme İlkesi Ve Hakimın Davayı Maddi Anlamda Sevk Yetkisi (Erişim Tarihi 12.01.2021)
https://www.academia.edu/37754522/taraflarca_getirilmeme_ilkesi_ve_hakim_in_davayi_maddi_anlamda_sevk_yetkisi

¹⁵⁶ Buchholz ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451> (Erişim Tarihi 22.05.2021)

¹⁵⁷ Guincho ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57497> (Erişim Tarihi 23.05.2021)

¹⁵⁸ Martins Moreira ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57535> (Erişim Tarihi 23.05.2021)

kusurunun olmadığını kanıtlaması gerekecektir.¹⁵⁹

Ceza yargılamalarında sanığın makul süreye ilişkin olarak davanın hızlandırılmasına katkıda bulunması kötü niyet hali hariç AİHM tarafından bir zorunluluk olarak kabul edilmemektedir. Çoğunlukla şüpheli veya sanık, masumiyet karinesi gereğince suçluluğu ispat oluncaya kadar masum sayılacağından bunun aksinin ispatı çoğunlukla karine olarak yargıdadır. Hukuk davalarında ise belirtildiği gibi taraflarca getirilme ilkesi nedeniyle tarafların hızlı ve etkili bir yargılanmanın sağlanabilmesi adına özen göstermeleri, sunmaları gereken tanık, sözleşme gibi davanın esasına konu delilleri gerekli dikkat ve özen içerisinde mahkemeye sunmaları gerekmektedir.¹⁶⁰

Ayrıca belirtmek gerekir ki ceza yargılamalarında sanığın veya şüphelinin CMK 247/1161 hükmü kapsamında kaçak olduğu süre makul süre hesabına dahil edilmeyecektir.

Ceza yargılamaları ile hukuk yargılamaları arasında tarafların tutumuna ilişkin olarak belirtilebilecek en önemli fark hukuk yargılamalarındaki tarafların yargılamanın seyrine katkıda bulunma zorunluluğudur. Hukuk yargılamalarının taraflarca getirilme ilkesine haiz ve yargılamaların istisnai durumlar haricinde kamu düzeninden olmaması, tarafların sunmuş olduğu delil ve talepleri doğrultusunda karar verilmesi nedeniyle ceza yargılamalarına göre çok farklı bir konumdadır. Bu nedenle hukuk yargılamalarında tarafların yargılamayı uzatmaya neden oldukları durumlar sıklıkla karşılaşılabilecek olup makul sürede yargılanma hakkının ihlali yargılama makamlarının tutumu nedeniyle gerçekleşmemiş olacaktır.

Ceza yargılamalarında ise tarafların tutumuna ilişkin olarak sanığın, mahkemeler ile iş birliği içinde olmaya zorlanamayacağı AİHM tarafından kabul

¹⁵⁹ Gölcüklü a.g.e. s. 215

¹⁶⁰ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.184

161 Kaçağın Tanımı

Madde 247

Hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiye kaçak denir.

edilmiştir. Sanığın davanın hızlı sonuçlanması amacıyla haklarının kısıtlanması adil bir sonuç oluşturmayacaktır. Sırf savunma haklarını kullanması nedeniyle davanın uzadığına yönelik devletlerin savunmaları AİHM tarafından kabul edilmeyecektir. Yani sanık her ne kadar suçu işlediğini ikrar dahi etmiş olsa istinaf ve temyiz haklarını kullanmış olması, aleyhine başvuru yapılan devlet tarafından karşı savunma olarak ileri sürülemez. Başvuranın iç hukuk yollarında tanınan tüm hakları kullanmış olması nedeniyle davalı devlet davanın uzamasına neden olduğunu ileri süremeyecektir. Kolomyets ve Rusya kararı buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁶²

Başvuran, davanın uzamasında etkili olmuşsa, başvuranın makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmesi zorlaşacaktır. Belirtilmiş olduğu gibi yine kötüniyetli davranışlarda bulunmadığı sürece başvuranın dava sürecindeki tüm haklarını kullanmış olması davanın uzamasına neden de olsa bu duruma kendisinin sebep olduğundan bahisle davalı devlet tarafından davanın uzamasına gerekçe gösterilemez.

Beaumartin ve Fransa kararında AİHM her ne kadar başvuranın hatalarının bulunması nedeniyle davanın uzamasında kusurunun bulunduğunu belirtmişse de davalı devletin yargılamayı daha fazla uzatmaya neden olduğuna hükmederek makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁶³

Tarafların tutumu nedeniyle davanın uzamasına yol açıldığı durumlarda mahkeme yine de gerekli dikkat ve özeni göstermediğinde makul sürede yargılanma hakkı yine ihlal edilmiş olacaktır. Örnek AİHM Jablonski ve Polonya¹⁶⁴ kararında, her ne kadar başvuru davanın uzamasına neden olmuşsa da toplam yargılama 5 yılı aşığından makul sürede yargılanma hakkı ve aynı zamanda tutukluluk süresinin uzunluğu nedeniyle mahkeme, hem 5. hem de 6. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir.¹⁶⁵

¹⁶² Kolomyets ve Rusya kararı AİHM <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79562> (Erişim Tarihi 04.08.2021)

¹⁶³ Beaumartin ve Fransa kararı AİHM <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57898> (Erişim Tarihi 07.06.2021)

¹⁶⁴ Jablonski ve Polonya kararı AİHM <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59096> (Erişim Tarihi 09.06.2021)

¹⁶⁵ MOLE Nuala ve HARBY Carharina: a.g.e. s. 28

4/12/1995 tarihli Ciricosta ve Viola¹⁶⁶ davasında 15 yıl sürmüş olan davanın başvuranların 17 kez duruşmanın ertelenmesi talebinde bulunması nedeniyle makul süre hakkının ihlal edilmediğine hükmetmişse de mahkemenin bu durumda duruşmanın ertelenmesi talebinin reddi ile davanın sonuçlandırması günümüz koşullarında daha yerinde olacaktır.¹⁶⁷

Ceza davalarında belirtildiği gibi şüpheli veya sanık hukuk davalarına oranla daha avantajlı konumdadır. Kamu düzeninden olan ceza yargılamalarında uzun ve sürüncemede kalan durumların büyük oranda nedeni kanatimizce adli makamlar veya adli kolluk olmaktadır. Sanık tüm kanun yollarını kullanabilmekte ve bu kanun yollarını kullanması sonucunda yargılamanın çok uzun bir hal alması hukuken mümkün olması nedeniyle kural olarak sorumlu tutulamamakta ise de kötü niyetli yaklaşımlar AİHM tarafından dikkate alınmaktadır.¹⁶⁸

2.2.2.3. Ulusal (Görevli) Makamların Tutumu

Bu başlık altındaki gecikmelerin devlet otoriteleri tarafından gerçekleşmesi gerekmektedir. Ulusal makamlara tüm idari ve adli makamlar dahildir. Mahkeme taraf devletın yargı organlarının davaya uygun şekilde davranışlarının olup olmadığını denetlemektedir. Duruşmalar delil toplama gibi nedenlerle ertelenebilir ancak bu gibi durumların gerekli olup olmadığı AİHM tarafından incelemeye tabi olacaktır.

Türkiye İş Bankası tarafından Finlandiya devletine karşı yapılan başvuruda 5 yıl süren davada AİHM makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.¹⁶⁹

Memurların yargılanmasına ilişkin olarak izin süreci de makul sürede yargılanma hakkını aşan ihlallere yol açmaktadır. Karşılaştırmalı hukukta uzun

¹⁶⁶ Ciricosta ve Viola kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57956> (Erişim Tarihi 09.06.2021)

¹⁶⁷ MOLE Nuala ve HARBY Carharina: a.g.e. s. 28

¹⁶⁸ Gölcüklü a.g.e. s. 215

¹⁶⁹ Türkiye İş Bankası ve Finlandiya <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60511> (Erişim Tarihi 06.06.2021)

yargılamaların önüne geçilmesi için izin sisteminin kaldırılmasına yönelik görüşler bulunmaktadır.¹⁷⁰

Papageorgiou ve Yunanistan 2003 tarihli kararda,171 banka çalışanın bankanın güvenini kötüye kullanıp sahte çek düzenlemek ve hileli hareketlerle bilgisayar programları aracılığıyla hakkı olmayan paraları hesaplardan çektiği bu nedenle 3 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldığı, başvuru davanın dokuz yıl beş ay yirmi sekiz gün sürdüğü, AİHM ilgili davada hiçbir işlem yapılmadan belirli aralıklarla davanın sürüncemede kaldığından bahisle sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁷²

09/06/1998 tarihli İncal¹⁷³ kararında, ülkemizde bu dönemde bulunan Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin heyetinde asker kökenli hakimlerin bulunmasının AİHM tarafından bağımsızlığı ve tarafsızlığı ortadan kaldırdığına hükmetmiştir. İncal kararının önemi de bu konuda Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili pilot karar olmasıdır. Karar sonrasında Anayasamızda değişiklik yapılmıştır.¹⁷⁴

Karmaşık bir davanın bulunmadığının, tarafların da yine davanın uzamasında herhangi bir kusurunun olmadığını kanıtladığı durumlarda sorumluluk davalı devlet üzerinde kalmaktadır. Böyle bir durumda davalı devletin, davanın uzun sürdüğünü kabul edilebilir nedenlerle ispatlamak veya tarafların bu duruma sebebiyet verdiğini kanıtlaması gerekecektir.

16/12/1997 tarihli Proszak kararında, taraflardan olan Proszak'ın talebi ile üçüncü bilirkişi raporu aldırılmış ancak bu süreç toplamda 3 yıl 9 ay 2 hafta sürmüş olmasına karşın mahkemeden kaynaklanan bir sorun olmadığı ve ilgili mahkemenin her safhada üzerine düşeni yaptığından bahisle AİHM, davanın makul süre içerisinde sonuçlandırıldığına hükmetmiştir.¹⁷⁵

¹⁷⁰ SELÇUK Sami: Memur Yargılaması Hakkında, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Ocak 1997

¹⁷¹ Papageorgiou ve Yunanistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61091> (Erişim Tarihi 07.07.2021)

¹⁷² DİNÇ Güney: a.g.e. s. 239

¹⁷³ İncal ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197> (Erişim Tarihi 13.09.2021)

¹⁷⁴ AKBULUT Olgun: a.g.e. s. 203

¹⁷⁵ Proszak ve Polonya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58121> (Erişim Tarihi 14.09.2021)

Avrupa birliğine üye devletler arasında kararlarda birliğin sağlanması amacıyla kurulan Adalet Divanına da başvuru yapılarak uyuşmazlık hakkında çözüm yolu aranabilmektedir. Adalet Divanına başvuru ile ilgili ise uyuşmazlığın çözümünde geçen süreye ilişkin olarak 26/02/1998 tarihli Pafitis kararında¹⁷⁶ AİHM, sürenin makul süreden sayılmayacağına hükmetmiştir.¹⁷⁷

AİHM tarafından belirlenen ulusal veya görevli makamların tutumu, gecikmenin sorumlusu olarak üye devlet organlarının ihmal veya kusuru olduğunu belirterek hak ihlali sonucuna varmaktadır. Mahkeme veya ilgili makam, kendisine yapılan başvuru veya dava sonucunda gerekli dikkat ve özeni göstererek olması gereken şekilde karar verdiği durumda dahi hâkim savcı eksikliği, siyasi ortam, iç hukuktaki eksiklikler, iş yükü gibi nedenlerle makul sürenin aşıldığı durumda AİHM davalı devletin sorumluluğuna gitmektedir. Bu nedenle davalı devlet yargılamalarda geçirilecek olan süreleri en aza indirmek ve 6. maddede belirtilen makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesi amacıyla tüm önlemleri almak zorundadır.¹⁷⁸

Üye devlet tarafından, makul süre değerlendirilmesine karşı olarak davanın makul sürede bitirilmiş olsaydı dahi yine de aynı sonuca varılacağından bahisle savunma ileri sürülmesi, AİHM tarafından haklı gerekçe olarak kabul edilmemektedir.¹⁷⁹

Uzun süren soruşturmanın ardından verilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar ile sonlandırılan yargılamanın veya kamu davasının zaman aşımı nedeniyle düşürüldüğü durumlarda dahi yine sözleşmede belirtilen makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilebildiği AİHM kararlarından anlaşılmaktadır. AİHM'in bu hakkın tesisine yönelik verdiği kararlarda amacı, kararın bir an evvel verilerek sürüncemede kalan yargılar nedeniyle yaşanılacak olan maddi ve manevi sorunların, yaşanacak olan endişelerin önüne geçmektir.

¹⁷⁶ Pafitis ve Yunanistan kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58141> (Erişim Tarihi 14.09.2021)

¹⁷⁷ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.184

¹⁷⁸ Gölcüklü a.g.e. s. 215

¹⁷⁹ Gölcüklü a.g.e. s. 216

Benzer şekilde makul sürenin aşıldığı bir davada her ne kadar sanık hakkında beraat kararı verilmişse de AİHM yine olağan bir süre içerisinde bu beraat kararı verilmediğinden bahisle hakkın ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

Corigliano ve İtalya kararında¹⁸⁰ Avukat Corigliano'nun bürosunda kolluk görevlileri tarafından tanık olarak dinlenmek amacıyla ofisinden alınması sonrasında, burada tutulan tutanağın eksik ve gerçeğe aykırı olduğuna dair Cumhuriyet Savcılığı tarafından hakaret suçlaması ile 7 Aralık 1973 tarihindeki bildirimle avukat Corigliano hakkında dava açılmıştır. Yaklaşık 5 yıl süren yargılama sonucunda Corigliano, on sekiz ay hapis cezasına çarptırılmış ancak üst mahkeme tarafından 19 Şubat 1980'de karar bozularak beraat kararı verilmiştir. 20 Ağustos 1978 tarihinde davanın devam ettiği sırada Avukat Corigliano davanın makul süreyi aştığından bahisle ihlal talebinde bulunmuş AİHM bu başvuru sonucunda makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme bu başvuru sonucunda davanın altı yılı aştığı, davanın karmaşık bir dava olmadığı, başvuruçunun 3 kez temyiz talebinde bulunmasının tamamen yasal hakkı olduğu değerlendirmesiyle davanın uzun sürmesinde başvuruçunun herhangi bir davranışının olmadığı, sonuç olarak soruşturma aşamasında 17 aylık sürede hiçbir işlem yapılmadan soruşturma aşamasının geçirilmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.¹⁸¹

Klitsche ve İtalya davasında ise yaklaşık sekiz yıl süren davanın karmaşık olması nedeniyle AİHM makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir.¹⁸²

Ayrıca üye devletlerin makul sürede yargılanma haklarına karşı olarak sunduğu iş yoğunluğu, hâkim savcı veya personel sayısındaki yetersizlikler nedeniyle yargılamaların uzadığına yönelik savunmanın geçerli olmadığına ilişkin AİHM kararlarına örnek olarak, Eckle ve Almanya¹⁸³, Foti ve İtalya¹⁸⁴, Zimmermann-Steiner

¹⁸⁰ Corigliano ve İtalya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57463> (Erişim Tarihi 14.09.2021)

¹⁸¹ Dinç a.g.e. s. 236

¹⁸² Klitsche ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57893> (Erişim Tarihi 17.09.2021)

¹⁸³ Eckle ve Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475>

¹⁸⁴ Foti ve İtalya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488>

ve İsviçre¹⁸⁵, Neumeister ve Avusturya¹⁸⁶, gösterilebilir.

2.2.3. AİHS 6/3 ile AİHS 5/3 Hükümlerinde Yer Alan Makul Süre Farkı

AİHS madde 5/3 “...yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir.”

AİHS 5. maddesinin 3. fıkrasında tutukluluğa ilişkin düzenleme ve 6. maddesindeki adil yargılanmaya ilişkin düzenleme sırasıyla Anayasa’mızın 19. maddesinin 8. fıkrasında “*Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır.*” ve 36. maddesinde “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.” şeklinde belirtilmiştir.

Koruma tedbirlerinden olan tutukluluk, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde makul sürede tutukluluk süresi ve aynı zamanda yargılama süresince serbest bırakılma hakkı olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir.

Makul süre ile ilgili olarak AİHM içtihatlarında, soruşturma veya kovuşturma evrelerinde tutuklu yapılan yargılamalarda daha hassas olunması ve çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle bu tür tutuklu şüpheli veya sanık içeren dosyalarda daha hızlı ve özenli bir şekilde yargılamaların sonlandırılması gerekecektir.

10/11/1969 tarihli Stögmüller¹⁸⁷, 27/06/1968 tarihli Wemhoff¹⁸⁸ Mansur ve

¹⁸⁵ Zimmermann-Steiner ve İsviçre kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57609>

¹⁸⁶ Neumeister ve Avusturya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544>

¹⁸⁷ Stögmüller ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57582> (Erişim Tarihi 12.08.2021)

¹⁸⁸ Wemhoff ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57595> (Erişim Tarihi 12.08.2021)

Türkiye¹⁸⁹, Süßmann ve Almanya¹⁹⁰ kararlarında tutuklu işlerde normalin üzerinde dikkatle ve daha hızlı uygulama yapılmasından bahsedilmiştir.

15/10/2002 tarihli Kalaşnikof ve Rusya¹⁹¹ kararında sanık 5 yıl 1 ay 23 gün cezaevinde kalmıştır. Dava sırasında 2 yıllık süre içerisinde hiçbir işlem yapılmamış, ceza ile sonuçlanmışsa da AİHM, mahkemeler açısından tutuklu yargılamaların hızlandırılması için özel çaba gösterilmesini gerektiren bir neden olarak belirtmiştir. Daha fazla özen ve hız gerektiren bu tür yargılamalarda mahkemelerin anlayış içinde bulunmaması nedeniyle AİHM makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁹²

Türkiye hakkında verilen ve diğer birçok üye devlet hakkında verilen kararlarda da atıf yapılan Mehmet Hasan Altan ve Türkiye¹⁹³ kararında yine tutukluluk hallerinde daha hızlı yargılamanın yapılması gerektiğinden bahisle hak ihlalinin gerçekleştiğine hükmedilmiştir.

Makul sürede yargılanma hakkı ile tutuklulukta makul süre farklarından bir diğeri ise kesinleşmiş bir kararın bulunması zorunluluğudur. (İç hukuk yollarının tüketilmesine yönelik istisna başlığı altında bu konu daha detaylı incelenmiştir.) Bilindiği gibi makul sürede yargılanma hakkının tespiti için çok uzun süren bir davanın sonuçlanmasına gerek olmadan AİHM, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verebilmekte, iç hukuk yollarının tüketilmesi ve kesinleşme şartını aramamaktaydı. Tutuklulukta makul sürenin tespitine yönelik olarak ise Kürüm ve Türkiye,¹⁹⁴ Altınok ve Türkiye¹⁹⁵ kararlarında da olduğu üzere kesinleşmiş kararın bulunması gerekmektedir. Bu nedenle kesinleşmiş karar bulunmadığından bahisle AİHM tazminatın mümkün olmadığına karar vermiştir.¹⁹⁶ Altınok Türkiye ve Toth ve

¹⁸⁹ Mansur ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57932> (Erişim Tarihi 13.08.2021)

¹⁹⁰

¹⁹¹ Kalaşnikof ve Rusya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60606> (Erişim Tarihi 14.09.2021)

¹⁹² DİNÇ Güney: *Sorularla Hukuk Dizisi* 4. Seri. Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi s. 239

¹⁹³ Hasan Altan ve Türkiye kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181862> (Erişim Tarihi 15.09.2021)

¹⁹⁴ Kürüm ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121824> (Erişim Tarihi 08.06.2021)

¹⁹⁵ Altınok ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120835> (Erişim Tarihi 08.06.2021)

¹⁹⁶ Bekri Nedim: Yakalama ve Tutuklama Nedeniyle Tazminat Düzenlemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Açısından Değerlendirilmesi

Avusturya davalarında¹⁹⁷, benzer yönde verilen kararlara örnek olarak Ringeisen ve Avusturya kararı¹⁹⁸, Guzzardi ve İtalya kararı,¹⁹⁹ Foti ve İtalya kararı,²⁰⁰ Sanchez Reisse ve İsviçre kararlarına atıfta bulunulmuştur.²⁰¹

Tutukluluğa ilişkin olarak hukukumuzda yapılan değişikliklerden kısaca bahsedilecek olursa;

7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun²⁰² madde 13 ile 100. Maddede belirtilen “hususunda” ibaresinden sonra “somut delillere dayanan” ibaresi eklenerek tutukluluğun daha somut ve net bir şekilde katalog suçlarda uygulanması, madde 14 ile tutukluluk halinin devamına ilişkin kararlarda adli kontrolün uygulamasının yetersiz kalacağı ibaresi eklenerek adli kontrolün neden yetersiz kalacağına da tutukluluğun devamında belirtilmesi amaçlanmıştır. 15. madde ile de konutu terk etmeme adli kontrolünün her 2 gününün ceza mahsubunda 1 gün olarak sayılacağına dair düzenleme getirilmiştir. Madde değişiklikleri ile güvenlik tedbirlerinden tutukluluk tedbirine başvurmanın son çare olduğuna bir kez daha değinildiği söylenebilir.

Anayasa mahkemesi kararlarından Bayram Keleş başvurusunda haksız tutuklama nedeniyle açılan davada²⁰³ AYM, makul sürenin başladığı tarihin 2008 yılı olduğu, 2013 yılında ise kararın kesinleştiği, davanın da karmaşık olmaması nedeniyle 5 yıllık sürenin makul süre olmadığına karar vermiştir.²⁰⁴

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/155532>

¹⁹⁷ Toth ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57710> (Erişim Tarihi 13.06.2021)

¹⁹⁸ Ringeisen ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57567> (Erişim Tarihi 13.06.2021)

¹⁹⁹ Guzzardi ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498> (Erişim Tarihi 13.06.2021)

²⁰⁰ Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488> (Erişim Tarihi 14.06.2021)

²⁰¹ Sanchez Reisse ve İsviçre kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57571> (Erişim Tarihi 15.06.2021)

²⁰² 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-8.htm>

²⁰³ B. No. 2013/6163, 1.12.2015 sayılı kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6163>, E.T. 30.11.17.

²⁰⁴ TATLİDİL Sıla: *Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı - Sürenin Aşılması ve Sonuçları* s.32 TBB Dergisi 2019 (143) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2019->

AIHM içtihatlarından anlaşılacağı üzere tutuklu dosyaların makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak daha titiz ve özenli davranılarak diğer davalara göre daha hızlı sonuçlandırılması gerektiği belirtilmiş olup, sözleşmenin 5.maddesinin 3. fıkrası ile makul sürede yargılanma hakkının birbiriyle bu nedenle ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak 5. maddede belirtilen makul süre kullanımını daha çok tutuklulukta veya gözaltında geçirilen sürenin gerekli olup olmadığına ve şüpheli veya sanığın gereğinden fazla tutuklu kalmasının önlenmesine ilişkin bir düzenlemedir.

Her iki düzenleme arasında uygulama yönünden farklılık olarak ise makul sürede yargılanma hakkı yargılamanın başından sonuna tüm evreyi, tutuklulukta belirtilen makul süre ise yalnızca gözaltına alınan veya tutuklanan süreyi kapsamaktadır. Stogmüller ve Avusturya davasında AIHM sözleşmenin 5. maddesinin yalnızca ceza yargılamalarında tutukluluk veya gözaltı halini kapsamaktayken 6. maddesinin uygulama alanının tüm yargılama faaliyetlerini kapsadığını belirtmiştir.²⁰⁵ Wemhoff ve Almanya²⁰⁶ kararında olduğu gibi tutuklulukla en geç makul sürede yargılanma hakkına ait süre başlamış sayılacağı unutulmamalıdır.

2.2.4. Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu) Makul Süreyi Etkiler Mi?

Bilindiği üzere somut norm denetimi, mahkemede görülmekte olan bir dava sırasında uygulanacak olan hukuk kuralı veya kurallarının (kanun yönetmelik genelge gibi) anayasaya uygun olmadığına yönelik iddia ile Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılması durumudur. Uygulanacak olan bu normun davanın sonucuna etkili olması zorunludur. Başvuru taraflardan birinin talebi ile veya mahkeme tarafından doğrudan yapılabilir.²⁰⁷

143-1855 (Erişim Tarihi 10.09.2021)

²⁰⁵ Stogmüller ve Avusturya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57582> (Erişim Tarihi 06.05.2021)

²⁰⁶ Wemhoff ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57595> (Erişim Tarihi 05.05.2021)

²⁰⁷ KIRATLI Metin: *Anayasa Yargısı Somut Norm Denetimi (İtiraz yolu)*. Sevinç Matbaa Ankara Basım 1966

29/03/1989 tarihli Bock ve Almanya,²⁰⁸ Buchholz Almanya²⁰⁹ kararlarında AİHM, Anayasa mahkemesine yapılan başvurunun davanın esasına etkili olması durumunda makul sürede yargılanma hakkına dahil edileceğine yönelik karar vermiştir.

Mahkemede görülmekte olan bu dava sırasında uygulanacak olan kanun veya yönetmelik gibi mevzuat hükümlerinin Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulması durumunda geçen süre uyuşmazlık hakkında verilen bir karar olmadığından kural olarak makul sürenin hesabında dikkate alınmayacaktır. (Makul sürede yargılanma hakkına dahil edilmeyen süreler için örnek AİHM kararları için Bkz. Sramek/ Avusturya kararı²¹⁰, 22.10.1984 s.17, Buchholz ve Federal Almanya kararı²¹¹ 6.5.1981 s.15 Zumtobel/Avusturya²¹², 29.9.1993 s. 30). Ancak Anayasa Mahkemesi tarafından verilecek karar ilgili davanın esasını doğrudan etkileyecek cinste ise süreç makul sürenin hesabında dikkate alınacaktır. (Makul süreye dahil olarak verilen örnek kararlar için Bkz. Deumeland ve Federal Almanya²¹³ 29.5.1986 s. 26 Poisis ve Avusturya 23.4.1987 s., Ettl et autres ve Avusturya²¹⁴, 13.4.1987 s. 17, Ruiz Mateos ve İspanya²¹⁵ 23.6.1993 s. 35 Giancarlo Lombardo ve İtalya²¹⁶, 26.11.1992, s.18, mutatis mutandis Foti et autres ve İtalya, 16.12.1982 s. 21-63, Martins Moreira ve Portekiz²¹⁷, 26.10.1988 s. 19-21, Kom. R. Figus Milone ve

²⁰⁸ Bock ve Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187540> (Erişim Tarihi 25.02.2021)

²⁰⁹ Buchholz ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451> (Erişim Tarihi 25.03.2021)

²¹⁰ Sramek ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57581> (Erişim Tarihi 25.02.2021)

²¹¹ Buchholz ve Federal Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451> (Erişim Tarihi 26.02.2021)

²¹² Zumtobel ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57847> (Erişim Tarihi 27.02.2021)

²¹³ Deumeland ve Federal Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57468> (Erişim Tarihi 02.03.2021)

²¹⁴ Ettl et Autres ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57484> (Erişim Tarihi 02.03.2021)

²¹⁵ Ruiz Mateos ve İspanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57838> (Erişim Tarihi 03.03.2021)

²¹⁶ Giancarlo Lombardo ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57783> (Erişim Tarihi 03.03.2021)

²¹⁷ Martins Moreira ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57535> (Erişim Tarihi

İtalya²¹⁸, 1.7.1992, no. 16586/88, Istituto di Vigilanza ve İtalya²¹⁹, 1.7.1992, no.13567/88).²²⁰

Neumeister ve Avusturya²²¹ 1968 tarihli kararında AİHM bir ceza davasında makul sürenin başlangıcı olarak belirtilebilecek olan sürenin kişiye ilk olarak suç itham edildiği an olduğu, sürenin sonunun ise ilgili isnadın son olarak hükme bağlandığı tarih olarak belirtilmiştir. Kararın kesinleşmesi temyiz-istinaf gibi kanun yolu sonucunda da gerçekleşebilir.²²²

Özetle, somut norm denetimi davanın esasına ilişkin olduğu durumda makul süreye dahil olabilecek ancak anayasaya aykırılık iddiası ile bir norm Anayasaya yalnızca aykırılık amacıyla başvurulduğu durumda ise başvuru ile geçen süre makul sürede yargılanmadaki hesaba dahil edilmeyecektir. Nitekim mahkemede gerçekleştirilmiş olan somut norm denetimi halinde mahkeme tarafından gerekli görüldüğü takdirde bekletici mesele yapılmaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi tarafından 5 aylık süre içerisinde karara bağlanmadığı takdirde mahkeme, muhakemesini yalnız 5 ay durdurabilmekte ve 5 aydan sonra, yine yargılamanın sürüncemede kalmaması için mevcut hükümler ile davaya karar vermek durumundadır.²²³

12.04.2021)

²¹⁸ Figus Milone ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57823> (Erişim Tarihi 14.04.2021)

²¹⁹ Istituto Di Vigilanza ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57845> (Erişim Tarihi 17.04.2021)

²²⁰ Gölcüklü a.g.e. s. 214

²²¹ Neumeister ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544> (Erişim Tarihi 04.04.2021)

²²² DİNÇ Güney: a.g.e. s. 236

²²³ Anayasa Madde 152 – *Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.* 93

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükiimle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından

2.2.5. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi Şartına Yönelik İstisna

İç hukuk yollarının tüketilmesinin gerekli olmadığı istisnai hallerden biri olan bu durum, ilk olarak 1982 yılında gerçekleşmiştir. Daha önce yetkili makamların tutumunda bahsedilen bu karar Corigliano ve İtalya kararıdır.²²⁴ Kararda başvuran, dava devam etmekte iken başvurusunu yapmış ancak iç hukuk yollarının tüketilmediğinden bahisle başvuruları reddedilmiştir. Bu başvuruları başvuru avukatının ısrarla tekrarlamasının ardından dördüncü dilekçesi sonrasında makul süre yönünden başvurunun kabulüne karar verilerek bir ilk gerçekleşmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yapılabilmesi için bilindiği gibi öncelikle iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmektedir. İç hukuk yollarının tüketilmesi için ise uyuşmazlık hakkında üye devlete ait bir devlet organına başvuru yapılmalı ve bu başvuru hakkında kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunmalıdır. Mahkeme kararının kesinleşme tarihi sonrasında ise bireysel başvuru hakkı kullanılmalı, sonrasında ise eski düzenlemeye göre 6 aylık süre içinde başvurunun yapılması gerekmektedir. (15. Ek Protokolün 4. Maddesi ile yapılması gereken başvurunun 01.02.2022 tarihinden itibaren uygulanmak üzere istisnalar hariç 4 ay olarak değiştirildiği unutulmamalıdır.)²²⁵

Anayasa Mahkemesine karşı bireysel başvuru hakkını kullanma hakkı da dahil olmak üzere iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını arayan AIHM, makul sürenin aşıldığı durumlarda iç hukuk yollarının tüketilmediği, halen derdest olan davalarda dahi başvuruyu kabul ederek ilgili devlet hakkında ihlal kararı verebilmektedir.

İç hukuk yollarının tüketilmesi şartının uygulanmadığı bu durum iki şekilde ve istisnai olarak uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi etkin başvuru yollarının bulunmadığı durumlar ve makul sürenin aşıldığı durumlardır.

sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

²²⁴ Corigliano ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60606> (Erişim Tarihi 08.06.2021)

²²⁵ HENDEK Hasan: Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak yargılamaların makul sürede bitirilmesi Doktora Tezi 2015 Kocaeli s. 60

Belirtildiği gibi iç hukuk yolları etkin değilse veya dava uzun yıllar sürüncemede kalmakta ise taraflar makul sürenin aşıldığından bahisle mahkemeye başvuru yapabilmektedir. Mahkeme bu durumda iç hukuk yollarının tüketilme şartını dahi aramayacaktır.

Örneğin 02/02/1997 tarihli Abnevoli kararında²²⁶ Mahkeme 19/02/1984'te açılmış olan bir davanın 04/06/1996 tarihinde halen derdest olduğu başvuruda, mahkeme makul sürenin aşıldığından bahisle iç hukuk yollarının tüketilme şartını gerekli görmemiştir.²²⁷

İç hukuk yollarının etkin olmadığı durumlarda veya yargılamanın uzun yıllardır sürüncemede kaldığı durumlarda taraflar madde 6/1'de düzenlenen makul sürenin aşıldığından bahisle veya madde 13'te düzenlenen etkili başvuru hakkının ihlal edildiğinden bahisle mahkemeye başvuru yapılabilecektir. Mahkeme bu durumda iç hukuk yollarının tüketilme şartını aramayacaktır. 15/05/1984 te açılmış olup 29/10/1996 tarihinde halen derdest olan bir dava ile ilgili yine AİHM iç hukuk yollarının tüketilme şartını aramayarak makul sürenin aşıldığına dair karar vermiştir.²²⁸ Kudla ve Polonya kararı²²⁹ buna örnek olarak gösterilebilir.

2.2.6. AİHM'in Makul Süre İncelemelerinin Olumlu Sonuçları

AİHM tarafından yapılan Makul Sürede Yargılanma Hakkı incelemeleri üye devletlerin yargı makamları tarafından verilen kararları inceleyerek, üye devletlerin iç hukuk düzenlemelerini ve yargı makamlarının tutumlarını eleştirmektedir. Bu eleştiriler sonrasında hak ihlalleri içeren kararlar vermekte, üye devletler ise iç hukuklarını bu sözleşme ve mahkeme içtihatları doğrultusunda düzenleme eğiliminde olmaktadır.

Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak yapılan yargılamaların

²²⁶ Abnevoli ve İtalya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58190> (Erişim Tarihi 16.08.2021)

²²⁷ Case of Abnevoli v. Italy (30/1996/649/834) par 21 Alıntı: Akbulut a.g.e. s. 183

²²⁸ AKBULUT Olgun: a. g. e. s.183

²²⁹ Kudla ve Polonya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> (Erişim Tarihi 19.08.2021)

tümünde AİHM iş yükü, fiziki yetersizlik gibi nedenleri tespit etmekte olup buna ilişkin olarak ihlallerin devam etmemesi adına üye devletlerin, iç hukuklarında düzenlemeler yapması gerektiğini belirerek tavsiye niteliğinde kararlar vermektedir.

1981 tarihli Buchholz Almanya kararında²³⁰ makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle AİHM'e başvuru yapılmıştır. Önceki benzer başvurularda birçok makul sürede yargılanma hakkına yönelik ihlallerle karşılaşan Almanya devleti, iş yükünün artması nedeniyle davaların uzamasına neden olduğunu ileri süren savunmalar sunsa da bu ihlal sonuçlarından kurtulamamıştır. İhlal kararları sonrasında Almanya devleti gerekli adli kadroları artırarak iş mahkemelerinin iş yüklerini azaltmış ve bu dava sonucunda AİHM hak ihlalinin gerçekleşmediğine hükmetmiştir.²³¹

Görüldüğü gibi bu kararlar sonucunda üye devletler AİHM tarafından verilen ihlal kararlarını takip ederek, iç hukuklarında bu ihlallerin tekrarlanmaması adına düzenlemeler yapmaktadır. Ülkemiz açısından da buna benzer güncel ve en önemli yeniliklerden biri de yargıda hedef süreye ilişkin son dönemde yapılan değişikliklerdir. Buna ilişkin açıklamalar bu başlık altında detaylıca belirtilecektir.

Avrupa Konseyi tarafından birçok tavsiye kararı yayınlanmıştır. Üye devletlerin iç hukuklarını ne şekilde düzenleyecekleri ve hangi usullere dikkat etmeleri gerektiğine dair yayınlanan bu tavsiye kararlarının da olumlu etkilerinin olduğu söylenebilir.

2.2.7. Usul Ekonomisi İlkesi ve Makul Sürede Yargılanma Hakkı İlişkisi

Makul sürede yargılanma hakkının bir yansıması da usul ekonomisi ilkesidir denilebilir. Özellikle medeni yargılama hukukuna egemen olan bu ilke, yargı erkine yüklenen bir sorumluluktur. Bu ilke İcra ve İflas hukukunda ise takip ekonomisi olarak karşımıza çıkmaktadır.²³²

²³⁰ Buchholz Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57451> (Erişim Tarihi 05.09.2021)

²³¹ DİNÇ Güney: a.g.e. s. 236

²³² YILMAZ Ejder: *Usul Ekonomisi* s. 245 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2008 Erişim

Yargıtay kararlarında da belirtilen usul ekonomisi ilkesinin amacı adaletin ucuz, çabuk ve isabetli olarak sağlanmasıdır.10.4.1991 tarihli Hukuk Genel Kurulu Kararında usul ekonomisinden şu şekilde bahsedilmektedir; “*Taraflar arasındaki uyuşmazlık eser sözleşmesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten kural olarak duruşma sırasında ileri sürülmeyen kanıtların temyiz aşamasında nazara alınması mümkün değildir. Ne var ki, olayda davacı davanın açılmasından itibaren her aşamasında ısrarla davalı ile aralarında düzenlenmiş yazılı bir sözleşmenin varlığını ileri sürmüştü ve bunun T. Bankasında olduğunu bildirmiştir. Davalı taraf ise aradaki anlaşmanın sözlü olduğunu savunmaktadır. Ancak T. Bankasından istenen sözleşme örneği bulunmadığı için gönderilmemiş yalnızca imzasız bir belge mahkemeye verilmiştir. Davacı ise sözleşmenin bankaca gönderilmesinin davalının yakınlarınca engellendiğini ileri sürerek karar düzeltme aşamasında içeriği itibariyle imzasız örneğinin hemen aynı olan yazılı sözleşmeyi ibraz etmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu sözleşme duruşma sırasında açıklıkla bildirilmeksizin temyiz aşamasında ibraz edilmiş değildir. Varlığı ve bulunduğu yer dava safahatında ısrarla ifade edilmiştir. Kaldı ki, adaletin ucuz, çabuk ve isabetli olarak sağlanması temel usul kurallarındandır. Bu konuda usul ekonomisinin de gözetilmesinin izahtan varestedir. Bu itibarla davacı tarafından ibraz edilen yazılı sözleşmenin sıhhatinin tahkiki ve gerekli inceleme yapılarak sonucuna göre karar verilmesi icap eder. Bu nedenle direnme kararı bozulmalıdır.*”²³³

1991 yılında Hukuk Genel Kurulu tarafından verilen bu kararda dikkat edilmesi gereken ise usul ekonomisi ilkesinin her ne kadar ucuz çabuk ve isabetli olması belirtilmekteyse de sadece hızlı olmak amacıyla davanın tamamlanmasının doğru

Tarihi 11.01.2021 Bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/637633>

²³³ HGK 10.4.1991, 15-91/202 “*Taraflar arasındaki uyuşmazlık eser sözleşmesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten kural olarak duruşma sırasında ileri sürülmeyen kanıtların temyiz aşamasında nazara alınması mümkün değildir. Ne var ki, olayda davacı davanın açılmasından itibaren her aşamasında ısrarla davalı ile aralarında düzenlenmiş yazılı bir sözleşmenin varlığını ileri sürmüştü ve bunun T. Bankasında olduğunu bildirmiştir. Davalı taraf ise aradaki anlaşmanın sözlü olduğunu savunmaktadır. Ancak T. Bankasından istenen sözleşme örneği bulunmadığı için gönderilmemiş yalnızca imzasız bir belge mahkemeye verilmiştir. Davacı ise sözleşmenin bankaca gönderilmesinin davalının yakınlarınca engellendiğini ileri sürerek karar düzeltme aşamasında içeriği itibariyle imzasız örneğinin hemen aynı olan yazılı sözleşmeyi ibraz etmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu sözleşme duruşma sırasında açıklıkla bildirilmeksizin temyiz aşamasında ibraz edilmiş değildir. Varlığı ve bulunduğu yer dava safahatında ısrarla ifade edilmiştir. Kaldı ki, adaletin ucuz, çabuk ve isabetli olarak sağlanması temel usul kurallarındandır. Bu konuda usul ekonomisinin de gözetilmesinin izahtan varestedir. Bu itibarla davacı tarafından ibraz edilen yazılı sözleşmenin sıhhatinin tahkiki ve gerekli inceleme yapılarak sonucuna göre karar verilmesi icap eder. Bu nedenle direnme kararı bozulmalıdır*”

olmadığıdır. Kararın makul sürede yargılanma hakkına ilişkin AİHM kararlarına benzer şekilde olduğu dikkat çekmektedir.

Usul ekonomisi ilkesi yalnızca basit, çabuk ve ucuz değerlendirilmesi yapılması durumunda yargılamanın amacını yanlış sonuçlara götürebilir.

Öncelikle basitlik unsuru yargılamanın çabuk olmasıyla yakından ilgilidir. Basitlik, hâkimin yargılamayı zorlaştırmaması ve yoruma müsait uygulamalarda daha kolay olan yolu seçerek yine en hızlı şekilde yargılamanın sonuca ulaşmasının sağlanması anlamına gelmektedir. Usul ekonomisine uygun yorum olarak belirtilen bu durum en sade iş ve işlemlerle adil sonuca varılması anlamına gelmektedir. Ucuzluk ile ilgili ise mahkemenin gereksiz yere gider yapmaması, keşfin gerekli olduğu durumlarda keşfe gidilmesi, keşif ve bilirkişiye başvurunun gerekli olmadığı durumlarda bu durumu değerlendirerek yargılamaya devam edilmesi usul ekonomisi ilkesi için oldukça önemlidir.

Usul ekonomisinin 3 unsurundan basitlik ve hızlılık unsuru belirtildiği gibi makul sürede yargılanma hakkı ile doğrudan ilgili olup yargılamanın bir an önce sonuçlandırılarak karara varılması amacını gütmektedir.

Usul ekonomisi özet-basit, ucuz ve hızlı şekilde yargılamada pratiklik, gereksiz işlemler yapılmadan kısa yoldan hüküm kurulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle makul sürede yargılanma hakkı ve usul ekonomisi hemen hemen aynı amacı gütmektedir.²³⁴

²³⁴ ÇETİN İbrahim : *Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medeni Usûl Hukukunda Usûl Ekonomisi* s. 83 SAYIŞTAY DERGİSİ SAYI: 78 Bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1713764> Erişim Tarihi 02.03.2021

2.3. 15 NO'LU PROTOKOL İLE MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKININ İLİŞKİSİ

15 Numaralı protokol ile birkaç yenilik öngörölmüş olup makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olan 3. madde ve 4. madde incelenecektir. 3. maddede yer alan AİHM bünyesindeki daire işleyişi ile ilgili düzenlemeler ve 4. maddedeki başvuru süresinin azaltılması, esasen AİHM'in mahkemeye yapılan başvuruları daha hızlı sonuçlandırabilmesi amacıyla yapıldığı söylenebilir.

2.3.1. El Çekme Şartının 3. Madde ile Kaldırılmasına Yönelik İnceleme

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile kurulmuş olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından başvurular makul sürede sonuçlandırılmamaya başladığından, sözleşmenin kendi içerisinde çelişmemesi adına ek protokollerle düzenlemeler yapılmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 30. maddesi,²³⁵ dairede görölmekte olan davanın ciddi bir sorun olduğu veya önceden mahkemece verilmiş kararlar ile çelişme ihtimalinin bulunduğu durumlarda Büyük Daire lehine dosyadan el çekebilmektedir. Ancak bu el çekmenin gerçekleşebilmesi için taraflardan birinin itirazının olmaması şartı aranmaktadır.²³⁶

15 No'lu Ek Protokol ile taraflardan birinin itirazının olmaması şartı kaldırılarak Büyük Daire lehine el çekmenin yolu kolaylaştırılmak istenmiştir.²³⁷

Maddede yapılan değişikliğin daha net anlaşılabilmesi açısından AİHM

²³⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 30

“Eğer Daire önünde görölmekte olan dava, Sözleşme ve Protokollerinin yorumu konusunda ciddi bir sorun doğuruyorsa ya da bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önceden verilmiş bir karar ile çelişme yaratabilecekse, Daire, daha karar vermemiş olmak kaydıyla, başvurudan el çekerek dosyayı Büyük Daire'ye gönderebilir, meğer ki, taraflardan biri buna itiraz etsin.”

²³⁶ SEZER Abdullah: *İhas'a ek 15 ve 16 no.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler* s. 118

²³⁷ GÖZLÜGÖL Said, POYRAZ Yasin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında 15 ve 16 Nolu Ek Protokollerle Öngörülen Reform Türkiye Adalet Akademisi Dergisi Ocak 2015 Sayı 20

işleyişi ile ilgili kısa bir açıklama yapmak gerekirse;

Bilindiği gibi AİHM’de toplam 47 hâkim 47 devleti temsilen bulunmaktadır. Her devlet bir üye hâkimi mahkemede görevlendirmektedir. AİHM yapısına da kısaca değinmek gerekirse, dosya incelemelerinde özetle tek hâkim, komite, daire ve büyük daire bulunmaktadır. Başvuruların devlet ve birey olması durumunda bu sıra değişmektedir.

AİHM başvurularında ilk olarak komite oy birliği ile karar vererek dairenin vermiş olduğu içtihatlarla uygun şekilde inceleme yaparak hüküm vermektedir. Burada komitelerin daha çok filtre görevi gördüğü kabul edilebilir. Komite oy birliği ile karar alamadığı durumda ise uyuşmazlık daire tarafından görülecektir. Daire, uyuşmazlığın karmaşık olduğu veya önceki içtihatlardan farklı olabileceğine karar verdiği durumlarda Büyük Daire lehine el çekerek uyuşmazlığı Büyük Daire’ye bırakabilir. Bu durumda uyuşmazlık Büyük Daire tarafından görülecektir. Ayrıca Daire tarafından verilen karar için 3 ay içerisinde dava taraflarından her biri Büyük Daire’ye itiraz hakkını kullanabilir. Ancak bu durum mutlaka uyuşmazlığın Büyük Daire tarafından görüleceği anlamına gelmez. Büyük Daire uyuşmazlığın görüleceğini kabul ederek davayı görebilir veya doğrudan esasa girmeyi reddedebilir.²³⁸

Yukarıda belirtildiği gibi Daire’nin Büyük Daire lehine el çekebildiği bu durumun kolaylaştırılması kanaatimizce, bir tarafın itiraz ettiği ve ilk dairede görülmekte olan bir uyuşmazlığın sonuçlanmasının sonrasında, hüküm ile ilgili tekrar Büyük Daireye itirazda bulunduğu durumda, dava sürecinin çok daha fazla uzamasının önüne geçilmiş olacağından AİHM’de görülmekte olan davaların daha hızlı görülmesi sonucuna varılması açısından olumlu bir değişikliktir.

Düzenlemenin amacını başka bir deyişle ifade etmek gerekirse, ilk dairede görülmekte olan bir davada itirazın olduğu varsayımında, dava direkt Büyük Daire’ye eski düzenlemede gönderilemeyecektir. Bu nedenle ilk daire bu uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak zorunda kalacak ve daire tarafından hüküm verildikten sonra yine Büyük

²³⁸ BİLİR Faruk : *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol* AÜHFD Yıl 2006 s. 137-142 Bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/628139>

Daire lehine itiraz hakkı olan taraflardan biri bu itiraz hakkını yüksek ihtimalle kullanarak uyuşmazlığı Büyük Daire'ye taşıyacaktır. Bu durumda uyuşmazlık hem Büyük Daire'de hem de ilk dairede çözümlenecek olduğundan süreç uzamış olacaktır. Yeni düzenleme ile direkt Büyük Daire uyuşmazlığı tek seferde çözüme kavuşturarak süreci oldukça kısa hale getirecektir.

2.3.2. 15 No'lu Protokolün 4. Maddesi ile Başvuru Süresinin 4 Ay Olarak Güncellenmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, başvuru koşullarını 35. maddede belirtmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasında, üye devletin iç hukuk yollarının tüketilmesinden ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde mahkemeye başvurulabileceği düzenlenmiştir.²³⁹

Ek Protokolün 4. maddesi ile bu süre 4 aya indirilmiştir. Bu değişikliğin yürürlük tarihi ise ek protokolün 8. maddesinin 3. Fıkrasında, düzenlenerek değişiklikte 2 istisnaya yer verilmiştir. Düzenlemede yer alan ilk istisna Protokolün yürürlüğe girmesinin ardından 6 aylık sürenin geçmiş olması anında yürürlüğe girmesidir. Düzenlemedeki ikinci istisna ise maddenin yürürlük tarihinden önce alınan nihai kararlara yöneliktir. Düzenleme ile 4 aya indirilmenin nedenini iletişim

²³⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 35.

“1. Mahkeme'ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir.

2. Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları aşağıda sayılı hallerde ele almaz:

a) Başvuru isimsiz ise; veya

b) Başvuru, Mahkemece daha önce incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine daha önceden sunulmuş bir başka başvuruyla esasen aynı olup yeni olgular içermiyorsa.

3. Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur:

a) Başvurunun konu bakımından Sözleşme veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması, dayanaktan açıkça yoksun veya bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olması veya;

b) Başvurucunun önemli bir zarar görmemiş olması; meğer ki Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esasın incelenmesini gerektirsin. Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekçe ile reddedilemez.

4. Mahkeme bu maddeye göre kabul edilemez bulduğu tüm başvuruları reddeder. Mahkeme, yargılamanın her aşamasında bu yönde karar verilebilir.”

teknolojisindeki gelişmeler ve devletlerde bulunan daha kısa başvuru süreleri gerekçe olarak gösterilmiştir.²⁴⁰

6 aylık sürenin değiştirilmesinden önce uzun ve eleştirel tartışmalar gerçekleşmiştir. Özellikle mahkemeye ulaşması kolay olmayan, mahkemeye çok uzak üye devlet vatandaşlarının avukatları aracılığı ile başvuru yapmaları için 6 aylık sürenin kısaltılması bireylerin mahkemeye yapacakları başvuruları haksız yere kısıtlayabileceğinden endişe duyularak birçok kesim tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Aynı zamanda mahkemeye başvuru için düzenlenmiş olan 6 aylık süre içerisinde başvuruların hazırlamaları için de ek süre olarak kullandıklarının değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar da yer almaktadır. Böyle bir durumda karmaşık bir dava ile ilgili mahkemeye başvurmak isteyen bir başvurucunun 4 aylık sürede hem bu savunmasını hazır hale getirmesi hem de mahkemeye yapılması gereken başvurunun gerçekleştirilmiş olması haksız yere başvuruların haklarının kısıtlanabileceği anlamına gelebileceğinden bahsedilmektedir.²⁴¹

Bu düzenleme ile mahkemeye yapılacak olan başvuruların sayılarının azalacağı, bu süre içerisinde hem savunma hem de başvuru yapmanın zorluğunu dikkate alacak başvurular, gerçekten önemli bir zarar gördükleri durumda bu başvuruları yapmayı göze alacakları ve bu sayede az da olsa kötü niyetli başvuruların önünün kapatılabileceği düşünülmektedir.

6 aylık sürenin 4 aya indirilmesine ilişkin düzenleme koşulunun sağlanabilmesi için tüm devletlerin onaylama koşulu bulunmaktaydı. 21.04.2021 tarihinde son olarak İtalya'nın protokolü onaylaması ile tüm devletler tarafından protokol onaylanmış olup, 1.02.2022 tarihi itibarı ile (belirtilen istisnalar hariç) başvuru süresi 4 aya düşürülmüş olacaktır.

²⁴⁰ SEZER Abdullah: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 15 ve 16 no.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler* s. 119. Bkz. <http://anayasader.org/wp-content/uploads/2020/05/Sezer-AYHD-8.pdf>

²⁴¹ Protocols no. 15 and 16 to the European Convention on HumanRights in the context of the perennial process of reform:a long and winding road David Milner s. 38 Bkz. <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/1435-439X-2014-1-19/protocols-no-15-and-16-to-the-european-convention-on-human-rights-in-the-context-of-the-perennial-process-of-reform-a-long-and-winding-road-volume-17-2014-issue-1> (Erişim Tarihi 11.06.2021)

2.4. SAVCI-SANIK PAZARLIĞI USULÜ (PLEA BARGAINING)

Plea Bargaining hukukumuzda savcı-sanık pazarlığı, iddianame pazarlığı, kovuşturma pazarlığı, yargılama pazarlığı, ceza pazarlığı, itham pazarlığı, gibi farklı farklı adlandırılmaktadır.

Savcı ile şüpheli arasında bir nevi pazarlık olarak adlandırılan bu sistem özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çok yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Bu sistemin birçok olumlu ve olumsuz tartışmaları bulunmakta ise de yöntemin en önemli amacının makul sürede yargılanma hakkı olması nedeniyle konumuz açısından oldukça önem arz etmektedir.

Bu düzenleme aynı zamanda hukuk sistemimize 17/10/2019 tarihinde resmî gazetede yayınlanan 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile getirilen Seri Muhakeme Usulü ile benzerlik göstermektedir.

Savcı-Sanık Pazarlığı, seri muhakeme usulüne benzer şekilde şüphelinin Cumhuriyet Savcısı tarafından kendisine yapılan teklifi kabul ederek suçunu ikrar ettiği ve savcı ile şüpheli arasında yapılan bu anlaşmasının mahkemenin onayı ile kesinleştiği anlaşmayı ifade etmektedir. Bu usul daha çok mahkemelerin yükünü azaltmak, kısa sürede sonuca anlaşma yoluyla varılarak adaletin daha hızlı tecelli etmesini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu süreçte savcılar, şüphelilerin avukatları ile pazarlık yaparak şüphelilerden suçlarını ikrar etmeleri amacıyla tekliflerde bulunmaktadırlar.²⁴²

Savcı pazarlığının birden fazla türü bulunmaktadır. Türlerine kısaca değinilerek makul sürede yargılanmaya ilişkin olarak mahkemelerin yükünün bir hayli azaltıldığı bu sistemin uygulanabilirliği tartışılacaktır.

²⁴² MEYER Jon'a F. : *Plea Bargaining (Makale)* Sosyoloji Bölümü, Rutgers Üniversitesi. s. 7 Bkz. <https://www.britannica.com/topic/plea-bargaining> (Erişim Tarihi 15.07.2021)

2.4.1. Suç İsnat Pazarlığı (Charge Bargaining)

Savcı-Sanık Pazarlığının ilk türü Suç İsnat Pazarlığıdır. Bu usulde savcı iddiayı ortaya koyar ve bu iddia şüpheli tarafından kabul edilmeyebilir. Bu konuda şüpheli tamamen serbesttir. Şüphelinin ikrarı doğrultusunda yargılanacağı suçlamadan daha az cezayı gerektiren bir suç isnat edilerek bir nevi farklı bir suç isnat edilerek yapılan pazarlık türüdür denilebilir. Bu sayede şüpheli mahkemede yargılanarak alacağı cezadan daha az ceza almış olacaktır. Örnek olarak silahla yaralama yerine basit yaralamadan hüküm kurulması gösterilebilir.²⁴³

2.4.2. Suçlama Sayısı Pazarlığı (Count Bargaining)

Savcı-Sanık Pazarlığının ikinci türü ise Suçlama Sayısı Pazarlığıdır. Şüphelinin yargılanacağı suçlar şüpheliye savcılık tarafından belirtildikten sonra bir veya birden fazla suçun düşürüleceğinden bahisle şüphelinin ikrar etmesi teklifi yapılır. Bu sayede şüpheli yargılanacağı suçlardan daha az suç hakkında yargılanarak sonuç itibarıyla daha az ceza almış olacaktır.²⁴⁴

2.4.3. Ceza-Yaptırım Pazarlığı (Sentence Bargaining)

Savcı-sanık Pazarlığının üçüncü türü ise Ceza Pazarlığıdır. Yargılanacak olan suçun kanunda belirtilen cezasına ilişkin olarak pazarlık yapılarak cezada indirim teklifi ile şüpheliden suçunu ikrar etmesi beklenir. Hapis cezasından indirimin dışında aynı zamanda şartlı tahliyeye ilişkin anlaşmalar da yapılabilmektedir.²⁴⁵

²⁴³ BALO Yusuf Solmaz, ÇETİNTÜRK Ekrem: *Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII, Y.2013 s. 1247 Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789321>

²⁴⁴ BACAKSIZ Pınar: *İddianame Pazarlığı* Ceza Hukuku Dergisi Ağustos 2008, Sayı: 7. s. 155 Bkz. <https://www.jurix.com.tr/article/2901>

²⁴⁵ BALO Yusuf Solmaz, ÇETİNTÜRK Ekrem: a.g.e. s. 1247

2.4.4. Savcı-Sanık Pazarlığının Makul Süre ile İlişkisi

Savcı-sanık Pazarlığı ile ilgili yapılan tanımlamalar ve türlere ilişkin açıklamalar sonrasında bu sistemin hukukumuzda uygulanabilirliği ve makul sürede yargılanmaya ne derece katkı sunacağına yönelik değerlendirmede;

İlk olarak bu usul ile mahkemelerde yoğun emek gerektirecek, uzun sürecek ve maliyetli yargılama ile hükme varılacak durumlarda direkt savcılık makamının teklifi ile sonuca varılmaktadır. Böylelikle soruşturma ile başlayarak yapılacak kovuşturma sonucunda ilk derece, istinaf/temyiz yargısı dahil tüm yargılama sürecinden şüpheli tarafından feragat edileceğinden bu durum hem şüpheli hem de yargı makamları açısından faydalıdır. Bu sayede mahkemeler daha az iş yoğunluğuna maruz kalacak, şüpheli ise yargılama sonucunda hükmedilecek olan cezadan daha az cezaya mahkum olacaktır.

Ceza yargısının tümüne bu sistemi uygulamak mümkün değildir. Keza Amerikan sisteminde de tüm suçlara bu yöntem uygulanmamakta olup, uygulandığı takdirde de kamunun tepkisiyle karşılaşılmaması kaçınılmaz olacaktır.

Yöntemin bir başka önemli sonuçlardan biri ise ceza yargısında filtreleme etkisi görmesidir. Mahkemeler ve adalet teşkilatının tümü, bu sayede kaynaklarını ve zamanını daha çok dikkat ve özen gerektiren davalara harcayabilecektir. Bu sayede de daha yerinde ve makul sürede yargılama gerçekleşebilecektir.²⁴⁶

Mağdurlar tarafından da bu yöntem desteklenebilmektedir. Bu yöntemin sonucu olarak mağdurlar, tekrar tekrar mahkemelerde duruşmalara gitmek ve şüpheli ile karşı karşıya gelerek yaşadıkları anı ikinci veya üçüncü kez anlatmak zorunda kalmayacak, şüphelinin olay nedeniyle beraat edeceği endişesini de yaşamayacaklardır.²⁴⁷

Savcı-sanık Pazarlığının olumlu olduğu kadar olumsuz yanları da bulunmaktadır. Bu yönteme getirilen eleştirilerle ilgili olarak savcı sanık pazarlığı

²⁴⁶ MEYER Jon'a F. : *Plea Bargaining* (Makale) Sosyoloji Bölümü, Rutgers Üniversitesi. s. 7 Bkz. <https://www.britannica.com/topic/plea-bargaining>

²⁴⁷ MEYER Jon'a F.: a.g.e. s. 8

usulünün;

- Maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına ilişkin olarak hareket etmediği,
- Açık şekilde yargılama yapılmadan soruşturmanın sonlandırıldığı,
- Savcılığın hâkim gücüne de kavuşturularak hüküm vermesi ve mahkemenin yalnızca onay makamı görevini üstlenmesi nedeniyle denetim mekanizmasının tam anlamıyla işlemediği,
- Aynı suçlarda ve benzer olaylarda savcılarının aynı yönde karar vermemeleri nedeniyle farklı farklı kararların ortaya çıkabilmesi,
- Şüphelinin soruşturma ve kovuşturma aşamasındaki haklarından feragat etmek zorunda kalması,
- Masum olan şahısların da cezalandırılabilme ihtimalinin azımsanmayacak düzeyde olması,

şeklinde eleştiriler bulunmakta olup bu eleştirilere özetle değinilmiştir.²⁴⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nde Savcı-Sanık Pazarlığı usulü çok yaygın bir şekilde kullanılmakta olup Amerikan Hukuk sisteminin doğal sonucu olarak bu sistem, eyaletlerden eyaletlere farklılık göstermektedir. Amerikan yargı sistemi tarafından paylaşılan verilere değinildiğinde bu yöntemin Ceza Hukukunda ne kadar ciddi düzeyde uygulandığı anlaşılacaktır.

Federal Ceza Davalarının 1990 yılı itibarı ile %84 oranında suç ikrarı ile bu sistemi kabul etmiştir. 2006 yılında %94 oranında, 2010 yılında ise bu oran %97 olmuştur. Eyaletlerde gerçekleşen soruşturmaların 2011 yılında %96,9 oranında, Federal düzeydeki soruşturmaların ise %93,5 oranında savcı-sanık pazarlığı yöntemi ile çözüme kavuşturulmuştur. Oranlara bakılacak olursa ABD ceza hukukunun temelini bu yöntem olduğu ve ciddi düzeyde uygulandığı söylenebilir.²⁴⁹

11 Haziran 2019 tarihli PEW Araştırma Merkezinin araştırmasına göre ise 2018 yılında gerçekleşen soruşturmalarda taraflar %90 oranında Savcı-Sanık Pazarlığını kabul etmişlerdir. Savcı sanık pazarlığını kabul etmeyen şüphelilerin

²⁴⁸ BACAKSIZ Pınar: a.g.e. 156-161

²⁴⁹ BALO Yusuf Solmaz, ÇETİNTÜRK Ekrem: a.g.e. s. 1255

yargılamalarının %1'lik kısmının beraat aldığı düşünülduğünde, yöntemin, şüpheliler açısından bir nevi kabul edilmeye zorlandığı, davaların çoğunda ceza alındığı endişesiyle sistemin şüphelileri bu pazarlığı kabul etmeye yönelttiğine yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Eleştirilerinin haklı olduğunu ortaya koyacak düzeyde mahkûmiyet oranı ortaya çıkmaktaysa da çok uzun süredir Amerika Birleşik Devletleri'nde bu yöntem istikrarlı bir şekilde uygulanmaya devam etmektedir.²⁵⁰

2.5. AİHS 13. MADDESİ KAPSAMINDAKİ TAVSİYE KARARLARI

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmenin 13. maddesi sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin ulusal merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir.²⁵¹

Madde yorumlamasını AİHM yalnızca mahkemeler tarafından etkin bir başvuru yolu olmasını zorunlu tutmamakta, ayrıca bu yolda gerçekleşen alternatif çözümün etkili olması şartını da aramaktadır. Yargılama makamı taşımayan ancak yargı sürecine etki edebilecek idari organlar da etkin alternatif çözüm yolu olarak oluşturulabilir.

AİHM ihlalleri sonucunda ülkemizde özellikle makul sürede yargılanma hakkını sağlamaya yönelik birtakım yenilikler yapılarak alternatif çözüm yöntemleri oluşturmaya çalışılmaktadır. Son zamanlarda yapılan değişikliklerden 6384 sayılı yasa ile tazminat ödenmek suretiyle çözüm yöntemi, Amerika Birleşik Devletleri'nde yoğun bir şekilde uygulanmakta olan Savcı-sanık pazarlığı alternatif çözüm yöntemlerine örnek olarak gösterilebilir.

²⁵⁰ İlgili araştırma için Bkz. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/11/only-2-of-federal-criminal-defendants-go-to-trial-and-most-who-do-are-found-guilty/> Erişim tarihi 27.04.2021

²⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 13

“Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen

herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.”

2.5.1. Ceza Adaletinin Yönetimine İlişkin Olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin (95) 12 sayılı Tavsiye Kararı

İlgili tavsiye kararının amacı hızlandırılmış ve sadeleştirilmiş bir ceza yargısı ile oldukça fazlalaşan ceza dosyalarının özellikle hafif cezaları gerektirenler ile ceza yargısında yargılama faaliyetinin uzamasına neden olan sıkıntıların araştırılarak;

- İthamda takdirilik ilkesi,
- Hafif suçlar ile kitle suçları için;
 - Ceza kararnamesi,
 - Savcılığa alternatif olan yetkili makamlarca ceza işlerinde mahkeme dışı anlaşmalar sağlanması,
 - Sadeleştirilmiş usuller,

Normal adli usullerin basitleştirilmesi ile önlemler alınması amaçlanmaktadır.

2.5.2. Takdiri Kovuşturma İlkesi:

Anayasanın elverdiği ölçüde ithamda takdirilik ilkesi getirilmeli veya uygulama alanının genişletilmesi sağlanmalı veya aynı amaca yönelik tedbirler geliştirilmelidir.

Takdiri kovuşturma ilkesi doktrinde aynı zamanda maslahata uygunluk ilkesi olarak adlandırılmaktadır. Tavsiye kararında maslahata uygunluk prensibinin sağlanarak takdiri takipsizlik yetkisinin verilmesinin sağlanması belirtilmektedir.

Takdiri kovuşturma ilkesinde suçluluğa ilişkin yeterli delilin sağlanması ile takipsizlik kararının verilmesinden bahsedilmektedir. Keza ülkemizdeki kovuşturma mecburiyeti ilkesinde yetersiz delil ile takipsizlik verilebilmektedir. Maslahata

uygunluk prensibine bir başka başlık altında değinileceğinden burada yalnızca tavsiye kararlarında belirtilenlerle yetinilecektir.

Şartlı takipsizlik kararları şüpheli tarafından mükellefiyetin yerine getirilmesi ile son bularak nihai takipsizlik kararı haline gelir.

Takipsizlik kararlarının mümkün olduğunca müştekiye tebliğ edilmesi sağlanmalıdır.

Tavsiye kararlarında bu prensiple ilgili olarak şartlı takipsizlik kararlarının verilebileceğinden ve bu konuda ise şüphelinin rızasının alınması gerektiğinden bahsedilmektedir. Şüphelinin rızasının olmadığı durumda soruşturmaya devam edilmeli, alternatif başkaca çözümler varsa bu yollara başvurulmalıdır. Ceza Muhakemesi Kanununun 171. maddesinin bu düzenlemeye benzer bir düzenleme olduğu söylenebilir.²⁵² Kısaca değinmek gerekirse kamu davasının açılmasının

²⁵² Kamu davasını açmada takdir yetkisi Madde 171 – (Değişik: 6/12/2006 – 5560/22 md.)

“(1) Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

(2) (Değişik: 17/10/2019-7188/19 md.) Uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, Cumhuriyet savcısı, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verebilir. Suçtan zarar gören veya şüpheli, bu karara 173 üncü madde hükümlerine göre itiraz edebilir.

(3) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için;(1)

- a) Şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması,
- b) Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi,
- c) Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması,
- d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,(1)

koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

(4) Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez.

(5) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

(6) (Ek: 17/10/2019-7188/19 md.) Bu madde hükümleri;

- a) Suç işlemek için örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar,
- b) Kamu görevlisi tarafından görevi sebebiyle veya kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen

ertelenmesi, üç yıl veya daha az hapis cezası gerektiren suçlarla ilgili yapılan soruşturmalarda yeterli şüphenin bulunduğu halde Cumhuriyet savcısı iddianame yazmak yerine kamu davasının açılmasını beş yıl süre ile erteleyebilmektedir. Bu düzenlemeye ilişkin şartlar ilgili maddede düzenlenmiş olup bu yetkiyi kullanmak Cumhuriyet savcısının takdirine bırakılmıştır. Konuya ilişkin detaylı açıklama, tavsiye kararı ile Ceza Muhakemesi düzenlemesi karşılaştırılması ayrı bir başlık altında incelenecektir.

2.5.3. İthamda Takdiriliğe Benzer Amaçlı Tedbirler

İthamda takdiriliğe benzer amaçlı tedbirler tanıtılarak bunların kullanımı genişletilmeli, alternatif olarak kamu davasının şarta bağlı olduğu suçların sayısı artırılmalı, özellikle kamu düzenine ilişkin olmadığı durumlarda suçların mağdurun istemi veya rızası şartına bağlanabilmesi sağlanmalı; ithamda takdirilik sistemi için Başsavcılıklarca uygulanan usule benzer şekilde hakimlere şartlı olarak erteleme veya sonlandırma yetkisi yasal olarak verilmelidir.

Hafif nitelikteki suçların özellikle trafik, vergi ve gümrük suçlarının suç olmaktan çıkarılarak kabahat niteliğine alınması adli yargının iş yükünü hafifletecektir. Bu tip suçlar için kişileri hürriyetinden yoksun bırakmak yerine zorlayıcı alternatif tedbirlere başvurmak daha yerinde olacaktır.

Yaptırım türü nakdi olmalı oranı da yasal olarak saptanarak veya maktu şekilde belirlenmelidir.

*suçlar ile asker kişiler tarafından işlenen askerî suçlar,
c) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar,
hakkında uygulanmaz.*

2.5.4. Mahkeme Dışı Çözümler

Anayasaya uygunluk kaydıyla özellikle hafif suçlar için aşağıda belirtilecek ilkeler doğrultusunda yetkili makamlar mahkeme dışı çözümler için yasalar oluşturmalıdır.

Oluşturulacak olan yasaların

- Para cezası şeklinde kararlaştırılan miktarın devlete bir kamu veya hayır kurumuna ödenmesi;
- Şüphelinin suçla edindiği eşyanın veya menfaatin iadesinin sağlanması
- Çözümün sağlanmasından önce veya çözümün bir kısmı için şüpheli tarafından mağdura uygun bir tazminatın verilmesi sağlanmalıdır.

Yasa ile oluşturulacak mahkeme dışı çözüm organlarının yetkileri ve suç kategorileri de belirtilmelidir.

Mahkeme dışı çözümler için oluşturulan organlara ödenecek olan miktarların tabloda açıkça belirtilmesi ve bu tablonun herkese açık bir şekilde yasalar önünde eşitliğin sağlanması amacıyla yayınlanmalıdır.

Teklifin şüpheli tarafından reddedilmesine imkân verilmelidir. Kabul etmesi durumunda ve şartların ifası durumunda şüpheli kesin olarak ithamdan yani hakkında soruşturma yapılmasından kurtulmuş olacaktır.

2.5.5. Hafif Nitelikteki Suçlara Özgü Basit Usuller

Seri muhakeme ve basit yargılama usulüne benzer şekilde nispeten hafif suçlarda şüphelinin suçu işlediğine dair kesin delillerin bulunduğu durumda ceza kararnamesi uygulanarak basit bir usulle duruşma yapılmaksızın hüküm niteliğinde kararın verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

Ceza kararnamesinde şüphelinin kararname hakkında sonuçları hakkında açıkça bilgilendirilmesi, gerektiğinde makul bir süre içerisinde hukuki danışmanlıktan

faýdalandırılması sağlanmalıdır.

Seri muhakeme ve basit yargılama usullerine benzeyen ceza kararnamesine ilişkin tavsiye kararlarında hürriyeti bağlayıcı ceza yerine para cezası ve kararlaştırılacak olan herhangi bir hakkın kaybı ile cezanın sınırlı tutulacağından bahsedilmektedir.

Şüpheli rızasını açık veya zımni olarak verebilir. Bunun sonucunda ise verilen karar mahkemeler tarafından normal olarak verilen hüküm değerinde tüm hukuki sonuçları ile geçerli olacaktır.

Kolluk evresinde yapılan soruşturmalarda adli makamlar tarafından yönlendirilen kolluğun aynı zamanda kontrol de edilerek şüphelinin haklarının göz önünde bulundurulması gereklidir.

Şüphelilerin kollukta buldukları sırada gözaltına alındıkları durumlarda mahkeme veya savcılık önüne çıkarıldıkları ana kadar nezarete buldukları bu sürelerde olumsuz bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğini denetleyebilen bağımsız bir veya birden fazla hâkimlik kurularak bu hakimlikler tarafından ilgili kolluk kuvvetleri denetlenmelidir.

Şüpheli tarafından suçun ikrar edildiği durumlarda anayasanın ve hukukun genel ilkeleri elverdiği ölçüde kendisine yapılan ithamın kabul edilebilecek veya reddedilebilecek bir şekilde hâkim önüne çıkartılmalı, kabul durumunda ilgili hâkim, soruşturma sürecinin bir kısmından veya tamamından vazgeçebilmeli, şüphelinin kişiliğine uygun yaptırım veya tazminatı belirlemelidir. Suç ikrarı mahkemede aleni duruşma ile yapılmalı, suçlu tarafından bu teklife olumlu cevap verilmeli, yaptırım uygulanmadan önce hâkim tarafından davanın taraflarını dinleme fırsatı sağlanmalıdır.

Duruşmalarda bulunan usul kurallarında sadeleştirmeye gidilmesi, üye devletlerin iç hukukunda özellikle hafif suçlara ilişkin olarak yapılacak olan kovuşturmalarda sanığın bundan haberdar edilerek ve gerekirse kendisini temsil imkânı da sağlanarak mümkün mertebe sanığın gıyabında karar verilebilmelidir.

Ceza Muhakemesi Kanunu' muza göre tutukluluğun incelenmesi en geç otuzar

günlük süreler ile gerçekleşmektedir.²⁵³ Anayasa Mahkemesi tarafından tutukluluk hallerinin bu süreler içerisinde incelemelerinin dosya üzerinden incelenmesi yerine duruşmalı olarak incelenerek tutukluluk hakkında mahkemece inceleme yapılması gerektiğine karar vermiştir.²⁵⁴

Anayasa tarafından izin verildiği ölçüde daha hafif nitelikteki davalarda veya tarafların anlaşığı durumlarda mahkeme hükmün yazılı olarak verilmesinden muaf tutularak dosyada yalnızca tespit edilenlerin kayıt edilmesi sağlanmalıdır.

Hükmün yazılı olması gerektiği davalarda, kararda tarafların yazılı olmasını istedikleri bilgiler, temyiz veya istinaf için gerekli bilgiler, hükmün yabancı makamlar tarafından infaz edileceği durumlarda buna ilişkin bilgiler, gerekçe, yaptırım ve müşteki tarafa uygun görüldüyse tazminat yer almalıdır. Hükümde soruşturma, maddi gerçekler tarafların iddialarına atıfta bulunulmalıdır.

Kararlar ve celplerin tebligatı posta da dahil olmak üzere basit ve hızlı şekilde yapılmalıdır. Gerekli olduğu takdirde adli sürecin başlangıcında sanık veya şüpheliden adli sürecin başından sonlanmasına kadar tebligatın gönderilebileceği resmi bir adres belirtmesi istenerek bu durum zorunlu tutulabilir.

Heyet halindeki mahkemelerde mümkün olduğunca üye sayılarının azaltılması ve mümkün olduğu suçlar veya hukuki meseleler tek hakimle yürütülmelidir. Yine heyetle kurulan mahkemelerde oy birliği ile karar alınmaması oy çokluğu ile karar alınabilmesi sağlanmalıdır.

Uzmanlık gerektiren ve karmaşıklık içeren hukuk dava türlerinin uygun eğitim,

²⁵³ Madde 108 –

“(1) Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100 üncü madde hükümleri göz önünde bulundurularak, şüpheli veya müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilir. (1)

(2) Tutukluluk durumunun incelenmesi, yukarıdaki fıkrada öngörülen süre içinde şüpheli tarafından da istenebilir.

(3) Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da birinci fıkrada öngörülen süre içinde de re'sen karar verir.”

²⁵⁴ Anayasa Mahkemesi tarafından Resmi Gazete Tarih Sayı: 22/5/2018-30428 ile ilgili karar için Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/05/20180522-13.pdf> Erişim Tarihi 21.01.2021

bilgi ve deneyime sahip hakimlere verilmelidir.

Anayasanın izin verdiği ölçüde karmaşıklık içeren hukuk dava türlerinin özel olarak kurulmuş mahkemelerce yapılmasının sağlanması gereklidir.

Adli makamlarda yapılan tespitler ile gerekli görüldüğü takdirde psikoloji, tıp, psikiyatri, muhasebe, ekonomi, maliye ve adli tıp alanlarındaki uzmanların yardımları sağlanarak suç artışındaki nedenler araştırılmalı, bu yönde deliller toplanmasına ilişkin zorlukların aşılabilmesi sağlanmalıdır.

2.5.6. Avrupa Bakanlar Konseyi Adaletin İşleyişini Geliştirici Hukuk Yargılama Usulü İlkeleri Hakkında Tavsiye Kararı

İkinci dünya savaşı sonrasında kurulan Avrupa Bakanlar Konseyi bünyesinde karar organı olarak kurulan Bakanlar Komitesi, üye devletlerin dışişleri bakanları ya da Strazburg'da bulunan daimî temsilcilerinden oluşmaktadır.²⁵⁵

Bakanlar Komitesi, üye devletlerin karşılaşmakta olduğu sorunlara çare bulmaya yönelik oluşturulan bir topluluk organı olarak nitelendirilebilir.

Komitenin aldığı kararlardan biri de makul sürede yargılanma hakkı ile yakından ilişkili olan Adaletin İşleyişini Geliştirici Hukuk Yargılama Usulü ilkeleri Hakkında 5 Sayılı Tavsiye Kararı, amaç olarak sadeleştirilmiş, daha hızlı yargılama yöntemleri, yargılamaların uzamasına neden olan sorunlara karşı ve mahkemelerin daha etkili bir biçimde dava yönetebilecek şekilde yetkilerle donatılarak, sözleşmeye üye ülkelerin yargılama usullerini geliştirerek gerekli gördükleri tüm tedbirleri duruma göre almaları veya halen yürürlükte olan usullerini pekiştirmelerini tavsiye etmektedir. Karar Bakanlar Komitesince, Bakan Vekillerinin 28 Şubat 1984 tarihli 367. Toplantısında kabul edilmiştir²⁵⁶

Tavsiye kararlarında maddeler halinde işleyişin ne şekilde

²⁵⁵ Council of Europe Yapısal Kuruluş Bkz. <https://www.coe.int/tr/web/about-us/structure>

²⁵⁶ Tüm kararın Türkçe tercümesi için Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3659/cmrec19845trcivilprocedure.pdf> (Erişim Tarihi 20.08.2021)

hızlandırılabilmesine ilişkin öngörüler yer almaktadır.

İlgili tavsiye kararı özetle duruşmaların azaltılarak kararların hızlı ve açık şekilde verilmesi, tebligat tanık ve bilirkişilere yönelik yaptırımlar, davalarda gerçekleşen kötü niyetli taleplerin bulunduğu durumlarda taraflara ilişkin yaptırımlar, kötü niyetli taleplerin avukatlar tarafından yapıldığı durumlarda baroların da harekete geçilmesinin sağlanarak ilgili avukatlar hakkında yaptırımların gerçekleştirilmesi, duruşmasız yapılabilecek yargılamaların oluşturulması, delillerin sunulmasına ilişkin kesin süreler verilerek davaların erken tekemmül etmesinin sağlanması, acele çözülmesi gereken davalar arasında trafik kazaları iş ihtilafları, ev sahibi ve kiracı uyuşmazlıkları, aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklar ve özellikle nafakalara ilişkin davalara ilişkin daha özel tedbirlerin alınabilmesi bu tedbirlerin rızaya da tabi tutularak işlem yapılabilmesi bu imkanların son teknolojik imkanlarla gerçekleştirilerek mümkün olan en kısa sürede karar verilmesine yönelik tedbirler içermektedir.²⁵⁷

²⁵⁷ Tavsiye kararında yer alan maddeler kısaca şu şekildedir,

- "Yargılamaların iki duruşmadan fazla olmaması, hazırlık niteliğinde ön duruşma ve ikinci duruşmanın ise delillerin ikamesi iddia ve savunmalar ile mümkünse hüküm verilmeye yönelik olarak yapılmalıdır.

- Tarafların usule ilişkin tebligatları almalarına karşın öngörülen sürede gerekli işlemleri yapmadığı takdirde yaptırım uygulanmalıdır. Yaptırımlar usulü işlemde yoksun bırakılma, tazminat, masraflara hükmetme, para cezası tayini ve davanın mahkeme listesinden çıkarılmasını da içerebilmelidir.

- Mahkeme, yine tanıklara haklı neden olmaksızın duruşmaya gelmedikleri takdirde uygun yaptırımlara hükmetmelidir. Delillerin ikamesi amacıyla teknolojik imkanların kullanılması gerekmektedir.

- Bilirkişilere yönelik de yaptırımlar mahkeme tarafından uygulanmalıdır. Bu yaptırımlar takdir edilecek olan ücretten indirim, masraf veya zarar tazmini veya disiplin tedbiri şeklinde olabilir.

- Dayanaktan yoksun olan davaların basit usullerle hızlı bir şekilde karar verilmesi ve hatta bu başvurular hakkında para cezalarına veya diğer tarafın zararını tazmine zorlanmalıdır.

- Usul kurallarını tamamen kötü niyetli kullanmak suretiyle davanın uzamasını amaçlayan taraflar hakkında para cezası, zararın tazmini veya usul işleminin iptaline karar verme özel davalarda ise avukatın masraflarını karşılamaya zorlanma imkanının bulunması gereklidir.

- Bu tip davranışlar avukatlar tarafından yapıldığında barolar birliği gibi avukat örgütlerinin bu davranışlar hakkında bildirimde bulunularak ilgili avukatlar hakkında yaptırım uygulanmaya davet edilmelidirler.

- Mahkeme, ilk duruşmada mümkün olduğunca bütün yargılama süresince eşit işlem görme hakkı dahil bütün haklara saygı göstererek yargılamanın süratle gerçekleşmesini sağlamak için aktif bir rol oynamalıdır. Özellikle, mahkemenin, tarafların gerekli açıklamayı yapmasına, tarafların mahkemede bizzat bulunmasına hükmetme, tarafların tehlikede olan menfaatleri dışındaki menfaatlerin söz konusu olduğu davalarda delil isteme, delillerin alınmasını kontrol, muhtemel ifadesi davaya etkili olmayacak tanığı hariç tutma, belli bir vaka hakkındaki tanık sayısının kabarık olması halinde bunu sınırlama yetkisi olmalıdır. Bu yetkiler yargılamanın amacına ters düşmeyecek şekilde kullanılmalıdır.

- Mahkeme kanunla açıkça belirtilmiş davalar dışında kalanlar için en azından ilk bakışta davanın

2.5.7. Mahkemelerin Aşırı İş Yükünü Önleyici ve Azaltıcı Tedbirler Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı

Yargılamaların hızlandırılmasına ilişkin olarak bir diğer önemli Bakanlar Komitesi kararı iş yükünü önleyici ve azaltıcı tedbirleri içermekte olup özellikle sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasına atıfta bulunarak makul sürede yargılanma hakkının sağlanmasına yönelik tedbirler hakkında yeni dönemin şartlarına göre önemli tavsiyelerde bulunulmuştur.

İlgili tavsiye kararı Bakanlar Komitesince, Bakan Vekillerinin 16 Eylül 1986 tarihli 399. Toplantısında kabul edilmiştir. Tavsiye kararında özetle mahkemelerin yargı dışı görevlerinin azaltılması, mahkemeler arasındaki sürekli dengeli dağılımın gerçekleştirilmesi, mahkeme çalışanlarından azami faydanın sağlanabilmesi,

niteliğine göre sözlü veya yazılı yargılama usulü veya her ikisinin birlikte kullanımına karar verilmelidir.

-Kanunda aksi öngörülmediği takdirde, taraflar iddia, def'i veya savunmalarını ve özellikle delillerini yargılamanın mümkün olan en erken safhasında ve her halde ön hazırlık safhasının varlığı halinde bunun bitiminden önce sunmalıdır. İtiraz üzerine mahkeme 3 hal dışında ilk safhada sunulmayan vakatları normal olarak kabul etmemelidir: Bunların yargılamanın ilk aşamasında bilinmemesi, bunları sunan kişinin ilk safhada yargılamaya taraf olmaması, bunların kabulü için bazı özel nedenlerin bulunması.

-Karar, yargılamanın sonunda veya sonrasında mümkün olan en kısa sürede alınmış ve mümkün olduğunca yargılama açık şekilde yapılmış olmalıdır. Taraflarca ileri sürülmüş olan tüm iddialar hakkında açık veya kapalı olarak karar verilmiş olmalıdır.

- Karar sonrası kanun yollarının istismar edilmesini önleyici tedbirler alınmalıdır.

-Aşağıda yer alan davalara ilişkin çekişmeleri süratle halletmek için ek olarak özel kurallar veya kurallar oluşturulmalıdır.

a. Acele davalar;

b. Tartışma konusu edilmeyen hakka veya tesis edilmiş muayyen iddia ve ufak çekişmelere ilişkin davalar;

c. Trafik kazaları, iş ihtilafları, ev sahibi-kiracı meseleleri, aile hukukunun belirli konuları ve özellikle nafaka ile nafakanın yeniden değerlendirilmesi davaları.

Bu amaç için ilgili tedbirlerden biri veya bir kaçına başvurulabilir: Davanın basit yöntemlerle açılması; hiç duruşma yapılmaması veya yalnızca bir duruşma veya durum gerektirirse ön hazırlık duruşmasının öngörülmesi; duruma göre münhasıran yazılı veya sözlü yargılama; belirli def'i ve savunmaların yasaklanması veya sınırlandırılması; delile ilişkin daha esnek kurallar getirilmesi; hiç talik yapılmaması veya yalnızca kısa süreli talike yer verilmesi; bir mahkeme bilirkişisinin mümkün olduğunca yargılamanın başlangıcında re'sen veya tarafların talebi üzerine tayin edilmesi; davanın yürütülmesi ile delillerin istenilmesi ve alınmasında mahkemenin aktif rol oynaması gibi. Bu özel kuralların uygulanması, duruma göre zorunlu olabileceği gibi tarafların başvurusuna veya rıza göstermesine de bağlı olabilir.

-Adli makamlara, etkinliğe en elverişli koşullarda adalet icrası ve özellikle hukukun çeşitli kaynaklarına başvuru ile adalet idaresini hızlandırma için en modern teknik imkanlar sağlanmalıdır."

uyuşmazlıkların dostane şekilde gerek mahkemeler tarafından gerek mahkeme dışı organlarla sağlanması, dostane çözümlere ilişkin olarak öncelikle avukatların teşvik edilmesi ve buna ilişkin olarak zorunlu düzenlemelerin yapılması, aynı şekilde hakimlere de davanın herhangi bir aşamasında dostane çözüm uygulama yolu öngörme, bazı dava konularına yönelik olarak mahkeme dışı özel çözüm mercileri öngörme, yargılamaya ikame tahkim yolları oluşturma, uygun olan davalarda öncelikle tek hakimle çözüme kavuşturulma, çeşitli miktar veya dava konularına ilişkin olarak mahkeme yetkileri düzenleme, mecburi sigortalara ilişkin davaların mahkemelerin iş yükünü artırmasına yönelik tedbirler belirtilmiştir. Tavsiye kararında ayrıca mahkemelerden alınabilecek yargı dışı bazı görevler sayılmıştır. Bunlar sırasıyla “*Evlilik merasimi Aile mallarına ilişkin anlaşmaların tesisi Evlenme yasaklarını yayınlama Eşlerden birini diğerini temsile yetkilendirme: rıza vermesi engellenen eşin rızasını ikame Soyadı değiştirme – ad değiştirme Babalık davası Hukuki ehliyetten yoksun olanların mallarının idaresi Hukuki ehliyetini kaybetmiş erişkinler ile kayıp kişiler için bir kanuni temsilcinin tayini Tüzel kişilerce malların iktisabına onay verme Ticaret erbabına ait muhasebe defterlerinin denetimi Ticaret sicilleri: tacirler şirketler ticari markalar motorlu araçlar gemi, tekne ve uçaklar Ticari faaliyet lisanslarını verme Anayasada öngörülenler dışında seçim ve referandumlarda adli müdahale Bir hakimi başkan olarak tayin etme veya komitenin tarafsızlığını güçlendirmek için komitelerin üyeliğine getirme Vergi ve gümrük rüsumu tahsili Mahkeme masraflarının tahsili Noter görevi yürütme Ölenlerin gayrimenkulleri ile ilgili tedbirler Medeni hal belgeleri ve siciller Tapu sicili (malların devri ile taşınmaz malların vergilerinin devrine ait kayıtların denetimi) Kanununun öngördüğü durumlarda hakem tayini.” şeklinde ayrı ayrı belirtilmiş olup mahkemelerin yetkilerinden alınabilecek yargı dışı görev olarak belirtilmiştir.²⁵⁸ Burada mahkeme dışında belirtilen konu ve uyuşmazlıkların noter gibi bazı kurumlara devredilerek uyuşmazlıklara ilişkin tek çözüm organının yargı olmaması sağlanarak iş yükünün büyük oranda azaltılması amaçlanmaktadır.*

Her iki tavsiye kararı da 1984 ve 1986 yıllarında alınmış olup bazı tavsiye

²⁵⁸ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Mahkemelerin Aşırı İş Yükünü Önleyici ve Azaltıcı Tedbirler Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı” metnin tamamı için Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3663/cmrec198612trexcessiveworkload.pdf>

kararlarının halen hayata geçirilememiş olduğu ve belirtilen bazı tavsiyelerin ise yakın zamanda düzenlenmiş olduğu, birçok tavsiyenin ise günümüzde yürürlükte olduğu ve uygulanmaya başlandığı anlaşılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. UZUN YARGILAMALAR İLE MÜCADELE İŞ YÜKÜNÜN AZALTIYILMASINA İLİŞKİN ÇALIŞMALAR VE UYGULAMADAKİ SORUNLAR

3.1. Hâkim ve Savcılara İlişkin Nedenler ve Denetim Mekanizmaları

Sistemdeki aksaklıklara yetersiz sayıda hâkim ve savcı sayısı, mahkemeler ve savcılar arasındaki dengesiz dağılımlar, yetersiz çalışma düzeni, meslek içi eğitimlerdeki yetersizlikler en büyük nedenler olarak belirtilebilir.

Hakimler ve Cumhuriyet Savcılarının vicdanı kanaatleri, yaptıkları işleri benimsemeleri ve buna tam anlamıyla kanaat getirilebilecek kişilerin mesleğe kabullerinin sağlanabilmesi son derece önemlidir. Hâkim ve savcılarının dışında birçok faktör bulunmaktaysa da adalet sistemindeki kritik yere sahip oldukları da göz ardı edilemez.

Aynı zamanda Hakimler ve Cumhuriyet Savcılarının yeterli kalem personelinin bulunmaması halinde ilgili hâkim veya savcı tarafından isabetli ve hızlı karar verilse dahi bu kararda kalem personeli tarafından gerekli düzenlemelerin yapılması gerekeceğinden bu noktada sorunun tek başına hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının kaynaklandığını söylemek doğru olmayacaktır.

Hâkim ve Cumhuriyet Savcıları, gereksiz talep, talimat ve delilleri toplamak yerine daha basit yolların varlığı halinde bu yolları seçerek usul ekonomisi ilkesinde belirtildiği şekilde hareket etmelidir. Hâkimlerin duruşmaları birden fazla kez incelemeye alarak duruşma tarihi vermemeleri, Cumhuriyet Savcılarının ise işlemsiz kalan dosyalara düzenli aralıklarla işlem yapmaları gerekmektedir. Bu şekilde hâkim ve Cumhuriyet savcılarının denetimleri Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından yapılarak görevlerini gerektiği şekilde yapıp yapmadıkları Kurul tarafından incelenmektedir.

Hakimler ve savcılarının denetiminde görevlerin gereği gibi yapıp yapılmadığı,

kanun tüzük ve yönetmeliklere ve genelgelere uyulup uyulmadığı incelenir. Denetimin yapılabilmesi için Adalet Bakanlığının izni gereklidir ve bu izin sonrasında denetim adalet müfettişleri tarafından yapılır.²⁵⁹

Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirli aralıklarla adliyelere yapılan denetlemeler ile ilgili hâkim veya savcılar hakkında hâl kağıtları²⁶⁰ düzenlenmekte, gerektiği takdirde ilgili hâkim veya savcı hakkında soruşturmalar açılmakta ve bu soruşturmalar meslekten çıkarma ile dahi sonuçlanabilmektedir.²⁶¹ Hakimler ve Savcılar Kurulu yargının yönetimi ve denetimi rolünü üstlendiğinden idari niteliktedir. Bu nedenle denetimin hakimlik teminatı ile bağdaşmadığı düşünülmemelidir.²⁶²

Sistemin en kritik noktalarından birinin hâkim ve savcılar olduğu

²⁵⁹ 2802 Sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu Madde 100 –

“Adalet müfettişleri; hakim ve savcılarının görevlerini, kanun ve diğer mevzuata (Hakimler için idari nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını ve adalet daireleri ile idari yargı dairelerini denetleme; (...) (2) hakim ve savcılarının ve adalet daireleri personelinin görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemlerini yaparlar (3) İdari yargıdan atanan adalet müfettişleri sadece bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinin denetimi ile idari yargı hakim ve savcılarını hakkındaki soruşturmalarda görevlendirilirler.”

²⁶⁰ 2802 Sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu Madde 24 –

“Adalet müfettişleri, denetimleri sırasında inceledikleri belgelere ve gözlemlerine dayanarak hâkim ve savcılar hakkında düzenleyecekleri hal kağıtlarını ilgilinin gizli sicil dosyasına konulmak üzere Teftiş Kurulu Başkanlığına gönderirler.”

²⁶¹ 2802 Sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu Madde 69 –

“Meslekten çıkarma: Bir daha mesleğe alınmamak üzere göreve son verilmesidir. 68 inci maddenin (e) bendinde yazılı hallerden dolayı hangi sınıf ve derecede olursa olsun iki defa, diğer hallerden dolayı bir derecede iki veya derece ve sınıf kaydı aranmaksızın üç defa yer değiştirme veya derece yükselmesinin durdurulması cezası almış olmak veya taksirli suçlar hariç olmak üzere, altı aydan fazla hapis veya affa uğramış olsa bile 8 inci maddenin (h) bendinde yazılı suçlardan biri ile kesin hüküm giymek meslekten çıkarılmayı gerektirir. Ancak, verilen cezanın 8 inci maddenin (h) bendinde yazılı suçlardan dolayı verilmemiş olması ve cezanın ertelenmiş, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 50'nci maddesindeki tedbirlerden birine çevrilmiş veya yüzseksen günden fazla adli para cezası olması halinde meslekten çıkarma cezası yerine, yer değiştirme cezası verilir. Birinci fıkrada dışı kalan ceza mahkûmiyetlerinin ertelenmiş veya 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50 nci maddesindeki ceza veya tedbirlere çevrilmiş olup olmadığına bakılmaksızın suçun niteliğine göre 64, 65, 66, 67 veya 68 inci maddelerde sayılan disiplin cezalarından biri verilir. Hükümlülüğü gerektiren suç, mesleğin şeref ve onurunu bozan veya mesleğe olan genel saygı ve güveni gideren nitelikte görülürse, Kanunda daha alt derecede bir disiplin cezası öngörülmemiş olmak kaydıyla, cezanın miktarına ve ertelenmiş veya 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 50'nci maddesindeki ceza veya tedbirlerden birine çevrilmiş olup olmadığına bakılmaksızın, meslekten çıkarma cezası verilir. 5632 Disiplin cezasının uygulanmasını gerektiren fiil suç teşkil etmezse ve hükümlülüğü gerektirmese bile mesleğin şeref ve onurunu ve memuriyet nüfuz ve itibarını bozacak nitelikte görüldüğü takdirde de meslekten çıkarma cezası verilir.”

²⁶² YANIK Murat: *Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Standartlar Işığında HSYK'nın Oluşumu, Çalışma Şekli ve Kararlarının Denetimi* s. 71 Bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/939343> Erişim Tarihi 10.06.2021

düşünüldüğünde denetim mekanizmalarının da bir o kadar önemli olduğu belirtilebilir. Adliyelerin daha sık denetlenerek dosyalarda yapılan eksik işlemler, sürüncemede kalan işlemsiz dosyalar gibi durumların denetim sonucunda ortaya çıkması ile gerektiğinde ilgili hâkim veya savcı hakkında soruşturma açılarak durumun ciddiyeti ortaya konulabilecektir. Ayrıca yetersiz adliye şartları, yetersiz personel sayıları gibi durumların da yapılan denetleme sayesinde daha erken önüne geçilebilecektir.

Uygulamada bazı adliyelerin yaklaşık olarak 7-8 yıl gibi uzun sürelerde denetlenmediği durumlarla karşılaşılabilmekte olup son zamanlarda denetimlerin sıklaştırılmasına ilişkin çalışmalar yapılmaktadır.

Son dönemde 2016 yılında gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi sonrası meslekten ihraçlar sonucu ülke genelindeki hâkim ve savcı sayısında azalma gerçekleşmiş ve bu nedenle meslekteki atama ve kura usulünde değişikliğe gidilmiştir.

Ülkemizde bulunan adliyelere görevlendirme yapılması amacıyla adliyelerin buldukları bölgeler beşe ayrılmıştır. Beşinci bölgenin en az iş yoğunluğu olan küçük ilçeler olduğu ve 1. Bölgenin ise genellikle il merkezleri gibi yoğun olan bölgeler olduğu düşünüldüğünde 2016 yılı öncesinde kıdemsiz ve staj sonrası ilk atanan hâkim ve savcıların iş yoğunluğu az olan beşinci bölgelere atanmaktaydı. Birinci bölgelere ise en az 10 yıllık tecrübeye ulaşmış hâkim ve savcılar görevlendirilmekteydi. Darbe girişimi sonrasında hâkim savcı sayısındaki azalmaya bağlı olarak henüz tecrübe kazanmamış hâkim ve savcılar ilk göreve başladıkları yerlerin iş yoğunluğu fazla olan birinci ve ikinci bölgelere atanabildikleri görülmektedir. Henüz yeterli ölçüde deneyim kazanmamış hâkim ve savcıların buralarda göreve başlamalarının en büyük olumsuz etkisi bir anda iş yoğunluğu ile karşılaşmaları ve bu sürece adapte olmakta zorlanmalarıdır. Bu durum mahkemelerdeki duruşmaların ertelenmesine, dosyaların bu nedenlerle geç karara çıkmasına, soruşturma ve kovuşturmaların eksik bir şekilde tamamlanmasına, istinaf ve temyiz incelemelerinin sonucunda ilgili dosyalar hakkında olağandan fazla bozulma kararlarının verilmesine neden olabilmektedir.

Hâkim ve Cumhuriyet savcılarının meslek içi eğitimi ve hatta hukuk fakültesinin kazanılmasından mesleğin başlangıcına kadar olan tüm aşamalardaki

eğitimi meslek açısından büyük önem taşıtmaktadır. ²⁶³Ehliyet ve liyakatin nemi Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği lkelerinde 6. değerde belirtilmiştir.²⁶⁴

3.1.1. Mahkemelerin İhtisaslaştırılması

Makul sürede yargılanma hakkı ile birlikte yargıda daha adil daha hızlı ve daha doğru kararların ortaya çıkmasının sağlanmasında uzmanlaşmanın önemi büyüktür.²⁶⁵ Mahkemelere atanmakta olan hâkimlerin atanma usullerine ilişkin yapılabilecek eleştirilerden biri de ihtisaslaşmalarına engel olan farklı mahkemelere görevlendirme kararlarıdır.

Uygulamada atama dönemlerinde mahkemelerdeki boşlukların doldurulabilmesi amacıyla uzun süre hukuk hakimliği yapmış hakimlerin ceza mahkemelerine, ceza hakimliği yapmış hakimlerin ise hukuk mahkemelerine

²⁶³ BAŞTÜRK İhsan: *Adil Yargılanma Hakkının Korunmasında Hâkim ve Savcı Eğitiminin Rolü* s. 57. Hacettepe HFD, 4(1) 2014, 55–66

²⁶⁴ Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği lkelerinde 6. Değer

“Ehliyet ve liyakat, yargı görevinin gereğince yerine getirilmesinin n koşullarıdır.

Uygulama:

6.1 Bir hâkimin yargısal görevleri, diğer tüm faaliyetlerden önce gelir.

6.2 Hâkim, meslek faaliyetini yargısal görevlere admalıdır; bu görevler, sadece mahkemedeki yargısal işlev ve sorumlulukların yerine getirilmesini ve karar vermeyi değil, aynı zamanda yargı makamı ve mahkemenin işleriyle ilgili diğer görevleri de içerir.

6.3 Hâkim, yargının denetimi altında hâkimlere sunulması gereken eğitimlerden ve diğer fırsatlardan yararlanarak yargısal görevlerin düzgün bir şekilde icrası için gerekli olan meslek bilgisini, becerisini ve bireysel niteliklerini korumak ve artırmak için gerekli adımları atmalıdır.

6.4 Hâkim, uluslararası sözleşmeler ve insan hakları normlarını oluşturan diğer belgeler dâhil olmak üzere uluslararası hukuktaki ilgili gelişmeleri takip etmelidir.

6.5 Hâkim, mahkeme kararlarının verilmesi de dâhil tüm yargısal görevlerini etkin ve adil bir şekilde ve makul bir süre içerisinde yerine getirmelidir.

6.6 Hâkim, mahkemedeki tüm yargılama aşamalarında düzeni ve davranış uygunluğunu sağlamalı; davanın tarafları, jüri yeleri, tanıklar, avukatlar ve hâkimin resmi sıfatıyla muhatap olduğu diğer kişilerle ilişkilerinde sabırlı, vakur ve nazik olmalıdır. Hâkim, aynı davranış tarzını tarafların yasal temsilcilerinden, mahkeme personelinden ve kendi nüfuzu, idaresi ve denetimi altında bulunan diğer kişilerden de talep etmelidir.

6.7 Hâkim, yargısal görevlerini layıkıyla yerine getirmesine uygun düşmeyen davranışlar içerisinde bulunmamalıdır.”

²⁶⁵ SÜREN KOÇAK zlem: *Türkiye’de Yargının rgtlenmesi ve Adalet Sisteminin Problemleri*, TBB Dergisi, Sayı 85, 2009 (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-573>) Erişim Tarihi: 04.08.2021

atanabildiği görülmektedir.

Böyle bir durumda örneğin yaklaşık 10 sene ceza yargısında görev yapmış olan bir hâkimin hukuk mahkemesine görevlendirildiği örnekte mevzuat değişiklikleri de hesaba katıldığında hakimlerin dosyalara tam anlamıyla hakimiyet kurana kadar birden fazla kez incelemeye alınması mecburiyetini doğuracaktır. Mevcut sistemde en erken 3-4 ay sonraya duruşma gününün verilebildiği düşünüldüğünde bu durumun yargılamayı uzunca bir süre sürüncemede bırakması kaçınılmaz olacaktır.

Karmaşıklık içeren özellikle hukuk davalarında daha hızlı ve yerinde karar verilmesi adına düzenli olarak hukuk mahkemesinde görev yapmış aynı zamanda uzmanlaşmış ve iyi eğitim almış hakimlerin bu mahkemelerde görevlendirilmesi yapılarak bu düzenin sürekli hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Ceza ve hukuk mahkemelerinde uzmanlaşmanın sağlanabilmesi adına, gerekirse ceza hâkimleri ve cumhuriyet savcılarında yapılan sınav ile hukuk hakimlerine yapılan sınavların ayrılması tek sınavla hâkim ve savcılarının alındığı durumda ise hukuk ve ceza hakimleri için mesleğe kabul sınavlarında ayrı sınavın yapılarak ihtisaslaşmanın bu şekilde de gerçekleştirilmesi sağlanabilir.

Uzun süredir mahkemelerle ilgili ihtisaslaştırma gündemde ise de halen bu konuya ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.

3.1.2. Hâkim Savcı Yardımcılığı

Avukatlık mesleğinden geçiş sınavı ile sınavı kazananlar hariç olmak üzere diğer hâkim ve savcı adaylarının sınavı kazanmalarının ardından 2018 yılında yapılan değişiklik ile meslek öncesi yapılan staj süresi on yedi ay olarak düzenlenmiştir.²⁶⁶

Hâkim ve savcı adayları uygulamada Adalet Akademisi ve ağır ceza mahkemesi bulunan adliyelerde stajlarını yapmakta, mesleğe kabul sınavları

²⁶⁶ Stajın Süresi Madde 7 — (Değişik:RG-16/1/2018-30303)

“Adli yargı hâkim ve savcı adayları ile idari yargı hâkim adaylarının staj dönemi süresi on yedi aydır.”

sonrasında ise kura kararnamesi ile mesleğe başlamaktadırlar.

Hâkim savcı adaylığına hak kazanan adayların adliyede görev yapan hâkim ve savcılarının yanında stajlarını geçirdiği dönem uygulamada genellikle iş yoğunluğu nedeniyle nitelikli bir şekilde geçirilememektedir. Staj döneminde stajyerlere sorumluluk verilemediğinden ve görev yapmakta olan hâkim savcılarının iş yüklerinin fazla olmasından dolayı stajyer hâkim ve savcılarla ilgilenmekte zorlanılmakta, fırsat buldukça dosyalarda yapılan işlemler ile meslekte pratik kazanılmaya çalışılmaktadır. Burada esasen stajyer hâkim ve savcılarının kendilerini geliştirmek için fırsat bulmaya çalıştıkları ancak bu konuda adalet akademisi dışında eğitim açısından şartların pek de uygun olmadığı söylenebilir.

Son dönemde yargı reformu sürecinde hâkim savcı adaylığı yerine hâkim savcı yardımcılığı getirilmesi düşünülmekte olup içeriği hakkında net bir bilgi henüz yer almamaktadır. Buna rağmen adaylık yerine yardımcılık teriminin kullanılması, uygulamada adaylık veya stajyerlik yerine geçici bir meslek gibi sorumluluk altına alınan hâkim savcı yardımcılığı getirileceği fikrini akıllara getirmektedir. Bu durum görevde bulunan hâkim ve savcılarının bir kısım iş yüklerinin hâkim savcı yardımcılara aktarılarak basit ve zaman alan işlerin hâkim savcı yardımcılarının tarafından yapılabilmesi iş yükünü bir hayli azaltacaktır. Ayrıca bir meslek yerine stajyerlikte belirli sorumluluklar verilerek yine belirli dosyaların stajyerler tarafından ele alınması ile uzun süren staj döneminin daha etkin geçirilmesi sağlanabilir.

Hâkim savcı yardımcılığının bir diğer olumlu yönü ise bu süreçte sorumlulukların kademeli olarak artırılması sonucunda adayların mesleğe başladıkları anda mevcut sisteme göre daha nitelikli ve donanımlı olmalarına katkı sağlanmasıdır. Mevcut sistemde Adalet Akademisi haricinde adliye stajlarının verimli geçmediği, adayların mesleğe başladıkları ilk dönemlerde zorlandıkları görülmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz hâkim ve savcı yardımcılığına ilişkin hususlara Hâkim ve Savcı Yardımcılığına İlişkin Rapor ile Türkiye Adalet Akademisi tarafından bu konuya değinilmiştir. Staj sürecinin amacı hâkim savcı adaylarının uygulamaya yönelik tecrübelerini artırmak deneyim ve yeterlilik kazanmalarını sağlamak olmalıdır. Stajın soruşturma ve kovuşturma sürecinde savcılık soruşturma dosyalarının veya hâkimlerin derdest dosyalarının stajyer hâkim ve savcılara verilerek stajın

geçirilmesi bu amaca hizmet edecektir.²⁶⁷

Hâkim savcı yardımcılığı ile ilgili olarak karşılaştırmalı hukukta meslek öncesi staj döneminin ortalama 3 ile 5 yıl arasında değiştiği düşünüldüğünde öncelikle bu sürenin artırılması, hâkim savcı yardımcılığının bir statü olarak oluşturulması kademeli olarak ise yetki ve sorumluluk verilmesi sonucu bu süreç hem adalet sistemine katkı sağlayacak hem de stajyer hâkim savcılar için mesleki tecrübe sağlayacaktır.²⁶⁸

Staj merkezlerinin tercihi stajyer hâkim savcılarının isteğine bağlı olduğundan adayların bazı bölgelerde yoğunluk oluşturduğu bazı bölgelerde ise çok az sayıda kaldıkları düşünüldüğünde süreçten adaylar olumsuz olarak etkilenebilmektedirler.²⁶⁹

Her yıl ortalama 500 ile 1000 arasında hâkim savcı adayının sınavlar sonucu stajyer olarak göreve başladıkları değerlendirildiğinde, staj sürecinin verimli ve aynı zamanda yargıya katkı sağlayacak şekilde geçirilmesi, adaylık yerine yardımcılığa benzer düzenleme yapılması düşüncesi kanaatimizce de yerinde olacaktır.

3.1.3. Kısa Aralıklarla Görev Yeri Değişiklikleri

Hâkim ve savcılarının görev yerlerine ilişkin düzenleme bir diğer adıyla coğrafi teminat, hâkim ve savcılarının onay vermedikleri sürece görev yerlerinin değiştirilmemesi anlamına gelmektedir. Makul sürede yargılanma hakkı ile bu konunun ilişkisine geçmeden önce kısaca coğrafi teminata ilişkin açıklamalar yapmak gerekirse;

Coğrafi teminat, 2556 sayılı Hakimler Kanunu 79. Maddesinde düzenlenmiş

²⁶⁷ Türkiye Adalet Akademisi tarafından yayımlanan *Hâkim ve Savcı Yardımcılığına İlişkin Rapor Bir Model Önerisi* s. 17 Bkz. <https://vizyon.taa.gov.tr/yuklenenler/dosyalar/hakimvesavci-yardimciligi-rapor.pdf> (Erişim Tarihi 12.2.2021)

²⁶⁸ BATUR Ömer: *Yeni Bir Model Olarak Hâkim-Savcı Yardımcılığında Yetiştirilme Süreci* s.93 TAAD, Yıl: 12, Sayı: 45 (Ocak 2021) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1496217> (Erişim Tarihi 05.08.2021)

²⁶⁹ BATUR a.g.e. s.95

olup,²⁷⁰ 1961 Anayasası ise 134. Maddesinde mahkemelerin görev yeri değişikliklerinin kanunla yapılacağını düzenlemiştir.²⁷¹ Konuyla ilgili ilginç olan Anayasa Mahkemesi kararına değinmek gerekirse, 2556 sayılı Hakimler Kanunu 79/b maddesinde coğrafi teminatın yalnızca 3. Sınıfın 7. Derecesine tanındığına dair düzenleme bulunmaktaydı. Bu eşitsizlikle ilgili inceleme yapan Anayasa Mahkemesi bu düzenlemeyi Anayasaya aykırı bulunmadığı yönünde karar vermiştir. ²⁷²(Kararda muhalefet şerhi de bulunmakta olup ayrıntılı inceleme için bkz. Anayasa Mahkemesi, 1963/81 Esas, 1966/40 sayılı karar sayılı kararı²⁷³)

Bilindiği gibi ülkemizde coğrafi teminat bulunmamakta olup, hâkim savcıların görev yeri değişiklikleri Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirli aralıklarla kararnameler ile düzenlenmekte, özellikle 2016 yılı darbe girişimi sonrasında yargıda hâkim ve Cumhuriyet savcılarındaki eksiklikler nedeniyle sık sık tayinler gerçekleşmekte, sık tayinler nedeniyle yeni atanan hâkim ve Cumhuriyet savcılarında görev yerlerine getirilen diğer hâkim ve savcılarının dosyaları aktarılmaktadır. Aktarılan dosyaların atanan hâkim veya Cumhuriyet savcıları tarafından tekrar incelemeye alınması nedeniyle özellikle yoğun olan merkez adliyelerinde büyük zaman kayıpları gerçekleşmektedir.

Uygulamada son dönemlerde tayinler ilçelerde iki-üç yılda bir il merkezlerinde

²⁷⁰ 2556 Sayılı Kanun madde 79

“Hâkimlik ve savcılık mesleğinin her sınıf ve derecesinde bulunanlar, bu Kanundaki hükümler dışında; 1. Kadronun daraltılması veya kaldırılması sebeplerine dayalı olsa bile maaş ve ödeneklerinden yoksun kılınamaz. 2. Bakanlık enirine alınamaz. 3. Kanunlarda yer alan haller dışında kendileri istemedikçe emekliye sevk olunamaz”

²⁷¹ 1961 Anayasası madde 134

“Hâkimlerin nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin veya görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı soruşturma yapılmasına ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve diğer özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı esasına göre, kanunla düzenlenir.

Hâkimler altmış beş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler. Askerî hâkimlerin yaş haddi kanunla belli edilir.

Hâkimler, kanunda belirtilenlerden başka, genel ve özel hiçbir görev alamazlar.”

²⁷² SEVER Ömer *Hâkim Bağımsızlığı ve Savcılık Teminatı* Doktora Tezi İstanbul 2007
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/43120.pdf> (Erişim Tarihi 09.09.2021)

²⁷³ BERKİN Necmettin: *Hakimler ve Savcılar Hukukuna Yenilik Getiren Hükümler* S.344
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96748> (Erişim Tarihi 18.08.2021)

ise ortalama dört yılda bir olarak gerçekleşmektedir. Hâkim ve Cumhuriyet savcılarının tayinleri kararname dönemlerinde istisnai durumlarda bir yıl ile iki yıl arasında dahi gerçekleşebildiği düşünüldüğünde, bu sürelerin oldukça kısa olduğu, dosyalara adapte ve hâkim olunması açısından yeterli bir zaman olmadığı belirtilebilir.

Mülhakat adliyelerinde en fazla 2 veya 3 yılda bir hâkim ve Cumhuriyet savcısı değişikliği yapılmaktadır. Genellikle küçük veya hükümet konağı bünyelerinde oluşturulmuş olan bu adliyelerde zamanla emniyet ve jandarma personeli ile belirli bir sistem kurularak çalışma uyumu sağlanmakta ancak 2 yıl içerisinde yine bu oluşturulan çalışma uyumu değiştirilmek durumunda kalınmaktadır. Özellikle adli olaylarda kolluk ve Cumhuriyet savcılarları arasındaki çalışma sistemi oluşturulduğu durumlarda Cumhuriyet savcısının kendi isteği dışında kanaatimizce en az 4 yıl boyunca kararnameye tabi olmaması çok daha verimli ve yerinde olacaktır. Belirtildiği gibi 2 yıllık süreçte uygulamada hâkim ve Cumhuriyet savcılarının dosyalara hâkimiyetlerinin başladığı ve 2 yılın sonrasında ise daha verimli ve yararlı çalışmalar yaptıkları uygulamada görülebilecektir.

3.2. MAKUL SÜREYE İLİŞKİN UYGULAMAYA YÖNELİK TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Makul sürenin gerçekleştirilmesine yönelik yargıda hâkim savcı sayısındaki eksiklikler, ağır iş yükü, hâkimlerin ihtisaslaşma sorunu, mülhakat adliyelerindeki yetersiz koşullar, alternatif uyuşmazlık yöntemlerinden uzlaştırma, arabuluculuk gibi uygulamaların yetersizliği, meslek içi eğitime ilişkin sorunlar, üç dereceli yargı sistemi uygulamaya yönelik bazı tespitler arasında gösterilebilir. Bu aksaklıklar hakkında başlıklar halinde açıklamalar yapılacaktır.

3.2.1. Üç Dereceli Yargılama Sisteminin Makul Sürede Yargılanma Hakkına Etkisi

Türk Ceza Hukukunda uzun süredir çok dereceli yargılama sistemine geçiş planlanmış olup bu sistem 26/09/2004 tarihinde 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun²⁷⁴ ile kabul edilmişse de personel eksikliği ve fiziki ortamların hazır edilmesindeki zorluklar nedeniyle Bölge Adliye Mahkemelerinin faaliyete geçişi 20 Temmuz 2016 yılında ancak gerçekleşebilmiştir.

İstinaf ve Yargıtay incelemelerine bakılacak olursa iki kanun yolu arasında çok önemli fark bulunmaktadır. Yargıtay incelemeleri yalnızca hukuki incelemeyi kapsamakta olup İstinaf incelemeleri ise hem hukuki hem de maddi vaka incelemelerini kapsamaktadır. Özetle iki kanun yolu arasındaki fark Bölge Adliye Mahkemelerinde olay incelemesi yapılarak baştan karar verilmesi, Yargıtay dairelerinin ise yalnızca hukuki inceleme ile yetinmesidir.

Değişiklik öncesinde yoğunluk nedeniyle genellikle temyiz incelemelerinin uzun sürmesi nedeniyle Bozyaka ve Türkiye²⁷⁵ kararında olduğu gibi AİHM tarafından başvurular makul sürede yargılanma hakkının ihlali ile sonuçlanmaktaydı.

İlk derece mahkemelerince verilen kararlardaki usuli eksiklikler Bölge Adliye Mahkemeleri tarafından esasa girilmeden yani sair yönler incelenmeksizin eksikliklerin giderilmesi amacıyla dosyalar bozularak ilk derece mahkemelerine geri gönderilmektedir. Bu usuli eksiklikler ilk derece mahkemeleri tarafından tamamlandıktan sonra tekrar hüküm verilmekte bu karar içeriğinde bulunan esasa ilişkin eksiklik ve delillere ilişkin değerlendirmelerdeki hatalar ikinci kez Bölge Adliye Mahkemeleri tarafından incelenerek bu kez de esastan bozularak iade edilebilmektedir.

Uygulamada sıklıkla karşılaşılan bu durum usul esasa mukaddemdir sözü ile

²⁷⁴ 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5235.pdf> (Erişim Tarihi 09.08.2021)

²⁷⁵ Bozkaya ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188184> (Erişim Tarihi 04.08.2021)

her ne kadar çelişmekteyse de Bölge Adliye Mahkemelerinin getiriliş amacı dikkate alındığında usuli eksiklikler sebebiyle bozulma yapılacak olsa dahi İstinaf mahkemesinin usuli eksiklikler yanında esasa da girerek dosyadaki eksiklikleri ve hataları göstererek dosyaları bozması hatta mümkünse maddi vaka incelemesi yapılarak Bölge Adliye Mahkemeleri tarafından bizzat karar verilmesi sağlanmalıdır.

Bölge Adliye Mahkemeleri hakkında olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir diğer konu ise kanunlardaki uygulamaya yönelik belirsizliklere ilişkindir. Önceki sistemde Yargıtay daireleri temyiz incelemelerinde belirli konular hakkında içtihatlar uygulamakta ve bu daire dışında aynı konulara bakan başkaca daire bulunmadığından benzer olaylarda farklı içtihatlar oluşması çok nadir gerçekleşmekteydi. Son düzenlemeler ile Türkiye’de on beş adet Bölge Adliye Mahkemesi bulunmaktadır.²⁷⁶ On beş farklı bölgede bulunan Bölge Adliye Mahkemeleri bünyesinde aynı suçlara yönelik inceleme yapan daireler aynı konu hakkında karar vermekte, bu daireler arasında ise görüş ayrılıkları ve farklı içtihatlar görülebilmektedir. Bu nedenle üç dereceli bu sistemde, iki dereceli sisteme göre görüş ayrılıkları oldukça fazla karşılaşılmaktadır. Farklı içtihatların bulunma oranı arttıkça ilk derece mahkemelerindeki uygulama farklılıkları da bu oranda artış göstermektedir. Bu denli farklı kararların ortaya çıkması ve üst derece mahkemelerince de farklı uygulamaların yapılması davaların gereksiz bir şekilde sürüncemede kalarak uzamasına ve hatta Yargıtay ve istinaf incelemesinden defalarca bozularak yargılamanın tekrarlanmasına sebep olunmaktadır. Bunun başka bir yansıması ise uzun yargılamalar sonrasında tarafların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine makul sürede yargılanma haklarının ihlal edildiğine yönelik başvurularının ülkemiz aleyhine sonuçlanmasıdır.

Her ne kadar farklı içtihatlar nedeniyle uygulama farklılıkları bulunmaktaysa da Bölge Adliye Mahkemelerinin maddi gerçeğin ortaya çıkmasında rolleri büyüktür. Tek kanun yolu yerine 2 farklı kanun yolu tarafından dosyaların incelenerek karara

²⁷⁶16.10.2021 tarihi itibarı ile Türkiye’de bulunan Bölge Adliye Mahkemeleri:

Ankara Bölge Adliye Mahkemesi, Antalya Bölge Adliye Mahkemesi, Erzurum Bölge Adliye Mahkemesi, Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi, İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi, İzmir Bölge Adliye Mahkemesi, Samsun Bölge Adliye Mahkemesi, Adana Bölge Adliye Mahkemesi, Bursa Bölge Adliye Mahkemesi, Konya Bölge Adliye Mahkemesi, Sakarya Bölge Adliye Mahkemesi, Diyarbakır Bölge Adliye Mahkemesi, Kayseri Bölge Adliye Mahkemesi, Trabzon Bölge Adliye Mahkemesi, Van Bölge Adliye Mahkemesi.

bağlanması daha yavaş yargılamaya sebep olmasına karşın hukuki olarak daha isabetli kararların verilmesine katkı sağlanmaktadır.

İlk derece mahkemelerinin Yargıtay kararlarına karşı dahi direnme hakkı mevcutken Bölge Adliye Mahkemeleri kararlarına karşı direnmenin mümkün olmaması da eleştirilecek bir başka konu olarak değerlendirilebilir. Daha hızlı yargılamanın sağlanması amacıyla bu şekilde bir düzenleme yapıldığı düşünülse de Bölge Adliye Mahkemeleri'nin de hata paylarının olabileceği hususu göz ardı edilmemelidir.²⁷⁷

İstinaf mahkemelerinin yürürlüğe girmesi ile uygulamada dar anlamda istinafın uygulandığı söylenebilir. Keza yargılamaların çoğunluğu istinaf mahkemeleri tarafından baştan ele alınmamakta, delillerin toplanması ihtiyacı doğduğunda dosyalar ilk derece mahkemelerine geri gönderilmektedir.²⁷⁸ İstinaf mahkemelerinde muhakemenin tekrarlanmasını engelleyecek hükümler konarak Makul sürenin tesisi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle yeni değişiklikler ile de dar anlamda istinafa yönlendiği anlaşılmaktadır.²⁷⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi temyiz veya istinaf sisteminin olması gerektiğinden bahsetmiş ancak çok dereceli yargılama sisteminin olmasını zorunlu bulmamıştır.²⁸⁰

3.2.2. Uygulamada Uzlaştırma ile Karşılaşılan Sorunlar

Alternatif çözümlerin en başında gelen uzlaştırma yöntemi, ilk olarak Anglo Amerikan sisteminde bulunmakta olup sonrasında Kıta Avrupası sisteminde de kabul edildikten sonra hukukumuza girmiştir. Sistemin mahkemelerin iş yükünü azaltmak, yargılamaların hem daha kısa hem de daha kazançlı bir şekilde sonlandırılmak

²⁷⁷ ÖZEN Muharrem: *Türk Ceza Muhakemesinde İstinaf* Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi S. 2384, 65 (4) 2016: 2331-2388 4

²⁷⁸ ÖZEN a.g.e. s. 2385

²⁷⁹ ÖZEN a.g.e. 2341

²⁸⁰ KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe: *Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul 2010. s. 1042

amacıyla kurulduğundan bahsedilmiştir.²⁸¹

Uzlaştırma, şüpheli ile mağdur arasında daha çok soruşturma evresinde gerçekleşen tarafsız bir uzlaştırmacı aracılığı ile tarafların barıştırılması ve bir edim üzerinde anlaşarak zararı giderme yöntemidir.²⁸² Uzlaştırma çoğunlukla soruşturma aşamasında gerçekleştirilmekteyse de değişiklikler ile uzlaştırmaya tabi olmayan suçların uzlaştırma kapsamına alınması ile kovuşturma aşamasında ve hatta hüküm verildikten sonrasında dahi infaz aşamasında dosyalarda uzlaştırma hükümleri uygulanabilmektedir. Soruşturma aşamasında suçun uzlaştırmaya tabi olduğunun dikkatten kaçtığı durumlarda yine kovuşturma aşamasında uzlaştırma hükümleri uygulanabilecektir.

Ceza Muhakemesi Kanunu, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi hakkında uzlaştırma teklifinin bulunabileceğini, soruşturulmasının ve kovuşturulmasının şikâyete tabi olduğu suçlar ve şikâyete tabi olmamakla birlikte katalog olarak belirtilen suçlar hakkında kamu davası açılması için yeterli şüphe bulunduğu takdirde dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderileceğini düzenlemiştir.

Uzlaştırma Bürosu tarafından görevlendirilecek olan uzlaştırmacının uzlaşma teklifinde bulunacağı, mağdurun veya suçtan zarar gören şahsın reşit olmadığı durumda uzlaşma teklifinin kanuni temsilciye yapılacağı, uzlaştırmacının uzlaşma teklifini açıklamalı tebligat veya istinabe yoluyla yapabileceği düzenlenmiştir.

Uzlaştırmaya tabi suçlar ilk olarak 2006 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu'na eklenmiş olup 26/6/2009 tarihli 5918 Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik sayılı kanunun 8. maddesi ile uzlaştırmaya tabi bir suç ile tabi olmayan suçun birlikte işlenmesi durumunda uzlaşma hükümlerinin uygulanmayacağına dair değişiklik yapılmıştır.²⁸³

²⁸¹ ALAN AKCAN Esra *Ceza Hukukunda Mağdurun Korunmasına Yönelik Düzenlemeler* s. 3958 Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756194> Erişim Tarihi 29.06.2021

²⁸² ÖZBEK Veli: *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumunun 6763 Sayılı Kanun Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi* s.9 CHD Aralık 2016 32. sayı

²⁸³ MADDE 8 – 5271 sayılı Kanunun 253'üncü maddesinin üçüncü fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir. “Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte

Bu değişikliğin uygulamada soruşturma ve kovuşturmanın çok daha hızlı ilerlemesine yol açtığı söylenbilir. Bunun nedeni, bir dosyada birden fazla kişinin birbirlerine karşı işledikleri suçlarda uzlaştırmaya tâbi olan ve olmayan suçların bir arada işlendiği suçlar çokça karşılaşılmaktadır. Örneğin şüphelinin hem silah kullanarak müştekiyi yaraladığı hem de hakaret ettiği olayda uzlaştırmaya tabi olan hakaret suçunun öncelikle tefrik edilerek uzlaştırma bürosuna gönderilmesi, uzlaştırma teklifinin yapılarak uzlaşmanın sağlanmadığı durumlarda tekrar dosyaların birleştirme talepli mahkemelere açılması gerekmektedir. Bu değişiklik sayesinde uzlaşmaya tabi olmayan bir suç işleyen şüphelinin aynı zamanda uzlaştırmaya tabi olmayan birden fazla suçu işlemesi halinde dahi (yeni değişiklik ile aynı mağdura karşı) uzlaştırma hükümleri uygulanmadan direkt iddianame ile mahkemede yargılaması görülmüş olacaktır.

Uzlaştırma hukukumuzda girdiğinde uygulamada buna benzer birçok sorunu beraberinde getirmiştir. İlk olarak uzlaşmaya tabi olan ve olmayan suçların birlikte işlendiği yukarıdaki durumda herhangi bir düzenleme yapılmadığından böyle bir durumda ne şekilde hareket edileceği Yargıtay kararları ile belirlenmiştir. 26/06/2009 tarihinde 5918 sayılı kanunun 8. Maddesi ile (Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik) maddeye uzlaştırma kapsamına giren suç ile uzlaştırma kapsamına girmeyen suçun birlikte işlendiği durumda uzlaştırma hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmesi getirilmiştir. Bu düzenleme ile de yine hangi taraf bakımından bu düzenlemenin uygulanacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu belirsizliğin de önüne geçilmesi için Yargıtay 8. Ceza Dairesi 2017/4244 Esas, 2019/803 Karar²⁸⁴ sayılı kararı ile zaman ve mekân birliği içerisinde uzlaşmaya tabi olmayan ve uzlaşmaya tabi olan suçların birlikte işlendiği durumlarda hiçbir taraf için uzlaştırma hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir.

17.10.2019 tarihinde resmî gazetede yayınlanan 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 26. Maddesi ile ise karışıklığa son verilerek maddeye aynı mağdura karşı ibaresi eklenmiş ve böylelikle bir veya birden fazla kişi tarafından aynı mağdura karşı işlenen suçların

işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz.”

²⁸⁴ 17/01/2019 tarihli Yargıtay 8.CD 2017/4244 Esas 2019/803 Karar sayılı kararı

tamamının uzlaşmaya tabi olması gerektiği aksi halde uzlaştırma hükümlerinin uygulanamayacağı düzenlemesi getirilmiştir.

Yukarıda belirtilen 3 farklı düzenleme ve Yargıtay kararı da dikkate alındığında bu tür farklı uygulamalar infaz hukukundaki kesin kararların da tekrar incelenmesine ve bu nedenle mahkemelerdeki iş yükünün azaltılması amaçlanmaktayken mahkemelere tekrar tekrar iş yükü olarak yeni dosyaların gelmesine sebep olunmaktadır. Özetle belirtmek istenen, düzenlemelerin tam olarak Kıta Avrupası ve Anglosakson hukukunda ne şekilde uygulandığının araştırılarak, akademik tavsiyeler ışığında düzenlemelerin daha sağlam, titizlikle ve uzun bir süreçte yapılması adalet sistemi açısından daha faydalı olacaktır. Aksi takdirde iş yüküne yönelik hafifleme getirilmesi amaçlanmışken ceza mahkemelerine tam tersi iş yükü eklenmiş olacaktır. Aksi takdirde yeni düzenlemeler nedeniyle hüküm kurulmuş dosyalarda dahi tekrar yargılamaların yapılması bozulan dosyaların mahkemeler tarafından ikinci ve hatta üçüncü kez incelenmek durumunda kalınmasına sebep olunacaktır.

Uygulamada karşılaşılan bir diğer sorun ise şikâyete tabi olmamakla birlikte²⁸⁵ uzlaştırmaya tabi olan suçlar bakımından gerçekleşmektedir. Şikâyete tabi olmayan ve madde metninde belirtilen katalog suçlar hakkında müşteki tarafın şikayetinin olmadığını beyan ettiği durumlarda, kanun gereği Cumhuriyet Başsavcılıkları Uzlaştırmaya Gönderme Kararı ile dosya hakkında karar vererek ilgili dosyayı her ne

²⁸⁵ Şikâyete tabi olmayan katalog uzlaştırmaya tabi olarak düzenlenen suçlar

1. Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, madde 86; madde 88),
2. Taksirle yaralama (madde 89),
3. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Tehdit (madde 106, birinci fıkra),
4. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116),
5. (Ek: 17/10/2019-7188/26 md.)(2) İş ve çalışma hürriyetinin ihlali (madde 117, birinci fıkra; madde 119, birinci fıkra (c) bendi),
6. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Hırsızlık (madde 141),
7. (Ek: 17/10/2019-7188/26 md.)(2) Güveni kötüye kullanma (madde 155),
8. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Dolandırıcılık (madde 157),
9. (Ek: 17/10/2019-7188/26 md.)(2) Suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi (madde 165),
10. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234),
11. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, madde 239),

kadar şikâyet olmasa da kanun gereği uzlaştırma kararı yazmak zorundadır. Gönderilen bu dosyalar için Uzlaştırma Bürosu tarafından uzlaştırmacı atanmakta ve hatta şikâyet olmamasına rağmen devlet tarafından bu giderler karşılanarak uzlaştırmacının sağlandığına dair belgenin alınmasıyla dosya kapatılmaktadır.

Katalog suçlarda belirtilen ve şikâyete tabi olmayan ilgili suçların da şikâyete tabi hale getirilmesi veya şikâyetinden vazgeçtiğini belirten müştekiler hakkında dosyalarda Başsavcılıklar tarafından Uzlaştırmaya Gönderme Kararı yazılmasına gerek olmadan uzlaştırmacının sağlandığına dair değerlendirme yapılarak Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararın verilebilmesi Başsavcılıkların iş yükünü azaltacaktır. Uygulamada bu tür durumlar sıklıkla karşılaşılmakta ve kanunen zorunlu olması nedeniyle Uzlaştırmaya Gönderme Kararları yazılarak uzlaştırmacı görevlendirmek durumunda kalınmakta ve bu nedenle iş yükünün de dışında gereksiz uzlaştırma maliyetleri de ortaya çıkmaktadır.

17/10/2019 tarihinde resmî gazetede yayınlanan Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile uzlaştırmaya tabi suçların kapsamı genişletilmiştir. Buna göre iş ve çalışma hürriyetinin ihlali, Güveni kötüye kullanma ve suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi suçları uzlaştırma kapsamına dahil edilmiştir. Değişiklik ile aynı zamanda uzlaştırmacının süresi içerisinde tamamlanamadığı durumlar için en fazla 20 günlük ek süre yerine her defasında 20 günü geçmemek üzere en fazla iki kez şeklinde değiştirilmiştir. Değişiklikler ile uzlaştırma kapsamına birden fazla suç eklenmiş olup, uzlaştırmacının soruşturma evresinde filtre görevini görme amacı sağlanarak mahkemelere daha az dosya gitmesine katkı sağlanmıştır. (Düzenlemeler 2009, 2016, 2019 yıllarında yapılmış ve uzlaştırmaya tabi suçların kapsamı genişletilmiştir.)²⁸⁶

²⁸⁶ 5271 sayılı Kanunun 253 üncü maddesinin başlığı “Uzlaştırma” şeklinde değiştirilmiş; maddenin birinci fıkrasının (b) bendine mevcut (2) ve (3) numaralı alt bentlerinden sonra gelmek üzere sırasıyla aşağıdaki alt bentler eklenmiş ve diğer alt bentler buna göre teselsül ettirilmiştir ve aynı fıkraya aşağıdaki bent eklenmiş; üçüncü fıkrasında yer alan “etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile” ibaresi madde metninden çıkarılmış; dördüncü fıkrasında yer alan “hâlinde, Cumhuriyet savcısı veya talimatı üzerine adli kolluk görevlisi” ibaresi “ve kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması hâlinde, dosya uzlaştırma bürosuna gönderilir. Büro tarafından görevlendirilen uzlaştırmacı” şeklinde ve “Cumhuriyet savcısı” ibaresi “Uzlaştırmacı,” şeklinde değiştirilmiş; dokuzuncu fıkrası yürürlükten kaldırılmış; onbirinci ve onikinci fıkralarında yer alan “Cumhuriyet savcısı” ibaresi “Uzlaştırma bürosu” şeklinde değiştirilmiş; onbeşinci ve yirmibirinci fıkralarında yer alan “Cumhuriyet savcısına” ibareleri “uzlaştırma bürosuna” şeklinde değiştirilmiş ve onbeşinci fıkraya aşağıdaki cümle eklenmiş; yirmiikinci fıkrasının birinci cümlesi ile yirmiördüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve

3.2.3. Önödeme Kurumunun İş Yüküne Etkisi

Yargılamayı hızlandırma ve iş yükünü azaltma anlamında önemli bir yere sahip olan ve alternatif çözüm yolu sayılabilecek önödeme kurumu ile gerek iş yükünün azaltılması gerekse uyuşmazlıkların hızlı sonuçlandırılması amaçlanmaktadır.

Önödeme 1935 yılında ilk olarak Belçika'da mahkemelerin iş yükünü hafifletmek amacıyla ortaya çıkmıştır. 287 Türk Ceza Kanunumuzda ise 75. Maddede düzenlenmiş olup hafif suçlar olarak kabul edilen bazı suçlarda mahkemelerin yükünü hafifletme, zaman ve giderlerde tasarruf sağlanması gibi nedenlerle kabul edilmiştir.²⁸⁸

maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir. “3. Tehdit (madde 106, birinci fıkra),” “5. Hırsızlık (madde 141), 6. Dolandırıcılık (madde 157),” “c) Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar.” “Uzlaştırma bürosu soruşturma dosyasını, raporu ve varsa yazılı anlaşmayı Cumhuriyet savcısına gönderir.” “Uzlaştırmacıya Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre ücret ödenir.” “(24) Her Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde uzlaştırma bürosu kurulur ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı ile personel görevlendirilir. Uzlaştırmacılar, avukatların veya hukuk öğrenimi görmüş kişilerin yer aldığı, Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen uzlaştırmacı listelerinden görevlendirilir. Uzlaştırmacı, hazırladığı raporu, tutanakları ve varsa yazılı anlaşmayı büroya gönderir. Uzlaştırma süreci sonunda soruşturma dosyaları, uzlaştırma bürosunda görevli Cumhuriyet savcıları tarafından sonuçlandırılır.” “(25) Uzlaştırmacıların nitelikleri, eğitimi, sınavı, görev ve sorumlulukları, denetimi, eğitim verecek kişi, kurum ve kuruluşların nitelikleri ve denetimleri ile uzlaştırmacı sicili, uzlaştırmacılar ve eğitim kurumlarının listelerinin düzenlenmesi, Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde kurulan uzlaştırma bürolarının çalışma usul ve esasları, uzlaştırma teklifi ile müzakere usulü, uzlaştırma anlaşması ve raporda yer alacak konular ile uygulamaya dair diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar, Adalet Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle düzenlenir.”

287 AHTIHAN Canan: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Ceza Hukukunda Adil Yargılanma hakkı bağlamında makul sürede yargılanma ilkesi* Yüksek Lisans Tezi s.91

²⁸⁸ Türk Ceza Kanunu Madde 75:

Madde 75- (1) Uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçların faili;

a) Adli para cezası maktu ise bu miktarı, değilse aşağı sınırını,

b) Hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için otuz Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı,

c) Hapis cezası ile birlikte adli para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezası için bu fıkranın (b) bendine göre belirlenecek miktar ile adli para cezasının aşağı sınırını,

Soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödendiği takdirde hakkında kamu davası açılmaz. (Ek cümleler: 17/10/2019-7188/16 md.) Failin on gün içinde talep etmesi koşuluyla bu miktarın birer ay ara ile üç eşit taksit hâlinde ödenmesine Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilir. Taksitlerin süresinde ödenmemesi hâlinde önödeme hükümsüz kalır ve soruşturmaya devam edilir. (Ek cümle: 24/11/2016-6763/12 md.) Taksirli suçlar hariç olmak üzere, önödemeye bağlı olarak kovuşturmayaya yer olmadığına veya kamu davasının düşmesine karar verildiği tarihten itibaren beş yıl içinde önödemeye tabi bir suçu işleyen faile bu fıkra uyarınca teklif edilecek önödeme miktarı yarı oranında artırılır.

Ön ödeme, Türk Ceza Kanunu'na göre ceza miktarı az olan ve bazı hafif suçlarda uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç sadece adli para cezasını gerektiren veya üst sınırı 6 ayı geçmeyen hapis cezaları dahil suçlarda ve ayrıca 75.maddede belirtilen suçlarda uygulanabilmektedir. Ön ödemenin gerçekleşmesi durumunda Cumhuriyet Savcısı tarafından kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilir. Kovuşturma aşamasında ise ön ödemenin yapılması durumunda mahkeme kamu davasının düşmesine karar verir.

Ön ödeme kurumu ile şüpheli, suçunu kabul ederek soruşturma aşamasında belirtilen miktarı ödemektedir. Bu sayede şüpheli hakkında kamu davası açılmamış

(2) Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde de fail, hakim tarafından yapılacak bildirim üzerine birinci fıkra hükümlerine göre saptanacak miktardaki parayı yargılama giderleriyle birlikte ödediğinde kamu davası düşer.

(3) Cumhuriyet savcılığınca madde kapsamına giren suç nedeniyle önödeme işlemi yapılmadan dava açılması veya dava konusu fiilin niteliğinin değişmesi suretiyle madde kapsamına giren bir suçta dönüşmesi halinde de yukarıdaki fıkra uygulanır.

(4) Suçla ilgili kanun maddesinde yukarı sınırı altı ayı aşmayan hapis cezası veya adli para cezasından yalnız birinin uygulanabileceği hallerde ödenmesi gereken miktar, yukarıdaki fıkralara göre adli para cezası esas alınarak belirlenir. (1)

(5) Bu madde gereğince kamu davasının açılmaması veya ortadan kaldırılması, kişisel hakın istenmesine, malın geri alınmasına ve müsadereye ilişkin hükümleri etkilemez.

(6) (Ek: 24/11/2016-6763/12 md.) Bu madde hükümleri;

a) Bu Kanunda yer alan;

1. Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi (98 inci maddenin birinci fıkrası),

2. Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması (madde 171),

3. Çevrenin taksirle kirletilmesi (182 nci maddenin birinci fıkrası),

4. Özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma (264 üncü maddenin birinci fıkrası),

5. Suçu bildirmeme (278 inci maddenin birinci ve ikinci fıkraları),

suçları,

b) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 108 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan suç,

c) (Ek:17/10/2019-7188/16 md.) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 74 üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan suç,

d) (Ek:17/10/2019-7188/16 md.) 4/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanununun 32 nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan suç,

bakımından da uygulanır. Bu fıkra kapsamındaki suçların beş yıl içinde tekrar işlenmesi hâlinde fail hakkında aynı suçtan dolayı önödeme hükümleri uygulanmaz.

(7) (Ek: 24/11/2016-6763/12 md.) Ödemede bulunulması üzerine verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar ile düşme kararları, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

veya açılmış olan dava hakkında davanın düşürülmesi sağlanmış olacaktır. Yargının iş yükü bu sayede azaltılmış olacak, suçlunun hafif suçlar nedeniyle kısa süre de olsa cezaevine girmesinin önüne geçilerek suçun bulaşıcılığı giderilmiş olacak ve bu sayede bireysel ve kamusal açıdan yarar sağlanmış olacaktır.²⁸⁹

Ön ödeme kurumunun doktrinde bir görüş tarafından idari yaptırım olarak kabul edildiği bir kısım olarak ise adli olarak kabul edildiği görülmektedir. Savcı sanık pazarlığı ile de benzediğine ilişkin görüşler bulunmakta olan ön ödemenin esasen ceza muhakemesi hukukuna tabi olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Bunun nedeni ise ön ödeme kurumu ile şahıs hakkındaki ceza ortadan kalkmakta ve hakkında muhakeme engeli oluşmaktadır.

3.2.4. Ağır iş Yükü

Adalet sistemindeki en temel problemlerden biri mahkemelerin ve savcılıkların ağır iş yükü ile karşı karşıya kalmak zorunda olmalarıdır. Geciken yargılamaların en büyük nedeni olarak belirtilebilen bu durumun azaltılması adına personel sayısının artırılması, yardımcı personel oluşturulması gibi yükü hafifletici unsurların da düşünülmesi gerekmektedir.

Yargıda iş yükü arttıkça her yıl devreden dosya sayıları da artmakta, istatistiki verilere göre de devreden dosya sayısı arttıkça bu dosyaların görülme süreleri de bir o kadar uzamaktadır.²⁹⁰

Hâkim ve savcı sayısının artırılması da iş yükünün ortadan kaldırılması noktasında tek başına yeterli olamayacaktır. Sayıdan çok nitelikli ve iş bilincine sahip yardımcı personelin bulunması çok daha hızlı ve aynı zamanda adaletli sonuca varılmasına katkı sağlayacaktır. Hakimler ve savcılar tarafından verilen kararların bir o kadar uygulanması ve takibinin de zorluğu düşünüldüğünde yardımcı personelin ne

²⁸⁹ ÖZEN Muharrem, KÖKSAL Atacan: *Önödeme ve Bazı Çözüm Önerileri* Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 70 (2) 2021: s.594 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1662658> (Erişim Tarihi 28.06.2021)

²⁹⁰ ÇELİK Demirhan : *Türkiye 'de Yargının Verimliliği, Etkinliği ve Niteliği Üzerine Kimi Gözlemler Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 2015 Cilt: 52 Sayı: 610 s.85

kadar ciddi boyutta önemli olduğu anlaşılacaktır.

Hemen hemen tüm adliyelerde özellikle mahkemelerin fazla dosya sayısına sahip olduğu durumlarda duruşma sıklıkları da göz önünde bulundurulduğunda haftada ortalama en az elli dosyanın görüldüğü bilinmektedir. Bu oranın Avrupa ülkelerine göre oldukça yüksek kaldığı aşikardır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin hâkim ve savcılarının iş yüklerinin azaltılmasına yönelik tavsiye kararında özellikle hâkim ve savcılarının idari işlerinin hâkim savcılar dışında başkaca kurumlar tarafından yerine getirilmesi gerektiği bu sayede en azından hâkim ve savcılarının az da olsa belirli iş yükünden kurtarılmış olacakları belirtilmektedir.

Hâkim ve savcılarının stajlarının 2 yıllık dönemi kapsadığı ve bu dönemin verimli geçirilemediğinden bahsedilmişti. Yapılabilecek en önemli ve bir o kadar da yerinde olabilecek düzenleme, staj dönemi boyunca stajyer hâkim ve savcılara az da olsa sorumluluklar verilmesidir. Bu sayede meslekteki hâkim ve savcılarının iş yükleri az da olsa bu 2 yıllık süreçte oldukça hafifletilmiş olacaktır. Bazı suçlar ve hukuk mahkemelerinde ise bazı dava türleri hakkında stajyer hâkim ve savcılara görevlendirmeler yapılmalı, bu dosyalar hakkında son kararın ilgili stajyer veya hâkim tarafından verilmesi sağlanmalıdır. Mahkemelerle ilgili örneğin talimat duruşmaları, keşif gibi mahkeme hâkimi tarafından uygun görülebilecek diğer işlerin stajyer hâkim ve savcılar tarafından yapılabilmesi iş yükünü oldukça hafifletecektir.

Ülkemizde yargının iş yükünün fazlalığı nedeniyle AİHM içtihatları arasında makul sürede yargılanma hakkının ihlalinde iş yükünün fazlalığı nedeniyle yargılama makamlarının tutumu en çok ihlal nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹¹

²⁹¹ 2020 Yılı Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporu s.15

<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/942021140107Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%2009.04.2021.pdf>

(Erişim Tarihi 01.08.2021)

3.2.5. Mülhakat Adliyeleri ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar

Mülhakatın kelime anlamı bir bütüne katılan ek anlamına gelmektedir. Mülhakat adliyesi terimi ise ağır ceza mahkemesi bulunmayan küçük ve orta ölçekli ilçelerdeki adliyeler için kullanılmaktadır. Ağır ceza mahkemesi bulunmayan bu tip adliyeler genellikle konum olarak kendilerine en yakın bölgede ağır ceza mahkemesi bulunan adliyelere bağlı olmaktadır.²⁹²

Mülhakat adliyeleri genellikle az sayıda hâkim ve savcılardan oluşmakta olup çoğunlukla adliye şartları ağır ceza merkezi bulunan adliyelere oranla yetersiz durumdadır. Genellikle personel sayılarının ve yeterli nitelikte olmayan personelin mülhakat adliyelerinde çoğunlukta olması adli süreçte aksaklıkların yaşanmasına neden olabilmektedir.²⁹³

Çoğunlukla mülhakat adliyeleri hükümet konaklarının bünyesinde bulunmakta ve bu adliyelerde ise genelde 2 hâkim ve 2 savcı olarak görevlendirme yapılmaktadır.

Mülhakat adliyelerinde görev yapmakta olan hâkim veya savcılardan birinin yıllık izin, doğum, görevlendirme, eş birleştirmesi veya tayin gibi başkaca nedenlerle görevinden ayrılması sonucu uzun süre hâkim-savcılarının tek başına kaldığı durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu gibi durumlarda ağır ceza merkezli adliyelerde bulunan komisyon başkanı veya Cumhuriyet Başsavcılarının geçici görevlendirme ile mülhakat adliyesine hâkim veya savcı görevlendirmesi gerekmekte, çoğunlukla bu görevlendirmeler adliyelerin birbirlerine olan uzaklıkları ve şartlar dikkate alındığından gerçekleştirilememekte veya çok geç yapılmaktadır. Uzun süren bu gibi süreçlerde geçici olarak görevlendirilen hâkim veya savcılarının mülhakat adliyelerindeki dosyalara bu süreçte adapte olmaları da süreci olumsuz etkilemektedir.

Mülhakat adliyelerinde uygulamada 2 yıl boyunca geçici görevlendirme olmaksızın tek başına savcı veya hâkim olarak görev yapmak durumunda kalınan

²⁹² Doğan Orhan: *Adliye Adalet Komisyonlarının*

Dünü, Bugünü ve Yarını, (Adalet Dergisi 2020/2 65. Sayı sayfa 662)

²⁹³ Türkiye Cumhuriyeti'nde yer alan Mülhakat adliyeleri ve bağlı buldukları ağır ceza merkezleri için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/f034f8bf-0834-42c8-8fb0-4270b6cfe09e.pdf> (Erişim Tarihi 25.09.2021)

örnekler mevcuttur. Sıklıkla karşılaşılan bir durum olmasa da bu gibi durumlar yargılamadaki hedeflenen makul süreyi olumsuz etkilemektedir.

3.2.6. Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporlarına İlişkin Sorunlar

Bilirkişilik müessesesi hâkim ve Cumhuriyet savcılarının ihtiyaç duyduğu özel ve teknik bilgiyi sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir nevi değerlendirme veya delil elde etme aracıdır denilebilir.²⁹⁴ Bilirkişilik, ceza muhakemesi ve hukuk muhakemesinde de maddi gerçeğe ulaşmaya aracılık etmektedir.²⁹⁵

Bilirkişilik kurumunun amacına, ispat konusuna, atama usullerine ve hangi durumlarda bilirkişiliğe başvurulabileceğine ilişkin düzenlemeler konumuz dışında kalacağından yalnızca konunun makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olan kısımlarına değinilecektir.

Bilirkişiliğin henüz bir meslek olarak kabul edilmediği görülmektedir. Bunun dışında her ne kadar hukuki konularda bilirkişiliğe başvurulmasının yasak olduğu HMK 266/1. Cümle ve 266/3.²⁹⁶ Cümle, 279/4²⁹⁷ hükümlerinde açıkça düzenlenmişse

²⁹⁴ Ceza Muhakemesi Kanunu madde 63/1

Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına re'sen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine karar verilebilir. (Değişik cümle: 3/11/2016-6754/42 md.) Ancak, genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz. (Ek cümle: 3/11/2016-6754/42 md.) Hukuk öğrenimi görmüş kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirmedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemez.

²⁹⁵ YOKUŞ SEVÜK Handan : *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik* s.57
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/95756> (Erişim tarihi 15.01.2021)

²⁹⁶ HMK madde 266

Mahkeme, çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde,

taraflardan birinin talebi üzerine yahut kendiliğinden, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir.

(Değişik cümle: 3/11/2016-6754/49 md.) Ancak genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz. (Ek cümle:

3/11/2016-6754/49 md.) Hukuk öğrenimi görmüş kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirmedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemez.

²⁹⁷

de uygulamada özellikle özel hukuk davalarında maalesef bilirkişilik yargı yetkisinin devri şeklinde kullanılmaktadır. Bu yetki devrine benzer bir rapor talebi elbette adil yargılanma hakkını da ihlal edecek sonuçlara da yol açabilmektedir.²⁹⁸

Ceza muhakemesinde bilirkişilik kurumunun şüpheli ve sanıklar yönünden oldukça önemli bir konumdadır. Birçok suçta bilirkişilik kurumuna başvurulmakta olup bu raporlar doğrultusunda ceza değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Uygulamada bilirkişi raporlarının çoğunun özensiz ve dikkatsiz bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. Merkezden uzak ilçe adliyelerinde az sayıda bilirkişilerin bulunduğu da düşünüldüğünde delil değerlendirme aracı olan bilirkişiliğin yargılamalarda olumsuzluklar oluşturduğu görülebilecektir.

Bilirkişiler tarafından hazırlanan raporların mahkemeler veya Cumhuriyet savcıları tarafından eksik bulunması durumunda tekrar bilirkişi ataması yapılarak dosya tekrar bilirkişiye rapor hazırlanması amacıyla devredilmektedir. Bilirkişilerin 3 aylık görev süresi²⁹⁹ olduğu düşünüldüğünde yargılamanın uzamasına etkisinin azımsanmayacak boyutta olduğu belirtilebilir. Uygulamada bilirkişiliğe gerekçesiz olarak itiraz edildiği, itiraz nedeniyle mahkemeler veya Cumhuriyet savcıları tarafından ikinci ve hatta üçüncü kez rapor aldırıldığı veya mahkeme tarafından atanan bilirkişiye tam ve net bir şekilde ne iş yapacağını belirtilmediği gibi durumlarda

HMK madde 279/4

(4) (Değişik: 3/11/2016-6754/54 md.) Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz.

²⁹⁸ ATALI Murat: 6754 SAYILI *Bilirkişilik Kanunu ve Hukuki Konularda Bilirkişilik* s.3275 Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 65 (4) 2016: sayfa 3271-3282

²⁹⁹ CMK madde 66

Atama kararı ve incelemelerin yürütülmesi

Madde 66

(1) Bilirkişi incelemesi yaptırılmasına ilişkin kararda, cevaplandırılması uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren sorularla inceleme konusu ve görevin yerine getirileceği süre belirtilir. Bu süre, işin niteliğine göre üç ayı geçemez. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre, bilirkişinin istemi üzerine, kendisini atayan merciin gerekçeli kararıyla en çok üç ay daha uzatılabilir.

bilirkişilik nedeniyle davalar bir hayli uzamaktadır.³⁰⁰

Bölge bilirkişilik listesi oluşturulurken hassas davranılarak alanında daha yetkin ve uzman bilirkişilerden bu listenin oluşturulmasına özen gösterilmesi yargılamanın niteliği ve makul sürede tamamlanmasına önemli bir katkı sağlanacaktır.

Yargılama süresince bilirkişiye başvurulacak olan durumlar özel ye da teknik bilgiyi gerektiren durumlarda açıkça düzenlenmişse de ceza ve hukuk yargılamasında başvurulmaması gereken durumlarda dahi bilirkişiliğe başvurulması davaların daha çok uzamasına neden olmaktadır. Uygulamada özellikle hukuk yargılamalarında karşılaşılan bu gibi durumlarda hakimler hukuki meselelerde de bilirkişi raporu aldırılmakta ve dosya en az bir veya iki duruşma uzamaktadır.³⁰¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de kararlarında bilirkişiliğin önemine dikkat çekmiş ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali konusunda bilirkişilik kurumu ile ilgili gecikme yaşandığı durumlarda sorumlu tarafı davalı devlet olarak belirtmiştir.³⁰² (Bilirkişiliğin de dahil edildiği makul sürede yargılanma hakkına ilişkin örnek kararlar için bkz. Mansur ve Türkiye kararı,³⁰³ Baraona ve Portekiz kararı,³⁰⁴ Guincho ve Portekiz kararı,³⁰⁵ König ve Almanya kararı,³⁰⁶ Martins Moreira ve Portekiz kararı,³⁰⁷ Simonavičius ve Litvanya kararı.³⁰⁸)

³⁰⁰ ARTUÇ a.g.e. s.169

³⁰¹ ÇELİK Demirhan: *Türkiye'de Yargının Verimliliği, Etkinliği ve Niteliği Üzerine Kimi Gözlemler Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 2015 Cilt: 52 Sayı: 610 s. 85

³⁰² İnceoğlu Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Seri 4* s. 273

³⁰³ Mansur ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57932>(Erişim Tarihi 13.09.2021)

³⁰⁴ Baraona ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57428> (Erişim Tarihi 13.09.2021)

³⁰⁵ Guincho ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57497> (Erişim Tarihi 13.09.2021)

³⁰⁶ König ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57511> (Erişim Tarihi 23.09.2021)

³⁰⁷ Martins Moreira ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57535> (Erişim Tarihi 24.09.2021)

³⁰⁸ Simonavičius ve Litvanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76076> (Erişim Tarihi 24.09.2021)

3.2.7. Uygulamada Tebligata İlişkin Karşılaşılan Sorunlar

Tebligata ilişkin sorunlar ceza hukuku özel hukuk ve idare hukukunun tümünde yargılamayı aksatan ortak bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yargılamaların başından sonuna kadar makul sürede gerçekleştirilmesi bakımından tebligat büyük önem taşır. Tebligatın usulüne uygun yapılması adil yargılanma hakkının gerçekleşmesi anlamında katkısı azımsanamaz. Tebligat ile birlikte ceza yargısı, hukuk yargısı ve idari yargı bağlamında taraflar süreç hakkında bilgi sahibi olur. Tebligatın usulüne uygun yapılamaması halinde taraflar yeterli düzeyde hukuki sürece katılamayacaktır. Gerek hukuki dinlenilme hakkının istenilen ölçüde kullanılabilmesi gerekse hak arama sürecinin doğru şekilde başlatılabilmesi için tebligatların usulüne uygun yapılması zorunludur. Tebligat kanununda belirtilenlerin uygulayıcılar tarafından yanlış uygulanmasının sonucu Bölge Adliye Mahkemeleri veya Yargıtay incelemelerinden bozularak dönen dosyaların çok daha kısa sürede tamamlanacakken en az beş yıl sürmesi makul sürede yargılanma hakkını ihlaline neden olmaktadır.³⁰⁹

Değişen düzenlemeler sonrasında posta memurlarının ve tebligat sürecinde yer alan personellerin kısa sürede kendilerini bu değişikliklere adapte edemedikleri görülmektedir. Tebligat memurlarının uygulamaya yönelik hataları nedeniyle yargılamaların uzamasına neden olmaları sonrasında ilgili memurlar hakkında caydırıcı cezai hükümlerin oluşturulması usulsüz tebligatların önüne geçilmesi adına olumlu bir yenilik olacaktır.³¹⁰

Elektronik Tebligat Yönetmeliği ile yeni düzenlemeler yapılarak elektronik tebligatın zorunlu olanların sayısının artırılması tebligatın hızlı bir şekilde yerine getirilmesi adına önemlidir.³¹¹ Bu sayede tebligat memurları tarafından yapılacak

³⁰⁹ ÜNAL Muharrem: *Hukuk Davalarının Uzamasının Nedenleri ve Yargılamada Çabukluğun Sağlanması* s.52

³¹⁰ KONCA KURT Nesibe: *Türk Hukukunda Tebligata İlişkin Güncel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri* TBB Dergisi 2014 (114) s.258 <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-114-1414> (Erişim Tarihi 10.08.2021)

³¹¹ Tebligatın elektronik yolla yapılması zorunlu olanlar

MADDE 5 – (1) Aşağıda belirtilen gerçek ve tüzel kişilere tebligatın elektronik yolla yapılması zorunludur:

a) 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar.

b) 5018 sayılı Kanunda tanımlanan mahallî idareler.

c) Özel kanunla kurulmuş diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan fonlar ve kefalet sandıkları.

ç) Kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı ortaklıkları, müessese ve işletmeleri.

hataların önüne geçilerek hem hız hem de maddi açıdan tasarruf sağlanacaktır.

Gusak ve Rusya kararında³¹² AİHM yalnızca tebligatın yapılmış olmasının yeterli olmadığı, tebligatta savunma için uygun zamanda tebliğin yapılmış olduğunu içeren bilginin yer alması gerektiğinden bahsetmiştir. Igor Vasilchenko ve Rusya kararında³¹³ duruşmadan bir gün önce tebligatın yapılmış olması, Zagorodnikov ve Rusya kararında³¹⁴ ise üç gün önce tebligatın yapılmış olmasının uygun zamanda tebliğ yapılmadığı anlamına geleceğini belirtmiştir.

Öncelikle elektronik tebligatın yaygınlaştırılması, bunun mümkün olmadığı durumlar için ise tebligatın PTT'den alınarak başka bir kurum tarafından icrasının sağlanması veya PTT'de yer alan bazı personelin yalnızca adalet teşkilatı için çalışma yürütmesi kanaatimizce tebligat işlemlerinin daha verimli, az maliyetli ve hızlı yapılmasına katkı sağlanmış olacaktır.

3.2.8. Yetkili Yargı Yerinin Makul Sürede Yargılanmaya Etkisi

Yargılama sürecinde hâkim ve savcılar tarafından çok sayıda yetkisizlik kararları verilebilmekte olup yetkisizlik kararının, karşı yetkisizlik kararı ile sonuçlanması halinde ise iki mahkeme veya savcılık arasında uyuşmazlık meydana gelmektedir. Soruşturma veya kovuşturmayla devam edilemeden bu hususun öncelikle çözümlenmesi gerekeceğinden uyuşmazlık hakkında karar verilene kadar uzun bir süre dosyalar askıda kalmaktadır.

d) Sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıklar.

e) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları.

f) Kanunla kurulanlar da dâhil olmak üzere tüm özel hukuk tüzel kişileri.

g) Noterler.

ğ) Baro levhasına yazılı avukatlar.

h) Sicile kayıtlı arabulucular ve bilirkişiler.

ı) İdareleri, kamu iktisadi teşebbüslerini veya sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıkları; adli ve idari yargı mercileri, icra müdürlükleri veya hakemler nezdinde vekil sıfatıyla temsile yetkili olan kişilerin bağlı bulunduğu birim.

(2) Birinci fıkra kapsamı dışında kalan gerçek ve tüzel kişilere, talepleri hâlinde elektronik tebligat adresi verilir. Bu durumda bu kişilere tebligatın elektronik yolla yapılması zorunludur.

³¹² Gusak ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104998> (Erişim Tarihi 07.09.2021)

³¹³ Igor Vasilchenko ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100461> (Erişim Tarihi 07.09.2021)

³¹⁴ Zagorodnikov ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80947>
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100461> (Erişim Tarihi 07.09.2021)

Askıda geçen bu süre uygulamada ortalama en az 6 ay sürmekte olup yoğun olan bölgelerde bu süre 8-9 aya kadar çıkmaktadır. Yalnızca 8-9 aylık sürecin yetkili mahkeme veya savcılığın tespiti amacıyla geçirilmesi AİHM’de muhtemel makul sürede yargılanma hakkının ihlalleri ile sonuçlanabilecektir.

Ceza yargılamalarına göre hukuk yargısında yetki kavramı daha net bir şekilde düzenlendiğinden ceza yargısındaki yetkisizlik kararları hukuk yargısına oranla bir hayli fazladır. HMK 331/2’deki düzenleme nedeniyle yargılamaların uzamasına neden olunması gibi hukuk yargılamasında çeşitli durumlar varsa da tez konumuzun ceza hukuku ile ilgili olması nedeniyle bu konulara değinilmeyecektir.

Uygulamada birliğin olmadığı ve hatta Yargıtay Daireleri arasında dahi görüş ayrılığının bulunduğu nitelikli dolandırıcılık suçu, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması suçu ve nitelikli hırsızlık suçlarından yetkili yer mahkemesine ilişkin uygulamadaki örneklerinden bahsetmek gerekirse,

Nitelikli dolandırıcılık suçunda yer alan,

- Bilişim sistemlerinin, banka veya kredi kurumlarının araç olarak kullanılması suretiyle ve kişinin, kendisini kamu görevlisi veya banka, sigorta ya da kredi kurumlarının çalışanı olarak tanıtması veya bu kurum ve kuruluşlarla ilişkili olduğunu söylemesi suretiyle işlenmesi durumunda,³¹⁵

³¹⁵ Nitelikli dolandırıcılık

Madde 158-

“(1) Dolandırıcılık suçunun;

a) Dinî inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle,

b) Kişinin içinde bulunduğu tehlikeli durum veya zor şartlardan yararlanmak suretiyle,

c) Kişinin algılama yeteneğinin zayıflığından yararlanmak suretiyle,

d) Kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu meslek kuruluşlarının, siyasi parti, vakıf veya dernek tüzel kişiliklerinin araç olarak kullanılması suretiyle,

e) Kamu kurum ve kuruluşlarının zararına olarak,

f) Bilişim sistemlerinin, banka veya kredi kurumlarının araç olarak kullanılması suretiyle,

g) Basın ve yayın araçlarının sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle,

h) Tacir veya şirket yöneticisi olan ya da şirket adına hareket eden kişilerin ticari faaliyetleri sırasında; kooperatif yöneticilerinin kooperatifin faaliyeti kapsamında,

Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması suçunda,

- Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması suçunda kart sahiplerinin rızası dışında kullanılması sonucu kendisine veya başkasına yarar sağlanması durumunda,
- Başkasına ait kredi kartının ilişkilendirilerek oluşturulan sahte banka veya kredi kartının üretilmesi satılması devredilmesi, satın alınması veya kabul edilmesi halinde,
- Sahte olarak oluşturulan veya üzerinde sahtecilik yapılan banka veya kredi kartlarının kullanılması suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlanması durumunda,³¹⁶

i) Serbest meslek sahibi kişiler tarafından, mesleklerinden dolayı kendilerine duyulan güvenin kötüye kullanılması suretiyle,

j) Banka veya diğer kredi kurumlarınca tahsis edilmemesi gereken bir kredinin açılmasını sağlamak maksadıyla,

k) Sigorta bedelini almak maksadıyla,

l) (Ek: 24/11/2016-6763/14 md.) Kişinin, kendisini kamu görevlisi veya banka, sigorta ya da kredi kurumlarının çalışanı olarak tanıtmaya veya bu kurum ve kuruluşlarla ilişkili olduğunu söylemesi suretiyle,

İşlenmesi halinde, üç yıldan on yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezasına hükmolunur. (Ek cümle: 29/6/2005 – 5377/19 md.; Değişik: 3/4/2013-6456/40 md.) Ancak, (e), (f), (j), (k) ve (l) bentlerinde sayılan hâllerde hapis cezasının alt sınırı dört yıldan, adli para cezasının miktarı suçtan elde edilen menfaatin iki katından az olamaz.

(2) Kamu görevlileriyle ilişkisinin olduğundan, onlar nezdinde hatırı sayıldığından bahisle ve belli bir işin gördürüleceği vaadiyle aldatarak, başkasından menfaat temin eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) (Ek fıkra: 24/11/2016-6763/14 md.) Bu madde ile 157 nci maddede yer alan suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında; suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde verilecek ceza bir kat artırılır.”

³¹⁶ Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması

Madde 245 – (Değişik: 29/6/2005 – 5377/27 md.)

“(1) Başkasına ait bir banka veya kredi kartını, her ne suretle olursa olsun ele geçiren veya elinde bulunduran kimse, kart sahibinin veya kartın kendisine verilmesi gereken kişinin rızası olmaksızın bunu kullanarak veya kullandırarak kendisine veya başkasına yarar sağlarsa, üç yıldan altı yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Başkalarına ait banka hesaplarıyla ilişkilendirilerek sahte banka veya kredi kartı üreten, satan, devreden, satın alan veya kabul eden kişi üç yıldan yedi yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Sahte oluşturulan veya üzerinde sahtecilik yapılan bir banka veya kredi kartını kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlayan kişi, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

Nitelikli Hırsızlık suçunda bulunan,

- Hırsızlık suçunun bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle işlenmesi durumunda,³¹⁷

(4) Birinci fıkrada yer alan suçun;

a) Haklarında ayrılık kararı verilmemiş eşlerden birinin,

b) Üstsoy veya altsoyunun veya bu derecede kayın hısımlarından birinin veya evlat edinen veya evlâtlığın,

c) Aynı konutta beraber yaşayan kardeşlerden birinin,

Zararına olarak işlenmesi hâlinde, ilgili akraba hakkında cezaya hükmolunmaz.

(5) (Ek: 6/12/2006 – 5560/11 md.) Birinci fıkra kapsamına giren fiillerle ilgili olarak bu Kanunun malvarlığına karşı suçlara ilişkin etkin pişmanlık hükümleri uygulanır.”

³¹⁷ Nitelikli hırsızlık(1)

Madde 142-

“(1) Hırsızlık suçunun;

a) Kime ait olursa olsun kamu kurum ve kuruluşlarında veya ibadete ayrılmış yerlerde bulunan ya da kamu yararına veya hizmetine tahsis edilen eşya hakkında,

b) (Mülga: 18/6/2014-6545/62 md.)

c) Halkın yararlanmasına sunulmuş ulaşım aracı içinde veya bunların belli varış veya kalkış yerlerinde bulunan eşya hakkında,

d) Bir afet veya genel bir felaketin meydana getirebileceği zararları önlemek veya hafifletmek amacıyla hazırlanan eşya hakkında,

e) Adet veya tahsis veya kullanımları gereği açıkta bırakılmış eşya hakkında,

f) (Mülga: 2/7/2012-6352/82 md.)

İşlenmesi hâlinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Suçun;

a) Kişinin malını koruyamayacak durumda olmasından veya ölmesinden yararlanarak,

b) Elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak suretiyle ya da özel beceriyle,

c) Doğal bir afetin veya sosyal olayların meydana getirdiği korku veya kargaşadan yararlanarak,

d) Haksız yere elde bulundurulmuş veya taklit anahtarla ya da diğer bir aletle kilit açmak veya kilitletmesini engellemek suretiyle,

e) Bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle,

f) Tanınmamak için tedbir alarak veya yetkisi olmadığı halde resmi sıfat takınarak,

g) (...) (1) büyük veya küçük baş hayvan hakkında,

h) (Ek: 18/6/2014-6545/62 md.) Herkesin girebileceği bir yerde bırakılmakla birlikte kilitlemek suretiyle ya da bina veya eklentileri içinde muhafaza altına alınmış olan eşya hakkında,

İşlenmesi hâlinde, beş yıldan on yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Suçun, bu fıkranın (b) bendinde belirtilen surette, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olan kimseye karşı işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte biri oranına kadar artırılır.(1)

(3) Suçun, sıvı veya gaz hâlindeki enerji hakkında ve bunların nakline, işlenmesine veya depolanmasına ait tesislerde işlenmesi halinde, beş yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin bir

Belirtilen hallerde yetkili mahkeme veya savcılığın hangi yargı çevresinde olduğuna yönelik kesin bir düzenleme yer almamakta olup yetkili yerin tespitinde Yargıtay 15. Ceza Dairesi ve 5. Ceza Dairesi arasında dahi farklı görüşler bulunmaktaydı.

Yargıtay 5. Ceza Dairesi tarafından 2015/9472 Esas 2015/15137 Karar³¹⁸ sayılı kararı ile suça konu malın failin hakimiyetine girdiği anda tamamlandığı buna göre suç yerinin suça konu paranın havale edildiği bankanın bulunduğu yerde yani şüphelinin hakimiyet alanına girdiği yerde suçun işlenmiş sayılacağından bahsedilmiştir.

Yargıtay 15. Ceza Dairesi tarafından 2020/7938 Esas 2020/11884 Karar sayılı kararı ile ise kararda paranın çekildiği yerin fiilin gerçekleştirildiği yer olması nedeniyle suçun işlendiği yerin ATM'den paranın çekildiği yer olduğuna hükmetmiştir.

Örneklerle açıklanmaya çalışıldığı üzere uygulamada benzer nitelikteki suçlar arasında farklı iki Yargıtay kararı oluşabilmekte ve bu örnekler dışında yukarıda belirtilen suçlarda da buna benzer şekilde durumlarla karşılaşılabilir. Yetkili yer hususunda farklı görüşlerin ve uygulamada birliğin olmaması soruşturma veya kovuşturma evresinin başlangıcında yetkisizlik kararları verilerek yargılama süresinin azımsanamayacak bir kısmının yetki sorunu ile geçirilmesi anlamına gelmektedir. Bu hususun gerek içtihatlarla gerek yasal düzenlemelerle netliğe kavuşturulması büyük önem arz etmektedir.

Uygulamada yaşanan bu yetkisizlik sorunu sonrasında 8/7/2021 tarihinde resmî gazetede yayınlanan 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun madde 10 ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 12. Maddesinin 6. Fıkrasına "*Bilişim sistemlerinin, banka veya kredi*

örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ceza yarı oranında artırılır ve onbin güne kadar adli para cezasına hükmolunur. (2)

(4) (Ek: 6/12/2006 – 5560/6 md.) Hırsızlık suçunun işlenmesi amacıyla konut dokunulmazlığının ihlali veya mala zarar verme suçunun işlenmesi halinde, bu suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi için şikâyet aranmaz.

(5) (Ek: 18/6/2014-6545/62 md.) Hırsızlık suçunun işlenmesi sonucunda haberleşme, enerji ya da demiryolu veya havayolu ulaşımı alanında kamu hizmetinin geçici de olsa aksaması hâlinde, yukarıdaki fıkralar hükümlerine göre verilecek ceza yarısından iki katına kadar artırılır."

³¹⁸ 16/10/2015 tarihli Yargıtay 15. CD 2020/7938 Esas 2020/11884 Karar

kurumlarının ya da banka veya kredi kartlarının araç olarak kullanılması suretiyle işlenen suçlarda mağdurun yerleşim yeri mahkemeleri de yetkilidir.” şeklinde düzenleme getirilmiştir.

Düzenleme ile mağdurun yerleşim yerinin de yetkili olduğuna dair düzenleme getirilmiş ve bu sayede uygulamada genellikle mağdurun şikâyetinde bulunduğu yer ile hukuki menfaatin temin edildiği yerin farklı yerler olması nedeniyle yetkisizlik yazılmaktayken yetkili yerin artık aynı zamanda mağdurun yerleşim yeri de olması nedeniyle şikâyetinde bulunulan yerde soruşturmaya veya kovuşturmaya devam olunacaktır. Bilişim suretiyle işlenen suçlarda geç de olsa bu düzenleme ile uygulamada çokça karşılaşılan bu sorun, mağdurun yerleşim yerinin eklenmesi ile açıklığa kavuşturulmuştur.

Yalnızca bu suçlara yönelik yapılan düzenleme sonrasında uygulamada bilişim suçlarının zaten oldukça uzun sürede tamamlanabildiği düşünüldüğünde yerinde bir değişiklik olmuştur. Bu ve buna benzer şekilde ceza hukuku ve hatta idare hukuku alanında sık yetkisizlik kararlarının verilmesinin önüne geçilmesi yargılamalara oldukça hız kazandıracaktır.

3.2.9. CMK'nın 231. Maddesinin 11. Fıkrasına Yönelik Değerlendirme

İlk derece mahkemeleri tarafından verilen Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararları denetim süresi içerisinde kasti bir suç işlenmesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklere aykırı davranılması halinde açıklanmaktadır. Madde metni;

Ceza Muhakemesi Kanunu Hükmün açıklanması ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması başlıklı 231. Maddenin 11. Fıkrası³¹⁹ *“Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklere aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın*

³¹⁹ Ceza Muhakemesi Kanunu 231. Maddesinin 11. Fıkrasının, 6/12/2006 tarihinde 5560 sayılı kanunun 23. Maddesi ile eklenmiştir.

yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir.” şeklinde düzenlenmiştir.

231. maddenin 11. Fıkrasının 2. cümlesi incelendiğinde, ilk derece mahkemesi tarafından verilen hüküm ancak ve ancak denetim yükümlülüğüne uyulmadığı halde cezanın yarısına kadar belirlenecek kısmının infaz edilmemesine veya koşulları oluşmuşsa hapis cezasının ertelenmesine karar verilebileceği belirtilmektedir.

İlgili düzenleme ilk derece mahkemesi kararlarının yalnızca denetim yükümlülüğüne uyulmadığı halde değiştirilebileceğini düzenlemektedir. Bu değişiklik ise hükümde yalnızca *“cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara”* çevrilmesine hali ile sınırlıdır. Bunun dışında gerek denetim süresi içerisinde kasti suç işlenmesi olsun, gerekse denetim yükümlülüğüne uyulmadığı hal olsun hükümde hâkim tarafından herhangi bir değişiklik yapılması mümkün değildir. Hatta hâkim tarafından hükümde açıkça hukuka aykırılıklar tespit edilse dahi hükümde herhangi bir değişiklik yapılmadan hükmün aynen açıklanması gerekecektir.

İlk derece mahkemeleri tarafından verilen kararların büyük bir kısmı düzenlenen bu iki hale uymamakta olup kararların ilk derece mahkemesi tarafından yanlış bir şekilde verildiği açıkça anlaşılır olmasına rağmen mahkeme bu kararı değiştirmeden aynen açıklamak durumunda kalacaktır.

Başka bir deyişle ilk derece mahkemeleri tarafından verilen Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının madde metni nedeniyle çoğunlukla daha önce verilmiş olan hüküm aynen açıklanmak zorunda kalmaktadır.

İlk derece mahkemesi hükmün açıklanması esnasında dosyanın esasına giremediğinden hükmü olduğu şekli ile açıklamaktadır. Her ne kadar belirtilen tek hal bu düzenlemeye istisna olsa da mahkeme, verilmiş olan kararların yine de esasına girememekte ve hükmü maddede belirtilen sınırlar dahilinde açıklamak durumunda kalmaktadır.

Bu düzenlemeye örnek olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına konu hükmünde suçun unsurları oluşmamasına rağmen suçun unsurlarının oluştuğundan bahisle hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verildiği, hüküm açıklanacağı sırada bu hukuka aykırılık fark edilse dahi mahkemece 231/11 fıkrası gereğince beraat hükmü verilemeyip hüküm aynen açıklanacaktır. Hükümdeki bu hatalar ancak istinaf veya temyiz yasa yolu ile giderilebilecektir. Bu durum da yargılamanın gereksiz uzamasına yol açacaktır.

Uygulamada bu eksikliğin mahkemece fark edilmesi durumunda, hüküm açıklanarak son kısma bu hükmünde yer alan eksiklikler mahkemece belirtilerek o yer Cumhuriyet Savcısı, sanık veya müşteki tarafından istinaf veya temyiz yoluna gidilerek bu eksikliğin giderilmesi adına yol gösterilmektedir.

3.3. TÜRK HUKUKUNDA MAKUL SÜRENİN UYGULANABİLMESİNE İLİŞKİN MÜCADELELER

3.3.1. AİHM'e Başvuru Öncesi Tazminat Teklifi 6384 Sayılı Yasa

AİHM ihlal kararları sonucunda üye devletlerin kendi iç hukuklarında yaptıkları düzenlemelere bir örnek olarak da ülkemizde uzun yargılamaların neden olduğu ihlallerin önüne geçmek amacıyla mecliste kabul edilen 6384 sayılı Yasa olmuştur.

Esasen bu yeniliğin AİHM tarafından verilen Ümmühan Kaplan ve Türkiye kararı³²⁰ dikkate alınarak da gerçekleştirildiği söylenebilir. Ümmühan Kaplan ve Türkiye kararı makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili ve pilot karar olması nedeniyle oldukça önemli bir karardır. Bu karar sonrasında çıkarılan 6384 sayılı kanun sonrası AİHM, Demiroğlu ve Türkiye³²¹ kararında olduğu gibi kanun nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmediğinden bahisle başvuruları reddetme yoluna gitmiştir.

³²⁰ Ümmühan Kaplan ve Türkiye kararı (Türkçe Çevirisi) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120398> (Erişim Tarihi 01.06.2021)

³²¹ Demiroğlu ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203757> (Erişim Tarihi 03.06.2021)

Benzer şekilde Rumpf ve Almanya pilot kararında³²² AİHM idare mahkemelerinde gerçekleşen uzun yargılamalar nedeniyle tazmin ile telafi yönteminin getirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. 2011 Aralık ayında Almanya bu yolda yeni kanun çıkararak iç hukukunu AİHM tavsiyesi ile düzenlemiştir. Değişiklik sonrasında da Taron Almanya³²³ ve Garcia Cancio³²⁴ Almanya kararlarında bu kanunun uygulamasına gidilmediğinden bahisle başvurular reddedilmiştir.

6384 Sayılı Yasa, Makul Sürede Yargılanma İlkesi açısından önemli bir yere sahiptir. Keza ilgili kanunun 2. Maddesinde,

“(1) Bu Kanun:

a) Ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı,

b) Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği, iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış başvuruları kapsar.”

Şeklinde düzenleme bulunmaktadır. Kanunun en temel amaçları arasında madde 6/1’de makul sürede yargılanma hakkına yönelik olarak gerçekleşen ihlallerin önüne geçme çabası bulunmaktadır.

Başvuruları incelemek üzere hâkim ve savcılardan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış olan başvurular hakkında ihlal ile sonuçlanması muhtemel olan uyuşmazlıklara ilişkin olarak bir nevi uzlaşma görevi üstlenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken, önceden AİHM’e bir başvurunun bulunması şartıdır.

Kanun kapsamında yapılacak olan müracaatların süresi iki şekilde düzenlenmiştir. Birincisi, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı aylık süre, yani 19.1.2013 tarihi olan yürürlük tarihinden sonra 19.7.2013 tarihinde, ikinci olarak ise AİHM tarafından başvuruculara kabul edilmezlik kararı tebliğinden itibaren bir

³²² Rumpf ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100307> (Erişim Tarihi 06.06.2021)

³²³ Taron ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111244> (Erişim Tarihi 09.06.2021)

³²⁴ Garcia Cancio ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111245> (Erişim Tarihi 11.06.2021)

aylık süre olarak düzenlenmiştir.³²⁵

Komisyunun yetkisi 2. madde ile sınırlı tutulmuş olup bu durum AİHM’de yer alan haklara kıyasla çok az bulunarak eleştirilmiştir. 2. maddede belirtilen yetki sınırı ceza hukukundaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı, mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği başvuruları kapsamaktadır.

Komisyon yetkisinin, kanunda iç hukuk yollarının tüketilme şartı olarak belirtildiğinden bahisle lüzumsuz yere hukuk süreci uzatılmış olduğu şeklinde eleştiriler bulunmaktaysa da kanımızca bu düşünce hatalıdır. Keza makul sürede yargılanma hakkının, diğer haklardan en büyük farkı iç hukuk yollarının tüketilme şartının AİHM tarafından zorunlu olarak görülmemesidir. Keza AİHM kararları incelendiğinde makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yönelik kararların birçoğunda iç hukuk yolları tüketilmemişse de hak ihlali ile uyumsuzluklar sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle her ne kadar bu yol zorunlu tutulmuş ve süreç uzatılmıştır şeklinde eleştiriler yer almaktaysa da başvurucu bu hakkını kullanmadığı durumda etkin başvuru yolunun olmadığından ve halen yargılamaya ilişkin kesin karar verilemediğinden bahisle 6384 sayılı kanun yoluna başvurmadan AİHM’e başvuru yapıldığı durumda, kuvvetle muhtemel AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmediğinden bahisle başvuruyu geri çevirmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi tarafından SÖ, B No 2013/7087, 18/9/2014 Karar sayılı kararı ile:

Başvurucu, makul sürede tamamlanmayan uyumsuzluk hakkında tazminat talebinde bulunmuştur. Yargılama sekiz yıl sürmüş olup Anayasa Mahkemesi, 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun ile kurulmuş olan Komisyon tarafından 10.4.2014 tarihinde 10.000,00 TL tazminata hükmettiğini tespit ederek makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermişse de ilgili 10.000,00 TL tazminat

³²⁵ YILDIRIM Zeki: *6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım* s. 25

kararının ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırdığından bahisle diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden de incelenmeksizin düşmesine karar vermiştir.³²⁶

AİHM Yunanistan ile ilgili Athanasiou ve Yunanistan makul sürede yargılanma hakkına yönelik olarak pilot karar vererek iç hukuk yollarında tazmin yolu ile telafi tavsiyesinde bulunmuştur. 2012 yılında Yunanistan iç hukuk yolunu benzer şekilde düzenledikten sonra Teknikî Olympiaki ve Yunanistan kararında³²⁷ tazmin yoluna başvurulmadığından bahisle AİHM başvuruyu reddetmiştir.

3.3.2. Adalet Akademisi Çalışmaları ve Meslek İçi Eğitimler

Adalet Akademisi, 1985 yılında Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Ankara'da Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kurum 2003 yılında tekrar bağımsız olarak oluşturularak 4954 sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu kabul edilmiştir. 703 sayılı Anayasa değişikliği sonrasında ilk olarak Türkiye Adalet Akademisi kapatılmış olup 10 Temmuz 2018 tarihinde Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi olarak görev ve hizmete devam etmiştir.³²⁸

2019 yılı 34 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile tekrar oluşturulan Adalet Akademisi, staj yapmakta olan hâkim ve Cumhuriyet savcılarını mesleğe hazırlamak ve adapte etmek amacıyla kurulan belki de en önemli kurumdur. Adalet Akademisi meslek öncesinde staj eğitiminin dışında meslek içi eğitimler de vermekte olup bu eğitimlerde hem teorik hem de pratik bilgiler vermektedir.³²⁹

Adalet Akademisi eğitimlerine öğretim görevlilerinin dışında meslek içerisinde belirli kıdeme sahip hâkim ve cumhuriyet savcılarının da eğitime katıldığı görülmektedir. Bu nedenle eğitimin stajyer hâkim ve savcılara teorik bilgilerin dışında ayrıca uygulamaya yönelik de oldukça yararlı bilgiler içerdiği söylenebilir. Akademide

³²⁶ KOÇ Muharrem İlhan, KAPLAN Recep: *Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi* Anayasa Mahkemesi Yayınları Haziran 2017 s. 17 Bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/3506/kabul_edilebilirlik.pdf

³²⁷ Teknikî Olympiaki ve Yunanistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152683> (Erişim Tarihi 11.06.2021)

³²⁸ <https://taa.gov.tr/sayfa/tarihce> (Erişim Tarihi 03.07.2021)

³²⁹ <https://taa.gov.tr/haber/yenilenen-egitim-vizyonu-adalet-akademisi> (Erişim Tarihi 20.09.2021)

Yargıtay daire başkanlarının, üyelerinin, Başsavcılarının, Bölge Adliye Mahkemeleri daireleri başkanlarının ve üyelerinin de eğitime katıldığı da düşünüldüğünde meslekte çok tecrübeli makamların da staj döneminde stajyerlere büyük katkı sağladığı görülecektir.

Özellikle son dönemde hâkim ve savcı ihtiyacının ciddi düzeyde olması nedeniyle staj süreleri kısaltılmış, yeterli eğitim tamamlanmadan birçok hâkim ve savcı göreve başlamıştır. Bir yıllık staj eğitiminin, hukuk fakültesinden yeni mezun olan adaylara faydalı olacaksa da yeterli olması beklenemeyecektir. Bu nedenle meslek öncesi staj eğitiminden çok meslek içi eğitimlerin özellikle sanal ortamda uzaktan eğitim yolu ile devam ettirilmesinin önemi çok büyüktür. Türkiye Adalet Akademisi bu nedenle bünyesinde Uzaktan Eğitim Platformu oluşturarak online meslek içi eğitimlere başlamıştır.³³⁰

Mesleğe hazırlanan stajyer hâkim ve savcılarının mesleğe başlamaları ile mesleğe adapte olmalarının önemi yargılamaların çabuk ve yerinde kararlar verilmesi adına ciddi öneme sahiptir. Bu adapte öncesinde staj döneminin belki de en verimli eğitimin Adalet Akademisi tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir. Her konu hakkında düzenli olarak uygulamaya yönelik pratik gösteren ve meslekten görevlendirilen hâkim savcılarının yanı sıra, Yargıtay kararlarını bizzat uygulayan üyeler ve hatta başkanların derslere katılarak içtihatların neden ve ne şekilde oluşturulduğuna yönelik bilgileri vermeleri son derece önemlidir.

Meslekte tecrübeli olan hâkim savcılar için de dahil olmak üzere meslek içi eğitimlerin sıklaştırılmasının önemi büyüktür. Bazı detay içeren uyuşmazlık veya cezalar hakkında hâkim savcılarının uzun süre BAM veya Yargıtay kararı aramak yerine bu konuların eğitimlerle daha hızlı kavranmasının sağlanması, adalet sistemindeki en önemli sorunlardan birine çözüm getirecektir. Her ne kadar Adalet Akademisinin meslek öncesi ve meslek içi olmak üzere eğitim konusunda ciddi faydaları olduğu belirtilmişse de yalnızca eğitim yolu ile adalet sistemindeki aksaklıkların çözümüne Akademinin tek başına yeterli olması beklemek de doğru olmayacaktır.

³³⁰ <https://uzem.taa.gov.tr/>

3.3.3. HMK'da Makul Süreye İlişkin Olumlu Değişiklikler

Hukuk yargısında da tez konumuzdan sapmamak adına kısaca yapılan olumlu değişikliklere değinmek gerekirse;

22/07/2021 tarihinde yapılan değişiklik öncesi HMK'nın ön inceleme aşamasına dair 140/5 maddesinde taraflara dilekçelerinde dayandıkları belge ve delillerin mahkemeye getirilmesi amacıyla 2 haftalık kesin süre verilmesine ilişkin düzenleme bulunmaktayken yapılan kanun değişikliği sonrasında HMK madde 139 gereği yapılan ön inceleme duruşması davetiyesinde bu belgelerin duruşma gününe kadar getirmeleri veya gerekli açıklamaları yapmaları aksi halde bu delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılacakları belirtilerek ön inceleme aşamasında yeniden delillerin ibrazı için ek süre verilmeyerek yargılamanın daha fazla uzaması önlenmiştir.

Bir başka değişiklik ise sözlü yargılama usulüne ilişkindir. Bu değişikliğe göre daha önce HMK 186/1'de tahkikatın sona erdirilip sözlü yargılamaya geçileceği hususunun taraflara tefhim edilerek veya duruşmada hazır bulunmayan taraflara ise sözlü yargılama gün ve saatini ve belirlenen gün ve saatte hazır bulunmadıkları takdirde yokluklarında hüküm verileceği hususu tebliğ yolu ile meşruhatlı olarak bildirilmesi zorunluymuşken 22/7/2020 tarihinde yapılan değişiklik ile mahkemenin aynı duruşmada tahkikatın bittiğini tefhim edip sözlü yargılamaya geçileceği belirtilmiştir. Ayrıca yine kanun maddesinde taraflar hazır bulunsun veya bulunmasın sözlü yargılama için taraflara ayrıca davetiye gönderilmez hükmü ile yargılamanın böylelikle daha hızlı yapılması amaçlanmıştır.

3.3.4.Cumhuriyet Savcısının Kamu Davasının Açılmasındaki Takdir Yetkisi ve Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Bir suçun işlendiğine dair yeterli şüphenin varlığı halinde Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame tanzim edilerek kamu davası açılmaktadır.³³¹ Ceza Muhakemesi Hukuku, kovuşturma mecburiyeti ilkesi taşıdığından yeterli şüpheye ulaşan Cumhuriyet savcısının kamu davasını açması kural olarak zorunludur.³³² Bu zorunluluğa CMK 171/1 hükmü uyarınca istisna getirilmiş olup³³³ kamu davasının

³³¹ FEYZİOĞLU Metin: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler s.41 TBB Dergisi, Sayı 62, 2006

³³² Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Ceza Muhakemesi kanunu, kovuşturma mecburiyeti ilkesini benimsemiş olup her iki usul kanunu da istisnai hallerde Cumhuriyet savcısına takdir yetkisi tanınmıştır.

³³³ Kamu davasını açmada takdir yetkisi

Madde 171 – (Değişik: 6/12/2006 – 5560/22 md.)

“(1) Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebilir.

(2) (Değişik: 17/10/2019-7188/19 md.) Uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, Cumhuriyet savcısı, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verebilir. Suçtan zarar gören veya şüpheli, bu karara 173 üncü madde hükümlerine göre itiraz edebilir.

(3) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için;

a) Şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması,

b) Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi,

c) Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması,

d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,

koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

(4) Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez.

(5) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

(6) (Ek: 17/10/2019-7188/19 md.) Bu madde hükümleri;

açılmasının ertelenmesi ise CMK 171/2 hükmü ile tanınmıştır. Bu istisnalar kovuşturma mecburiyetinin karşıtı olarak maslahata uygunluk ilkesini oluşturmaktadır. Her iki fıkra da aynı maddede düzenlenmesine rağmen iki fıkra esasen farklı uygulamalar³³⁴ gerektiren düzenlemelerdir. Her iki düzenleme de savcı sanık pazarlığının filtreleme etkisine benzer bir yöntem olarak oluşturulmuştur. CMK 171/1 hükmü gereğince yeterli şüpheye ulaşıldığında şahsi cezasızlık ve etkin pişmanlık hükümlerinin uygulandığı durumlarla madde metni sınırlı olarak bir yetki tanımıştır.³³⁵ Düzenlemeden anlaşılması gereken öncelikle yeterli şüpheye ulaşılmasının, sonrasında ise şahsi cezasızlık sebebi veya etkin pişmanlık hallerinden birinin birlikte bulunması gerektiğidir.³³⁶ Yeterli şüpheye ulaşılmadığında Cumhuriyet savcısı CMK 171 yerine CMK 172 gereğince yeterli şüphenin bulunamadığı gerekçesi ile Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar verecektir.³³⁷

CMK 171 hükmü gereğince uygulanabilen ve TCK'da düzenlenen şahsi cezasızlık sebeplerine örnek olarak CMK 167'de belirtilen bölümdeki suçlarla ilgili durumlarda, suçun cezasının tamamen kaldırıldığı durumlarda da kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilecek olup ayrıca kamu davasını açmada takdir yetkisinin Cumhuriyet savcısı tarafından kullanıldığı durumlarda bu karara itiraz edilemeyeceği düzenlenmiştir.³³⁸ (Bu düzenleme doktrinde eleştirilere konu olmuşsa da tez konusundan ayrılmamak adına bu tartışmalara girilmeyecektir.) Bu nedenle örneğin

a) Suç işlemek için örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar,

b) Kamu görevlisi tarafından görevi sebebiyle veya kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen suçlar ile asker kişiler tarafından işlenen askeri suçlar,

c) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar,

hakkında uygulanmaz.”

³³⁴ UĞUR Hüsamettin: *Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine* s.258

³³⁵ ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan: *Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku* (Sorularla Hukuk dizisi 5 Türkiye Barolar Birliği Yayını) S.288
http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/sorularla_cmk.pdf (Erişim Tarihi 19.09.2021)

³³⁶ ÖZEN Mustafa: *Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi Ve İddianamenin İadesi* s.21 Ankara Barosu Dergisi • Yıl:67 • Sayı: 3 • Yaz 2009
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397579> (Erişim Tarihi 23.09.2021)

³³⁷ ARTUÇ Mustafa: *Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu* (2. Baskı Adalet Yayınevi) s. 669

³³⁸ Cumhuriyet savcısının kararına itiraz Madde 173/5

“Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmaması hususunda takdir yetkisini kullandığı hâllerde bu madde hükmü uygulanmaz”

CMK 168. Maddesinde cezadan indirimle ilişkin düzenlemeler içeren fıkralarının takdir yetkisine dahil olamayacağı belirtilebilir.

7188 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 19. Maddesi ile CMK 172/2 hükmü yalnızca soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete tabi olan ve üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlar için öngörülmüşken, yeni düzenleme ile uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezası gerektiren suçlar hakkında olarak değiştirilmiştir.

7188 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu genişleterek Cumhuriyet savcısına daha geniş bir yetki hakkı tanınmıştır. Kanun koyucu burada Cumhuriyet savcısının yetkisini genişletmesiyle esasen savcı sanık pazarlığında olduğu gibi kovuşturmanın yükünü hafifletme amacı gütmekte ayrıca CMK 171/3 hükmündeki şartları taşıyan ve yeterli şüphe elde eden Cumhuriyet savcısına şüphelilere bir şans daha verme imkânı sunmaktadır.

CMK 171/1 hükmünde belirtilen şartlar sonrasında CMK 171/2 hükmünde belirtilen şartlar ve örnek suçlarla kamu davasının açılmasının ertelenmesini açıklamak gerekirse,

İlk olarak madde metni şüphelinin daha önceden kasıtlı bir suç işlememesi gerektiğini belirtmektedir. Madde metninde mahkûm olmak da belirtildiğinden şüpheli hakkında kasıtlı bir suçtan hüküm verilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle taksirle işlenen ve kesinleşen bir suçtan dolayı hakkın hüküm olan bir şüphelinin işlediği suç hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesine engel bir durum bulunmamaktadır.³³⁹

CMK 171/2 hükmünün uygulanabilmesi için gerekli ikinci şart ise erteleme kararının dava açılmasından daha yararlı olması gerektiğidir. Bu durum tamamen Cumhuriyet savcısının değerlendirilmesi ile mümkün olduğundan somut olaya göre farklılık gösterecektir. Son şart ise suçun işlenmesi ile gerçekleşen zararın şüpheli tarafından tamamen karşılanmış olmasıdır.

³³⁹ ARTUÇ a.g.e. s. 671

CMK 171/3'te belirtilen şartların tamamının birlikte bulunması gerektiği, bir şartın dahi bulunmadığı koşulda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verilemeyeceği unutulmamalıdır. Madde ile ilgili bir diğer önemli detay ise adli para cezası için üst sınırın konulmadığıdır.³⁴⁰

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile beş yıl süre içerisinde kasıtlı suç işlemeyen şüpheli hakkında kamu davası açılmayarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına benzer şekilde soruşturma, kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar ile sonlandırılacaktır.³⁴¹

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi CMK 171/1 hükmünden farklı olarak CMK 173. Madde hükümleri gereğince itiraza tabidir. CMK 171/1 hükmü gereğince verilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararların itiraza tabi olmayacağı CMK 173/5 hükmünde düzenlenmiştir. Madde metni CMK 171 hükmünün ilk olarak tamamı için düzenlendiği anlaşılmaktaysa da yalnızca CMK 171/1 öngörülmüştür.

Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların uzlaştırmaya tabi suçlarda³⁴² olduğu gibi takdir yetkisinde de dahil edilmemesinin yerinde bir düzenleme olduğu belirtilebilir.³⁴³

Ulusal Yargı Ağı Projesi ile kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verilmesi sonrasında şüphelinin kasıtlı bir suç işlemesi durumunda sistem otomatik olarak şüphelinin hangi adliyede şüpheli olarak kaydedildiği de dahil olmak üzere

³⁴⁰ BAKİ Ensar : *CMK m. 171/1 Uyarınca Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi Yüksek Lisans Tezi* s.49
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/33328/302757.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 20.09.2021)

³⁴¹ FEYZİOĞLU a.g.e. s.42

³⁴² Madde 253/3, “*Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez*”

³⁴³ Madde 171/6

Bu madde hükümleri;

a) Suç işlemek için örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar,

b) Kamu görevlisi tarafından görevi sebebiyle veya kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen suçlar ile asker kişiler tarafından işlenen askerî suçlar,

c) Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar,

hakkında uygulanmaz.

uyarıda bulunmaktadır.

TCK 191. maddesinde de düzenlenen kamu davasının açılmasının ertelenmesi, şüphelinin daha önceden aynı nedenle erteleme kararı verilmemiş olması durumunda mümkündür. CMK 171/2'den farklı olarak tek şart daha önceden uyuşturucu madde kullanılması nedeniyle hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verilmemesidir.³⁴⁴

YARGITAY 1. Ceza Dairesi 2016/6278 Esas 2017/2082 Karar sayılı kararında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı sonrasında denetim süresince yetkili mahkemenin soruşturma aşamasında Sulh Ceza hakimliği olduğu ancak somut olayda infaz hakimliğinin konuya ilişkin karar vermesinin hukuka aykırı olması nedeniyle oy birliği ile bozulduğu örnek karar olarak belirtilebilir.

Kamu davasını açmada takdir yetkisi ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu, savcı sanık pazarlığına benzer şekilde kovuşturma aşamasına geçilmeden soruşturma aşamasında işlenen suç hakkında karar verilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Düzenlemede yer alan üst sınırın üç yıl olması nedeniyle kamu davasının açılmasının ertelenmesi, işlenen birçok suç kapsamakta olup gerektiği gibi uygulandığı takdirde mahkemelerin iş yükünü oldukça azaltacaktır. Örnek olarak bu kapsamda,

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun 2019 değişikliği ile koşulları genişletilmiş olmasına rağmen uygulamada Cumhuriyet savcıları tarafından halen nadiren uygulanmaktadır.

3.3.5. Yargıda Hedef Süre Uygulaması ve Yargıda Zaman Yönetimi

Bilindiği gibi Ulusal Yargı Ağı Projesi, günümüzdeki en önemli teknolojileri kullanmak suretiyle adli ve idari yargı dahil olmak üzere tüm yargı teşkilatının elektronik ortamda yürütülmesini sağlayan sistemdir.³⁴⁵ Bu sistem üzerinden makul sürede yargılamanın sağlanmasına yönelik olarak yapılan çalışmalardan biri de

³⁴⁴ ARTUÇ a.g.e. s. 672

³⁴⁵ <https://uyap.gov.tr/Genel-Bilgi>

yargıda hedef süre uygulamasıdır. Hedef süre uygulamasının sağlanması amacıyla ilk olarak 01.07.2016 tarihli 6723 sayılı Kanun 25. Maddesi ile değiştirilen Hakimler Savcılar Kanunu madde 28/7, "Soruşturma, kovuşturma veya yargılamanın tamamlanması için öngörülen hedef sürelerin Hâkimler ve Savcılar Kurulunun görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından belirleneceği" olarak değiştirilmiştir. Kanunun uygulamasına yönelik olarak Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik 01.09.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁴⁶ Bu uygulamaya göre Ulusal Yargı Ağı Projesinde hâkimler ve Cumhuriyet Savcılarının ekranlarında derdest dosyaların başlangıç tarihi ve sonlandırılması planlanan tarihe yer verilmekte ve gereğinden fazla uzun süren, işlemsiz ve aynı zamanda karara çıkarılmamış olan dosyalar özel olarak üst sıralarda belirtilmektedir.

Belirtilen hedef sürelerin ne kadar olacağına yönelik belirlemenin suç veya dava türleri ile sınırlı kaldığı, şüpheli-sanık veya dava taraflarının sayısına göre veya davanın karmaşık olduğu durumlarda hedef sürede değişiklik olmadığı, yalnızca matematiksel bir şekilde sistemin hedef süreyi belirlediği sisteme yönelik eleştiriler olarak belirtilebilir. Ancak her ne kadar bu ve buna benzer eleştiriler bulunmaktaysa da yargıda hedef sürenin hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının tüm işlerinin yürütüldüğü UYAP ile bu yenilik makul sürede yargılanma hakkının sağlanmasına yönelik önemli değişikliklerden biri olarak belirtilebilir.

1 Ocak 2019 tarihi itibarı ile yürürlüğe giren bu yenilik ile hedef süre içerisinde tamamlanmayan dosyalar hakkında karar yazılmadan önce bu sürenin hangi nedenden dolayı geçirildiğine dair seçenekler UYAP sisteminde belirtilmiş olup, hedef sürenin geçirilme nedeni sistemden seçilmeden ilgili dosya hakkında kararın onaylanmasına sistem tarafından izin verilmemektedir. Bu sayede hedef süre içerisinde tamamlanamayan tüm dosyaların hangi nedenlerden dolayı geciktiği sisteme bizzat Cumhuriyet Savcısı veya Hâkim tarafından girilmekte ve UYAP sisteminde gecikmelere neden olan tüm nedenler toplanarak Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından istatistiki veriler oluşturulmaktadır. Gecikmelere neden olan

³⁴⁶ Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir> (Erişim Tarihi 20.09.2021)

durumlar UYAP sisteminde şu şekilde belirtilmiştir.³⁴⁷

Cumhuriyet Savcısı UYAP Ekranındaki Hedef Süreye Yönelik Seçenekler
Failin tespitinin yapılmasının uzun sürmesi,
Yabancı uyruklu şüphelilerin adres ve kimlik bilgilerinin tam tespit edilememesi
şüphelinin adres araştırmasının uzun sürmesi
Adli tıp raporunun gecikmesi
Bilirkişi raporunun istenen sürede tamamlanmaması
Kriminal raporun gecikmesi
Birden fazla bilirkişi raporunun alınması
Kolluk kaynaklı gecikmeler
İmza örneklerinin toplanmasının uzun sürmesi
Dosyanın başka bir Cumhuriyet savcısından aktarılması nedeniyle uzaması
Tebliğat işlemlerinin uzun sürmesi

³⁴⁷ 16.07.2019 tarihli Hakimler ve Savcılar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Bölge Adliye Mahkemeleri Adalet Komisyonu Başkanlıklarına Bölge Adliye Mahkemeleri Cumhuriyet Başsavcılıklarına Bölge İdare Mahkemeleri Adalet Komisyonu Başkanlıklarına Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlıklarına Cumhuriyet Başsavcılıklarına yazılan dağıtımli yazı <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/df75b580-0f8b-418d-a725-a41e2a97cca7.pdf> (Erişim Tarihi 20.09.2021)

Cumhuriyet Savcısı UYAP Ekranındaki Hedef Süreye Yönelik Seçenekler

Talimat evrakının dönüşünün uzun sürmesi

Kurumların geç dönüş yapması nedeniyle gecikmelerin yaşanması

Doğal afet veya salgın hastalık nedeniyle gecikmenin yaşanması

Cumhuriyet savcısının izinli veya raporlu olması nedeniyle soruşturmanın uzaması

Dijital materyallerin incelenmesinin uzun sürmesi

Asliye Ceza Mahkemesinin UYAP Ekranındaki Hedef Süreye Yönelik Seçenekler

Taraf veya tanıklar duruşmaya gelmemesi

Vekil veya müdafinin duruşmaya gelmemesi

Süre istemleri nedeniyle gecikme yaşanması

Ek savunma alınması nedeniyle gecikme yaşanması

Bilirkişi raporunun tesliminin uzun sürmesi

Adli tıptan raporun geç gelmesi

Asliye Ceza Mahkemesinin UYAP Ekranındaki Hedef Süreye Yönelik Seçenekler
Talimat evrakının dönüşünün uzun sürmesi
Keşfin zamanında yapılamaması nedeniyle gecikme yaşanması
Tebliğat işlemlerinin uzun sürmesi
Hâkim değişikliği nedeniyle
Yetkili hâkimin izinli – raporlu olması sebebiyle
Davaların birleştirilmesi sebebiyle
Bekletici mesele bulunması sebebiyle
Kurumların geç dönüş yapması nedeniyle gecikme yaşanması
Hâkimin reddi – çekilmesi sebebiyle
Kolluk kaynaklı gecikme yaşanması
SEGBİS sistemindeki yoğunluk nedeniyle gecikme yaşanması
Personel eksikliği nedeniyle gecikme yaşanması
Duruşma yoğunluğu nedeniyle sürecin uzaması
Doğal afet veya salgın hastalık nedeniyle gecikme yaşanması

**Asliye Hukuk Mahkemesinin UYAP Ekranındaki Hedef Süreye
Yönelik Seçenekler**

Taraflar ya da vekillerinin süre uzatma talepleri

Taraf avukatlarının mazeret sunması

Dava veya cevap dilekçesindeki eksikliklerin

Delillerin süresinde ibraz edilmemesi

Taraf teşkilinin sağlanamaması nedeniyle

Tebliğat işlemlerinin uzun sürmesi

Adli Tıp Kurumu raporunun geç gelmesi

Bilirkişi temini yapılamaması nedeniyle

Bilirkişi raporunun tesliminin uzun sürmesi

Bilirkişiden ek rapor alınması nedeniyle

Yurt dışı istinabe evrakının uzun sürmesi

Keşfin zamanında yapılamaması

Birden fazla keşif yapılması nedeniyle

Tüm ceza ve hukuk mahkemelerinde yargıda hedef süre uygulaması ile birlikte, tensip yapılması ile müşteki ve sanık ve aynı zamanda hukuk davalarında ise taraflara hedef süre formu da tebliğ edilmektedir. Bu sayede sanığın müştekinin veya hukuk davalarındaki tarafların yargılama faaliyetinin ne kadar süre içerisinde sona ermesi gerektiğine dair bilgi edinilmesi sağlanmaktadır.³⁴⁸

Hedef süre uygulaması ile hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının ekranlarında toplam karar verilen dosyalar arasında süresi içerisinde karar verilen ve süresi içerisinde karar verilmeyen dosyaların yüzdelik dilimi gösterilmektedir.

Özellikle ilk derece mahkemesi ve Cumhuriyet Savcıları açısından en son işlem tarihi ve hedef sürenin ne kadar kaldığına dair bilginin sistemde yer alması mahkeme ve savcılık açısından olumlu bir değişikliktir. Ancak her ne kadar durum böyle de olsa birçok mahkeme bu sürelere riayet edememektedir. Özellikle kadastro mahkemeleri bu duruma ilk olarak örnek gösterilebilir. Anayasa Mahkemesine makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğinden bahisle Liyadin Üzer Başvurusundan bahsetmek gerekirse, yalnızca ilk derece mahkemesinde 7 yılın geçmiş olduğu durumda Anayasa Mahkemesi makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.³⁴⁹

Sistemde belirtilen bu süreler normal şartlarda olması gerektiği şekilde düzenlenmiştir. AİHM bu konuda makul sürede yargılanma hakkına yönelik olarak kararlarında belirttiği 3 kriteri dikkate alarak sürelerin makul olup olmadığına karar vermektedir. Makul süre hakkında verilen kararlarda sürenin başlangıcına yönelik çelişme UYAP sisteminde Başsavcılıklar tarafından veya mahkemeler tarafından dosyanın sisteme kaydedildiği an başlamakta bu nedenle AİHM kararlarına benzer şekilde toplam yargılamanın ne kadar olduğu ve ortalama sürelerin belirlendiği bu sürelerle AİHM süreleri arasında uyumsuzluk oluşmaktadır.³⁵⁰ Bir örnekle belirtmek

³⁴⁸ T.C. Adaket Bakanlığı tarafından yayımlanan 2019-2023 Stratejik Planı <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1656/191020201128481102020112645STRATEJ%C4%B0K%20PLAN%202019-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 24.09.2021)

³⁴⁹ Liyadin Üzer başvurusu <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/16198?Dil=> (Erişim Tarihi 14.01.2021)

³⁵⁰ Yargı Reformu Stratejisi <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1657/yarg%C4%B1%20reformu%20stratejisi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>(Erişim Tarihi 25.09.2021)

gerekirse orman suçlarına ilişkin olarak Cumhuriyet savcılarında 60 günlük süre tanınmış olup soruşturmaya kayıt edildiği tarihten itibaren 60 günlük süre işlemeye başlamaktadır. 60 gün içerisinde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilmediği takdirde hedef sürenin aşıldığı sistem tarafından belirtilerek bu sürenin aşılma nedeninin girilmesi gerekmektedir. Halbuki ortalama herhangi bir konuda soruşturma evresi AİHM tarafından 6 aya kadar makul olarak kabul edilmektedir. AİHM kararlarında elbette Foti ve İtalya,³⁵¹ H. ve Birleşik Krallık kararında³⁵² olduğu gibi iki yıldan daha kısa sürede kararlar verildiğinde dahi makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmedilebilmekte, Vernillo ve Fransa³⁵³ kararında olduğu gibi yedi yılı aşan sürelerde ise davanın karmaşıklığına göre makul sürenin ihlal edilmediğine hükmedebilmektedir.³⁵⁴

Uygulamada bulunan bir diğer önemli detay ise UYAP sisteminde yer alan tüm dosyaların hedef süresinin kaç gün olarak belirtildiği, derdest dosyalar arasında hedef süresi geçenlerin, hedef süresinin geçmesine kaç gün kaldığına dair bilgi ve hedef sürenin üzerinden kaç gün geçtiğine dair bilgiler yer almaktadır.

UYAP sistemi tarafından sunulan bu bilgiler sayesinde özellikle derdesti çok fazla olan merkez illerde Cumhuriyet savcısı ve hâkimlerin ekranlarında uzun süredir işlemsiz olabilecek veya gözden kaçabilecek dosyaların dikkat çekerek bu dosyalarda hak ihlallerin önüne geçilmesi sağlanmış olacaktır.

Uygulamada UYAP aracılığı ile Cumhuriyet savcıları ve hâkimler tarafından bizzat gecikme nedenlerinin girilerek oluşturulan bu istatistik veriler, Adalet Bakanlığı bünyesinde toplanmakta ve bu istatistik verilerle ilgili gecikme nedenlerinin önüne geçilmek amaçlı çalışmalar yapılmaktadır.

³⁵¹ Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488> (Erişim Tarihi 9.4.2021)

³⁵² H ve Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57503> (Erişim Tarihi 13.06.2021)

³⁵³ Vernillo ve Fransa kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57672> (Erişim Tarihi 15.05.2021)

³⁵⁴ İnceoğlu Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Seri 4* s. 267

3.3.6. Adli Kolluk Sorunu ve Planlanması

Toplumsal düzen emniyet ve asayiş gibi kavramlara doktrinde “kamu düzeni” deyimini kullanılmakta olup kamu düzeninin korunması ve sağlanması hukuk devletlerinin temel görevidir.³⁵⁵

Toplumsal düzeni ve güvenliği sağlama görevi olan, bireylerin kamu düzenine aykırı eylemlerde bulunduğu ve yasalarda tanımlanan suçları işledikleri durumlarda bu suçluların cezalandırılmasını sağlamak amacıyla³⁵⁶suç delillerinin ve faillerinin araştırılarak bulunması ve yetkili makamlara teslim edilmesi ile görevlendirilen kişilere ise kolluk görevlileri denilmektedir.³⁵⁷

Kamu düzeninin sağlanması asayişin korunması ve gerekli tüm faaliyetleri hukuk devletleri kolluk görevlileri eliyle yerine getirmektedir.

Kolluk görevlileri adli kolluk ve idari kolluk olmak üzere ikiye ayrılmakta olup idari kolluk kamu düzeninin bozulmasında önleyici görevi üstlenmekte, adli kolluk ise bir suçun işlenmesi ile kamu düzeninin bozulduğu durumlarda işlenmiş olan suçların araştırılmasında suçluların yetkili makamlara teslimi görevini ifa etmektedir.

Kolluk görevlileri ile ilgili genel özel kolluk gibi daha farklı ve detaylı ayrıntılara girmeden çalışmadaki konumuza sadık kalınarak idari adli kolluk ayrımını belirttikten sonra adli kolluk sisteminin yargı sistemine yapabileceği katkılara ve uygulamada karşılaşılan problemlere değinilecektir.

İdari kolluk faaliyeti tanımda da belirtildiği üzere önleme faaliyeti olarak kolluk görevlilerinin, ortada henüz kamu düzenini bozan bir durum oluşmadan önce bu suçun oluşmasını önleyici görev olarak nitelendirilmektedir. Herhangi bir suç nedeniyle kamu düzeninin bozulduğu durumda idari kolluk ortadan kalkacak ve adli kolluk kuvvetleri Cumhuriyet Savcısı talimatı ile devreye girecektir.

Cumhuriyet Savcısının emri altında olan adli kolluk görevlileri Ceza

³⁵⁵ NALBANTOĞLU Saygı: *Jandarmanın Adli Görevi* Doktora Tezi İstanbul 1993 s.7

³⁵⁶ AYYILDIZ Hakan: *Ceza Muhakemesinde Adli Kolluk ve Soruşturmadaki Rolü* Doktora Tezi Ankara 2021 s.27

³⁵⁷ Gözübüyük 2001 *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*, Turhan Yayınevi, Ankara. s.45

Muhakemesi Kanunu 164. Maddede düzenlenmiştir. Buna göre Adli kolluk; “4.6.1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun 8, 9 ve 12 nci maddeleri, 10.3.1983 tarihli ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununun 7 nci maddesi, 2.7.1993 tarihli ve 485 sayılı Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 8 inci maddesi ve 9.7.1982 tarihli ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununun 4 üncü maddesinde belirtilen soruşturma işlemlerini yapan güvenlik görevlilerini ifade eder.”

CMK’da düzenlenen maddeye göre adli kolluk görevi Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrük Muhafaza Müdürlüğü personeli tarafından yerine getirilmektedir.

CMK’da yer almayan ancak bir başka adli kolluk görevi yerine getiren personel ise Orman memurlarıdır. 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 77. Maddesi “Orman memurları, bu Kanunda tanımlanan suçların işlenmesinin önlenmesi veya işlenen suçlarla ilgili olarak başlatılan soruşturmadaki görevleri kapsamında kolluk görevlisi sıfatını taşırlar.” Şeklinde düzenlenmiş olup açıkça kolluk görevini orman memurlarının da ifa ettiği belirtilmiştir.

Yukarıda ayrı ayrı belirtilen adli kolluk görevlilerinin tümü aynı zamanda idari kolluk görevini de üstlenmektedirler.

Ülkemizde ayrı bir adli kolluk teşkilatının kurulmasının gerekliliği uzun süredir tartışılmakla birlikte halen hayata geçirilememiştir. Ceza yargılamasının soruşturma özellikle önemli evresi olan soruşturma evresinde uzman bir adli kolluğun bulunması gerekmektedir.³⁵⁸ Adli kolluk yapılanması ile uzmanlaşan adli kolluk, her iki görevi de icra eden genel kolluğa oranla daha tecrübe sahibi olacağından adli kolluğun kurulması zorunludur.³⁵⁹ Genel kolluğun adli kolluk görevi dışında idari kolluk amirlerinden aldıkları talimatlar ve emirler nedeniyle etkin bir hizmet gerçekleştirilememektedir.³⁶⁰ Cumhuriyet savcısının adli kolluğun amiri olduğu, adli

³⁵⁸ ERDENER Yurtcan : *Ceza Yargılaması Hukuku* Kazancı yayınları 10. Bası s.225

³⁵⁹ Fendoğlu HASAN: *Adli Kolluk Üzerine* Yargıtay Dergisi 1997 s.241

³⁶⁰ ÇAKIN Akın: *Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği Açısından Adli Kolluğun Gerekliliği*

ve Geliştirilmesi s.43 Avrupa’da ve Türkiye’de Kolluk-Adalet İlişkileri Sempozyumu, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları Ankara 2006

kolluk personeline ise resen soruşturma açabileceği yetkisi ile güçlendirilmeye çalışılmışsa da tek başına bu yetki amir bilincini sağlamada yeterli olmamaktadır.³⁶¹ Cumhuriyet savcısına adli kolluk bağlanarak bu kolluğun yükselmesi, tayin ve disiplin işlerinde yetkilendirilmesi durumunda genel kolluğa oranla daha güçlü bir kolluğa sahip olunarak soruşturma evreleri daha sağlıklı ilerlenebilecektir.³⁶² Bunlara rağmen adli kolluğun oluşturulmasına yönelik eleştiriler bulunmaktaysa da adli kolluğun gerekliliği de doktrinde yoğun bir şekilde savunulmaktadır. Hem idari hem de adli görevleri olan kolluk görevlilerinin iki alanda da tam olarak uzmanlaşamamaları adli kolluk teşkilatının oluşturulmasındaki en önemli neden olarak gösterilmektedir.

Adli kolluk ve idari kolluğun birlikte yürütülmesinin daha uygun olacağına yönelik doktrindeki görüşlerde her iki görevin de birbiri ile iç içe olduğuna yöneliktir. Örnek olarak suça tanık olan bir idari kolluğun suçluyu yakalamak için hareket etmesi ve yakaladığı anda gerçekleştirmiş olduğu görevin ise adli kolluk görevi olması nedeniyle her iki görevin de aynı anda ifa edildiği görülmektedir.³⁶³

Belirtilen bu örnek uygulamada karşılaşılmaktaysa da genel anlamda Cumhuriyet Savcıları tarafından hemen hemen her suça ilişkin olarak verilen adli talimatlarda alanında uzmanlaşmış adli kolluk görevlilerinin bulunması sistemi oldukça kolaylaştıracaktır.

Adli kolluğun oluşturulması ile kanaatimizce ceza yargısının en önemli evresi olan soruşturma evresi sağlam deliller ve alınan etkili ifadelerle daha da güçlendirilmiş olacaktır. Bu sayede kovuşturma evresinde mahkemelerin de yükleri azaltılarak mahkeme tarafından fazlaca araştırma yapılmadan soruşturma evresinde eksiksiz ve tam bir iddianame ile kısa sürede dosyanın tamamlanması kolaylaşacaktır.

Adli kolluğun önemine ilişkin olarak soruşturma evresinde uygulamaya yönelik olarak birkaç örneklendirme yapılacak olursa; Kolluk görevlilerinin hakaret

³⁶¹ TOSUN Öztekin: Suç Kolluğu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi s.9 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13954> (Erişim Tarihi 11.09.2021)

³⁶² POLATER Yusuf Ziya: Adli Kolluk-Savcı İlişkisi ve Soruşturmalara Etkisi s.299 TBB Dergisi 2015 (120) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-120-1515> (Erişim Tarihi 05.09.2021)

³⁶³ YILMAZ Sefer: *Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı* Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı3, 2012, s. 23 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50776> (Erişim Tarihi 09.09.2021)

ve tehdit gerçekleşen bir olayda verilen talimat gereği tarafların ifadelerini aldığı sırada ifadelerde geçen “hakaret edildi”, “tehdit edildi” şeklindeki söylemlerle sıkça karşılaşmaktadır. Hakaretin ne olduğu, tam olarak ne söylendiği, tehdidin ne şekilde yapıldığı tehdit ederken hangi sözlerin sarf edildiği şüpheli ve müştekilere sorulmadan ifadeler tamamlanmaktadır. Bu şekilde oluşturulan kolluk fezlekeleri, açıkça hangi cümlelerin kullanıldığının belirtilmemesi nedeniyle eksiklik oluşturmakta veya kabul edilen fezlekelerdeki bu ifadeler tekrarlanmak üzere müzekkere yoluyla kolluk görevlilerine tekrar iş yükü olarak dönmektedir.

Bu gibi olaylarda aynı konularda defalarca ifade alan ve gerekli deliller toplayan adli kolluk görevlileri buna benzer hatalar yapmadan tam ve eksiksiz bir şekilde soruşturmanın yardımcı birliği gibi görev yapacak ve soruşturmanın daha kısa bir sürede tamamlanması sağlanabilecektir.

Adli kolluğun savunulma nedenlerinden biri de kolluk kuvvetlerinin hem idari hem de adli görevleri olması durumunda bir yandan içişleri bakanlığına bağlı olan kolluk görevlilerinin bir yandan da adli kolluk görevi nedeniyle Cumhuriyet Savcılarına yani yargı organına bağlı olmalarının kuvvetler ayrılığı ilkesine³⁶⁴ ters düştüğüne ve bu nedenle yargılamaların tam ve bağımsız şekilde yürütülemeyeceğine³⁶⁵ yöneliktir.

Kolluk görevlileri arasında bulunan Jandarma ve Sahil Güvenlik teşkilatı bilindiği gibi 27/07/2016 tarihli 668 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Her ne kadar her iki teşkilat İçişleri Bakanlığı'na bağlanmışsa da halen askeri niteliklerini sürdürmekte ve aynı zamanda adli kolluk görevini de ifa etmektedirler.

Jandarma ve Sahil Güvenlik teşkilatında bulunan kolluk görevlileri İçişleri Bakanlığı'na bağlanmaları nedeniyle mülki amirlerine bağlı, askeri nitelikleri nedeniyle kendi içlerindeki amirlerine bağlı ve aynı zamanda adli kolluk görevleri nedeniyle ise Cumhuriyet Savcılarına bağlıdırlar. Belirtilen nedenlerle Jandarma ve

³⁶⁴ YILMAZ *Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı* s. 24, Çelenk, Halit (1986), *Hukuksuz Demokrasi*, 2. Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

³⁶⁵ Öskiper, Alaettin (1970), *Zabitanın Adli Görevleri Ekip Raporu*, Ankara.

Sahil Güvenlik görevlileri aynı anda üç farklı merciden de emir ve talimat almakta ve bu durumda uygulamada anlaşmazlıklar doğabilmektedir.³⁶⁶

³⁶⁶ Sefer YILMAZ *Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı* Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı3, 2012, s. 25

SONUÇ

AİHM tarafından ülkemiz aleyhine verilen kararlar arasında adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlali ilk sıralarda yer almaktadır. Makul sürede yargılanma hakkına yönelik AİHM kararları arasında ülkemize yönelik yapılan başvurular, diğer ülkelere kıyasla daha fazla hak ihlali ile sonuçlanmaktadır.

AİHM tarafından makul sürede yargılanma hakkına yönelik incelemeler sonucunda üye devletler iç hukuklarını makul sürede yargılanma hakkının tesisinin sağlanması amacıyla düzenlemektedir. Mahkemenin bu nedenle sözleşmede yer alan bu hakka ilişkin yaptığı incelemelerin olumlu sonuçları tüm üye devletlerin iç hukukunu etkilemek yoluyla gerçekleşmektedir.

AİHM, makul sürede yargılanma hakkına yönelik başvuruları inceleyerek makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yönelik yargılama makamlarının tutumu, tarafların tutumu ve davanın karmaşıklığı olmak üzere 3 kriter geliştirmiştir. Bu kriterleri her somut olaya göre uygulamakta olup, makul sürenin tespitine yönelik ise sürenin başladığı ve sona erdiğine yönelik kriterleri ceza hukuku özel hukuk ve idare hukuku alanında farklı farklı değerlendirmektedir. Örneğin idare hukukunda idareye başvuru ile, ceza hukukunda ise soruşturma evresinde henüz Cumhuriyet savcısına fezleke teslim edilmeden önce ifadesi kolluk tarafından alınan şüpheli için ifadenin alındığı tarihte süre başlamaktadır.

Makul sürede yargılanma hakkının sözleşmede yer alan diğer haklardan en önemli farklarından biri de iç hukuk yollarının tüketilme şartının istisnasıdır. 13. Maddede belirtilen etkili başvuru yolunda da benzer içtihatlarda bulunan AİHM, makul sürede yargılanma hakkına yönelik olarak davanın üye devlette derdest olmasına rağmen, bu dava ile ilgili yapılan başvuruyu kabul ederek makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine yönelik kararlar vermektedir.

AİHM makul sürede yargılanma hakkının tesisine ilişkin olarak vermiş olduğu kararlarda makul sürede yargılanma hakkının amacının yargılamanın sürüncemede kalmamasının sağlanması, geç sonuçlanan adaletin adaletsizliğe yol açtığı ve tarafların

uzun süre davanın ne şekilde sonuçlanacağına yönelik endişesinin önlenmesi gerektiği olarak belirtmektedir.

Ceza hukukunun soruşturma ve kovuşturma evrelerinde makul sürede yargılamaların sonuçlandırılmaması ceza hukukunun önleyici etkisinin ortadan kalkmasına yol açtığından makul süre, ceza hukukunda ayrı bir öneme sahiptir.

AİHM içtihatlarının makul sürede yargılanma hakkına ilişkin örnekleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun ağır iş yükü nedeniyle uzun süre işlemsiz olarak geçirilen dosyalar olarak belirtilmektedir. Ceza hukukumuzda makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açan en büyük neden bu kararlardan anlaşılacağı üzere ülke içinde yer alan kurumlar ve yargısal makamların tutumlarıdır. Genellikle belirli süre işlemsiz olarak bekletilen dosyalar nedeniyle makul sürenin ihlal edildiğine yönelik kararlar doğrultusunda ilk olarak akla hâkim savcı sayılarının artırılması gelebilir. Ancak tek başına elbette bu sayının artırılması yeterli değildir. Hâkim savcı sayısının artırılmasının dışında nitelikli yardımcı personelin oluşturularak hâkim ve savcılar tarafından verilen işlerin doğru ve zamanında yerine getirilmesinin sağlanması, hâkim savcı yardımcılığının oluşturularak staj süresince stajyer hâkim ve savcılarının tecrübe kazanmalarının yanında adalet teşkilatına yardımcı olabilmeleri sağlanmalıdır. Mahkemelerin ihtisaslaştırılması sonucu hâkimlerin ceza veya hukuk mahkemelerinde uzmanlaşmasının sağlanarak yeni yetkilendirildikleri mahkemelerde uzun süren alışma sürecinin önüne geçilmesi gereklidir. İhtisaslaştırma uygulamada uzun süre hukuk mahkemelerinde görev yapan bir hâkimin ceza mahkemesine veya uzun süre ceza mahkemelerinde görev yapan bir hâkimin hukuk mahkemesine görevlendirilmesi sonucunda hâkimlerin en az 6 aylık uyum süreci ve uyum sürecinin de ötesinde hâkimler tarafından hatalı kararların verilebilmesine yol açması nedeniyle uygulanması gereken yeniliklerin başında gelmektedir.

Makul sürede yargılanma hakkının sağlanmasına yönelik alternatif çözüm yolları olarak arabuluculuk, ön ödeme ve uzlaştırma hükümleri ile ilgili uygulamada yaşanan aksaklıkların kanuni düzenlemelerle çözüme kavuşturulması gerekmekte olup eksikliklerin hem soruşturmada görev alan savcılarının hem mahkemelerin iş yüklerini olumsuz etkilemesi nedeniyle oldukça önemlidir. Belirtilen alternatif çözüm yolları dışında CMK 171/1 ve 171/2’de yer alan Cumhuriyet savcısının kamu

davasının açılmasındaki takdir yetkisi ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi yetkilerinin daha sık kullanılmasının sağlanması kovuşturma evresinde görülecek dosyaların azalmasına, adli kolluk teşkilatının kurulması ile soruşturma evresinde daha sağlıklı araştırmaların yapılması sonucunda mahkemelerin iş yükünün önemli ölçüde azalmasına katkı sağlanacaktır.

Ceza hukuku, özel hukuk ve idare hukukunun ortak diğer sorunu ise tebligata ilişkin aksaklıklar olarak yer almaktadır. Avukatlar ve anonim şirketlere zorunlu elektronik tebligatın sağlanması gibi yolların genişletilerek tebligat işlemlerinin hızlandırılmasının sağlanması, tebligat personellerinin daha nitelikli eğitimden geçirilmesi ve hatta bu hususta ayrı bir birim oluşturulması yargılamaların hızlandırılması adına önemli bir yenilik olacaktır.

Son dönemde ceza hukukunda yapılan düzenlemelerin ve tüketilmesi gereken iç hukuk yollarından biri haline gelen 6384 sayılı yasa ile oluşturulan Tazminat Komisyonunun, AİHM tarafından ihlal kararı verilmeden önce ihlallerin önüne geçilmesi adına önemli adımlardan olduğu, AİHM bu konuda karar verme hakkını saklı tutmuşsa da birçok kararında tazminat komisyonuna başvuru yapılmadığından bahisle iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuruları reddetmektedir. Bunun dışında yakın zamanda yargıda hedef süre ve zaman yönetiminin Ulusal Yargı Ağı Projesinde yer aldığı, artırılan hâkim savcı sayıları personel sayıları ve meslek içi eğitimlerin sıklaştırıldığı, mevzuatta yer alan birçok çelişkinin yeni düzenlemelerle değiştirildiği düşünüldüğünde bu değişiklikler ve yakın gelecekte yapılacak yenilikler ile hukukumuzda makul sürede yargılanma hakkı dahil sözleşmede yer alan tüm haklarla ilgili AİHM istatistiklerinde ihlallerde ilk sıralarda yer almak yerine en az ihlal eden ülkeler arasında yer alınmaya çalışılması ve bu sayede ülkemiz prestijinin en yükseklerde yer alması her zaman temennimiz olması dileğiyle...

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

AKILLIOĞLU Tekin: İnsan Hakları Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri 9. Bası 2019

AKSAR Yusuf: Teoride ve uygulamada Uluslararası Hukuk 2. Baskı

ARTUÇ Mustafa: Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu (2. Baskı Adalet Yayınevi)

ÇAĞAN, Nami; Vergilendirme Yetkisi, İstanbul 1982

ÇAĞIL Orhan Münir: İnsan Hakları ve Tabii Hukuk <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/95827> (Erişim Tarihi 11.01.2021)

ÇELENK Halit Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı (1986), Hukuksuz Demokrasi, 2. Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

ÇELİK Demirhan: Türkiye'de Yargının Verimliliği, Etkinliği ve Niteliği Üzerine Kimi Gözlemler Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2015 Cilt: 52 Sayı:610

DİNÇ Güney: Sorularla Hukuk Dizisi 4. Seri. Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

DOĞAN İlyas: İnsan Hakları Hukuku 3. Baskı 2019

ERDENER Yurtcan : Ceza Yargılaması Hukuku Kazancı yayınları 10. Bası

GÖZÜBÜYÜK 2001 Türkiye'nin Yönetim Yapısı, Turhan Yayınevi, Ankara.

İNCEOĞLU Sibel, Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Seri 4

İNCEOĞLU Sibel: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı Beta Yayınları İstanbul 2013

KIRATLI Metin: Anayasa Yargısı Somut Norm Denetimi (İtiraz yolu). Sevinç Matbaa Ankara Basım 1966

KUYAKSİL Ali: İnsan Hakları Ada Kitapevi

ÖSKİPER Alaettin (1970), Zabitanın Adli Görevleri Ekip Raporu, Ankara.

ÖZTÜRK, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku 3. Bası Ankara 1995

ŞIK Hüseyin ÇAYAN Gökhan, Adil Yargılanma Hakkı, Legal Yayınları, İstanbul 2016

YILMAZ Sefer: Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı3, 2012 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50776> (Erişim Tarihi 09.09.2021)

2. MAKALELER, BİLDİRİLER, DİĞER BASILI YAYINLAR

AKBULUT Olgun: Adil Yargılanma Hakkı Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2002

AKGÜN Raşit: Taraflarca Getirilme İlkesi ve Hâkimin Davayı Maddi Anlamda Sevk Yetkisi

AHTIHAN Canan: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Ceza Hukukunda Adil Yargılanma hakkı bağlamında makul sürede yargılanma ilkesi Yüksek Lisans Tezi

ALAN AKCAN Esra Ceza Hukukunda Mağdurun Korunmasına Yönelik Düzenlemeler <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756194>

ATALI Murat: 6754 SAYILI Bilirkişilik Kanunu ve Hukuki Konularda Bilirkişilik Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 65 (4) 2016:

AYYILDIZ Hakan: Ceza Muhakemesinde Adli Kolluk ve Soruşturmadaki Rolü Doktora Tezi Ankara 2021

BACAKSIZ Pınar: İddianame Pazarlığı Ceza Hukuku Dergisi Ağustos 2008, Sayı:7. <https://www.jurix.com.tr/article/2901> (Erişim Tarihi 20.02.2021)

BAKİ Ensar : CMK m. 171/1 Uyarınca Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi Yüksek Lisans Tezi <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/33328/302757.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 20.09.2021)

BALO Yusuf Solmaz, ÇETİNTÜRK Ekrem: Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII, Y.2013 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789321> (Erişim Tarihi 20.05.2021)

BAŞTÜRK İhsan: Adil Yargılanma Hakkının Korunmasında Hâkim ve Savcı Eğitiminin Rolü Hacettepe HFD, 4(1) 2014, 55–66

BATUR Ömer: Yeni Bir Model Olarak Hâkim-Savcı Yardımcılığında Yetiştirilme Süreci TAAD, Yıl: 12, Sayı: 45 (Ocak 2021) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1496217> (Erişim Tarihi 21.01.2021)

BEKRİ Nedim: Yakalama ve Tutuklama Nedeniyle Tazminat Düzenlemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Açısından Değerlendirilmesi <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/155532> <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/628139> (Erişim Tarihi 11.03.2021)

BERKİN Necmettin: Hakimler ve Savcılar Hukukuna Yenilik Getiren Hükümler <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96748> (Erişim Tarihi 18.08.2021)

BİLİR Faruk : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol AÜHFD Yıl <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/628139> (Erişim Tarihi 11.07.2021)

ÇAĞAN, Nami; Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme, AÜHFD, C. 37, 1980,

ÇAKIN Akın: Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği Açısından Adli Kolluğun Gerekliliği ve Geliştirilmesi Avrupa'da ve Türkiye'de Kolluk-Adalet İlişkileri Sempozyumu, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları Ankara 2006

ÇAYAN Gökhan Masumiyet Karinesi Doktrini TAAD, Yıl: 11, Sayı: 42 (Nisan 2020) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/58517/857889> (Erişim Tarihi 20.09.2021)

ÇELİK Demirhan : Türkiye'de Yargının Verimliliği, Etkinliği ve Niteliği Üzerine Kimi Gözlemler Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2015 Cilt: 52 Sayı: 610

ÇETİN İbrahim : Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medeni Usûl Hukukunda Usûl Ekonomisi SAYIŞTAY DERGİSİ SAYI: 78 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1713764> (Erişim Tarihi 21.12.2020)

ÇÜÇEN Kadir: İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi

DİRİM Vuslat: Ceza Yargılamasında Adil Yargılama İlkesi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/331447> (Erişim tarihi 18.03.2021)

DOĞAN Orhan: Adliye Adalet Komisyonlarının Dünyü, Bugünü ve Yarını, (Adalet Dergisi 2020/2 65. Sayı)

DOVYDAS Vitkauskas, GRIGORIY Dikov (çeviri Serkan Cengiz) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması Anayasa Mahkemesi Uygulamacılar İçin El Kitabı 2. Baskı

DÖNMEZLER Sulhi Ceza Adaletinde Reform İlkeleri Hukuk Fakültesi Mecmuası <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/96815> (Erişim Tarihi 11.12.2020)

EISSEN Marc-André, 1996 (ilk baskı) EDEL Frédéric, 2007(ikinci baskı) The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights

https://www.academia.edu/37754522/taaraflarca_getilme_ve_hakon_davayi_madda_anlamda_sevk_ye

[tk%c4%b0s%c4%b0](#) (Erişim Tarihi 01.02.2021)

FENDOĞLU Hasan: Adli Kolluk Üzerine Yargıtay Dergisi 1997

FEYZİOĞLU Metin: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler s.41 TBB Dergisi, Sayı 62, 2006

GÖLCÜKLÜ Feyyaz: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36522> (Erişim Tarihi 25.01.2021)

GÖLCÜKLÜ Feyyaz: Yargılama Makamları Önünde "Makul Süre"

GÖZLÜGÖL Said, POYRAZ Yasin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında 15 ve 16 Nolu Ek Protokollerle Öngörülen Reform Türkiye Adalet Akademisi Dergisi Ocak 2015 Sayı 20

HEKİMLER Alpay: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşındığı Anlam ve Önemi 2009 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/48005/610202> (Erişim Tarihi 03.03.2021)

HENDEK Hasan: Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak yargılamaların makul sürede bitirilmesi Doktora Tezi 2015 Kocaeli

KASIM Erden, Mehmet Solak Yasama Dergisi Bazı Ülkelerde Yargı Konseylerinin Oluşumu ve Görevleri <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1121185> (Erişim Tarihi 02.03.2021)

KETENCİ Taşkiner: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki İnsan Kavramının Müphemliği ve Muğlaklığı Üzerine İstanbul Barosu Yayınları Erişim Tarihi 25.01.2021 <http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/01/HFSA26-Ketenci.pdf> (Erişim Tarihi 11.03.2021)

KONCA KURT Nesibe: Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel sayısı

KONCA KURT Nesibe: Türk Hukukunda Tebligata İlişkin Güncel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri TBB Dergisi 2014 (114) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-114-1414> (Erişim Tarihi 20.07.2021)

KOÇ Muharrem İlhan, KAPLAN Recep: Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi Anayasa Mahkemesi Yayınları Haziran 2017

KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe: Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2010.

MOLE Nuala ve HARBY Carharina: A Guide to the Implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights

<https://www.refworld.org/docid/49f180362.html> (Erişim Tarihi 02.01.2021)

NALBANTOĞLU Saygı: Jandarmanın Adli Görevi Doktora Tezi İstanbul 1993

ÖKTEM Niyazi: İnsan Hakları – Yeni Türkiye 1998 sayı 22

ÖZEN Muharrem: Türk Ceza Muhakemesinde İstinaf Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 65 (4) 2016: 2331-2388 4

ÖZBEK Veli: Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumununun 6763 Sayılı Kanun Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi CHD Aralık 2016 32. Sayı

ÖZEN Muharrem, KÖKSAL Atacan: Önödeme ve Bazı Çözüm Önerileri Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 70 (2) 2021: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1662658> (Erişim Tarihi 10.09.2021)

ÖZEN Mustafa: Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi Ankara Barosu Dergisi • Yıl:67 • Sayı: 3 • Yaz 2009 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397579> (Erişim Tarihi 03.05.2021)

PEKCANITEZ Hakan: Medeni Yargıda Adil Yargılama İzmir Barosu Dergisi Nisan 1997 2. Sayı

POLATER Yusuf Ziya: Adli Kolluk-Savcı İlişkisi ve Soruşturmalara Etkisi TBB Dergisi 2015 (120) <http://tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2015-120-1515> (Erişim Tarihi 05.09.2021)

SALİHPAŞAOĞLU Yaşar: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler

SELÇUK Sami: Memur Yargılaması Hakkında, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Ocak 1997

SEVER Ömer Hâkim Bağımsızlığı ve Savcılık Teminatı Doktora Tezi İstanbul 2007 <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/43120.pdf> (Erişim Tarihi 20.07.2021)

SEZER Abdullah: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 15 ve 16 no.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler <http://anayasader.org/wp-content/uploads/2020/05/Sezer-AYHD-8.pdf> (Erişim Tarihi 25.01.2021)

SÜREN KOÇAK Özlem: Türkiye'de Yargının Örgütlenmesi ve Adalet Sisteminin Problemleri, TBB Dergisi, Sayı 85, 2009 (<http://tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-573>) (Erişim Tarihi 20.07.2021)

ŞAHBAZ İbrahim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri <http://tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2004-54-66> TBB Dergisi, Sayı 54, 2004 (Erişim Tarihi 23.03.2021)

TANRIVER Süha: Hukuk Yargısı Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı Giriş Türkiye Barolar Birliği Dergisi 53. Sayı 2004

TATLIDİL Sıla: Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı Sürenin Aşılması ve Sonuçları TBB Dergisi 2019 (143) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2019-143-1855> (Erişim Tarihi 20.07.2021)

TOSUN Öztekin: Suç Kolluğu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13954> (Erişim Tarihi 02.01.2021)

TÜRMEEN Rıza: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İç Hukukumuzda Etkileri https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/turmen.pdf (Erişim Tarihi 09.02.2021)

TÜRMEEN Rıza: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırlamaları, Yargıtay Dergisi, 2002, 28. Cilt 1. Sayı

UĞUR Hüsamettin: Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine

ÜNAL Muharrem: Hukuk Davalarının Uzamasının Nedenleri ve Yargılamada Çabukluğun Sağlanması

ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan: Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku (Sorularla Hukuk dizisi 5 Türkiye Barolar Birliği Yayını) http://tbbayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/sorularla_cmk.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2021)

YANIK Murat: Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Standartlar Işığında HSYK'nın Oluşumu, Çalışma Şekli ve Kararlarının Denetimi <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/939343> (Erişim Tarihi 12.04.2021)

YILDIRIM Zeki: 6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım

YOKUŞ SEVÜK Handan: Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/95756> (Erişim tarihi 15.01.2021)

YILMAZ Ejder: Usul Ekonomisi Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2008 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/637633> (Erişim Tarihi 11.01.2021)

YILMAZ Sefer Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı3, 2012,

2.1. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2020_ENG.pdf

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)004-e)

<https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/1435-439X-2014-1-19/protocols-no-15-and-16-to-the-european-convention-on-human-rights-in-the-context-of-the-perennial-process-of-reform-a-long-and-winding-road-volume-17-2014-issue-1>

<https://www.britannica.com/topic/plea-bargaining>

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/11/only-2-of-federal-criminal-defendants-go-to-trial-and-most-who-do-are-found-guilty/>

<https://vizyon.taa.gov.tr/yuklenenler/dosyalar/hakimvesavci-yardimciligi-rapor.pdf>

<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/942021140107Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%2009.04.2021.pdf>

https://www.anayasa.gov.tr/media/3506/kabul_edilebilirlik.pdf

<https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/df75b580-0f8b-418d-a725-a41e2a97cca7.pdf>

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1656/191020201128481102020112645STRATEJ%C4%B0K%20PLAN%202019-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 24.09.2021)

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1657/yarg%C4%B1%20reformu%20stratejisi.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 25.09.2021)

<https://www.coe.int/tr/web/about-us/structure>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36522>

<https://www.refworld.org/docid/49f180362.html>

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1121185>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/331447>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/58517/857889>

https://www.academia.edu/37754522/taraflarca_get%c4%b0r%c4%b0lme_%c4%b0lkes%c4%b0_ve_hak%c4%b0m%c4%b0n_davayı_madd%c4%b0_anlamda_sevk_yetk%c4%b0s%c4%b0

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/155532>
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2019-143-1855>
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/637633>
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1713764>
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/628139>
<http://anayasader.org/wp-content/uploads/2020/05/Sezer-AYHD-8.pdf>
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789321>
<https://www.jurix.com.tr/article/2901>
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/939343>
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-573>
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1496217>
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/43120.pdf>
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96748>
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756194>
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1662658>
Bilirkişilik<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/95756>
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-114-1414>
http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/sorularla_cmk.pdf
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397579>
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/33328/302757.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13954>
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-120-1515>
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50776>
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/96815>
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/48005/610202>
<http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/01/HFSA26-Ketenci.pdf>

<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-54-66>

https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/turmen.pdf

2.2. YARARLANILAN AİHM KARARLARI

Ayetullah ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210356>

Altınok ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120835>

Abnevoli ve İtalya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58190>

Allan Jacobsson ve İsveç kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58133>

Bunkate ve Hollanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57820>

Baytar ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147468>

Barbagallo ve İtalya kararı
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57725%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57725%22]})

Büker ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125857>

Boddaert ve Belçika kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57768>

Buchholz ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451>

Beaumartin ve Fransa kararı AİHM <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57898>

Bock ve Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187540>

Buchholz ve Federal Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57451>

Bozkaya ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188184>

Baraona ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57428>

Golder ve Birleşik Krallık kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>

Campbell Fell ve Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456>

İncal ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197>

Werner ve Polonya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59880>

Reilly ve İrlanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>

Eckle ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475>

Luedicke, Belkacem Koç ve Almanya kararı
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=00155413>

Güngör ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-32436>

Luedicke, Belkacem ve Koç Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57529>

Janowiec ve Rusya kararı
<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-127684&filename=001-127684.pdf>

Sadak diğerleri ve Türkiye kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60498>

Matijašević ve Sırbistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76896>

Wojciechowski ve Polonya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164414>

El Kaada ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158492>

Szücs ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58113>

Süzer ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140425>

Twalib ve Yunanistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58192>

İbrahim ve diğerleri ile Birleşik Krallık kararı
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001158590>

Lawless ve İrlanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518>

Ravnsborg ve İsveç kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57871>

Darnell ve Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57849>

Poiss ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57559>

König ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57511>

Schouten Meldrum ve Hollanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57907>

Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57489>

Eckle ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57476>

Öztürk ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57552>

Mylnek ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57786>

Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488>

Corigliano ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57463>

Eckle ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475>

Eckle ve Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475>

Deweer ve Belçika kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469>

Tumminelli ve İtalya kararı [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57762%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57762%22]})

Trevisan ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57815>

Wemhoff ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57595>

Trevisan ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57815>

König ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57511>

Frydlender ve Fransa kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58762>

Comingersoll S.A. ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58562>

Lupeni ve Romanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169054>

Hozee ve Hollanda kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58170>

Cazenave De La Roche kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62734>

Ferrantelli ve Santangelo İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57997>

Ferantelli ve Santangelo İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61435>

Pelissier Sassi ve Fransa kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58226>

Mavronichis ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58163>

Guincho ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57497>

Martins Moreira ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57535>

Kolomiyets ve Rusya kararı AİHM <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79562>

Jablonski ve Polonya kararı AİHM <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59096>

Ciricosta ve Viola kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57956>

Türkiye İş Bankası ve Finlandiya <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60511>

Papageorgiou ve Yunanistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61091>

İncal ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197>

Proszak ve Polonya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58121>

Pafitis ve Yunanistan kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58141>

Corigliano ve İtalya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57463>

Klitsche ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57893>

Eckle ve Almanya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57475>

Foti ve İtalya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488>

Zimmermann-Steiner ve İsviçre kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57609>

Neumeister ve Avusturya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544>

Stögmüller ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57582>

Wemhoff ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57595>

Mansur ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57932>

Kalaşnikof ve Rusya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60606>

Hasan Altan ve Türkiye kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181862>

Kürüm ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121824>

Toth ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57710>

Ringeisen ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57567>

Guzzardi ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498>

Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488>

Sanchez Reisse ve İsviçre kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57571>

Stogmüller ve Avusturya kararı <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57582>

Wemhoff ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57595>

Sramek ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57581>

Zumtobel ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57847>

Deumeland ve Federal Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57468>

Ettl et Autres ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57484>

Ruiz Mateos ve İspanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57838>

Giancarlo Lombardo ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57783>
Martins Moreira ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57535>
Figus Milone ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57823>
Istituto Dı Vigilancia ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57845>
Neumeister ve Avusturya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544>
Corigliano ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60606>
Kudla ve Polonya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920>
Mansur ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57932>
Guincho ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57497>
König ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57511>
Martins Moreira ve Portekiz kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57535>
Simonavičius ve Litvanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76076>
Gusak ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104998>
Igor Vasilchenko ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100461>
Zagorodnikov ve Rusya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80947>
Ümmühan Kaplan ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120398>
Demiroğlu ve Türkiye kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203757>
Rumpf ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100307>
Taron ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111244>
Garcia Cancio ve Almanya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111245>
Techniki Olympiaki ve Yunanistan kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152683>
Foti ve İtalya kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57488>
H ve Birleşik Krallık kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57503>
Vernillo ve Fransa kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57672>

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul Kocaeli, ortaokulun bir dönemi Düzce ve bir dönemi Kocaeli illerinde, liseyi Yabancı Dil Ağırlıklı Gölcük İhsaniye Süper Lisesinde okumuştur. 2014 yılında Work and Travel programı ile Amerika Arizona eyaletinde İngilizce eğitimi ve çalışması, 2015 yılında ise Self Programme adlı davet ile Amerika'da Utah eyaletinde İngilizce eğitimi almıştır. 2011 yılında Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlamış olup 2015 yılında %80,25 ortalama ile mezun olmuştur. 1 yıllık avukatlık stajı tamamlanarak avukatlığa hak kazandıktan sonra 2016 Aralık ayında yapılan adli hâkim savcılık sınavını %81.3 puan ile kazanmıştır. 2018 yılında ilk görev yeri olarak Mersin/Silifke Cumhuriyet savcısı olarak göreve başlamış ve halen Bilecik/Osmaneli ilçesinde Cumhuriyet savcısı olarak görev yapmaktadır.